

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo

Lena Vastl

JEZIK V SODOBNEM ROMANU

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič
Mentor: red. prof. dr. Tomo Virk

Ljubljana, junij 2011

Ali je to že konec?

Ko sem [bil] na začetku [...], se mi je zdel konec neskončno daleč. Zdaj [...] se mi dozdeva, da je vse minilo neznansko naglo.

Večkrat sem slišal: Gremo do konca!

Kaj pa zdaj, ko sem na koncu?

Žarko Petan, Pravljice za očeta

očetu

Zahvaljujem se prijateljicam Ani Moniki Pirc, Hani Stijepić, Jani Zidar Forte in Maji Martinc za pridobivanje in tolmačenje tujih virov ter za pregled besedila. Obenem se za poglobljeno branje zahvaljujem tudi obema mentorjema.

Hvala vsem mojim za vso podporo.

IZVLEČEK

Vprašanje identitete je tesno povezano s človekovim pripadanjem določeni družbeni skupini in z njegovo (ne)sprejetostjo v širšem kulturnem in socialnem okolju. Jezikovno izražanje marginaliziranih družbenih skupin se oblikuje kot odziv na obstoječe razmere ali neenake življenjske možnosti in je tako posledica odnosov, ki se oblikujejo med večinsko družbo in manjšino. Diplomaska naloga vsa ta vprašanja analizira skozi primerjalno analizo dveh sodobnih romanov, ki z ustvarjalno iniciativo, tj. z jezikovnim posnemanjem sodobne mladine iz urbanih predmestij, kritično in učinkovito prikazujeta prepad med (zastarelo) knjižno normo in živimi praksami, hkrati pa avtorja z jezikovno izbiro gradita most k dialogu, strpnosti in sožitju. Pričujoče besedilo se ukvarja z vprašanji, zakaj in kako se oblikujejo različni jezikovni hibridi, ter analizira postopke, s katerimi se lahko neknjižna jezikovna zvrst uveljavi tudi na literarnem področju.

Ključne besede: jezik priseljencev, vprašanje identitete, jezikovna hibridizacija, razsrediščenost, vernakularnost, sociolekti, sodobni roman, Goran Vojnović, Faïza Guène

ABSTRACT

The issue of identity is closely related to a person's belonging to a specific social group and to whether he/she is (not) being accepted to a wider cultural and social environment. The relationships between the majority group and the minority, indirectly affect the linguistic expression of marginalised social groups formed in response to current circumstances and unequal life opportunities. In the present thesis, all these issues have been addressed through a comparative analysis of two modern novels which boast a special creative initiative, i.e. linguistically imitating the behaviours of modern suburban youth, they critically and efficiently demonstrate the abyss between the (obsolete) literary norm and the actual living practice, while at the same time the authors' linguistic choices strive to build a bridge towards dialogue, tolerance and coexistence. The study deals especially with the questions of why and how various linguistic hybrids are formed, and analyses the procedures that can be used to win the recognition of this non-literary type also in the field of literature.

Key words: language of immigrants, identity issue, linguistic hybridisation, decentration, vernacularity, sociolects, modern novel, Goran Vojnović, Faïza Guène

KAZALO

1 UVOD	7
2 VRENJE JEZIKA	10
2.1 POLOŽAJ SLOVENŠČINE IN ODNOS DO JEZIKA V 19. IN 20. STOLETJU	10
2.1.1 Problematičnost odnosa med slovenščino in srbohrvaščino	12
2.2 JEZIKOVNA TRAVMA	13
3 USVAJANJE DRUGEGA JEZIKA IN VPRAŠANJE IDENTITETE.....	16
3.1 ZNAČILNOSTI USVAJANJA DRUGEGA JEZIKA.....	16
3.1.1 Temeljni pojmi	16
3.1.2 Dejavniki, ki vplivajo na usvajanje drugega jezika.....	18
3.1.3 Jezikovna hibridizacija	20
3.2 IDENTITETA PRISELJENCEV	22
3.2.1 Novo okolje in želja po prilagoditvi.....	23
3.2.2 Stigmatizacija in marginalizacija	24
3.3 STEREOTIPI	29
3.3.1 Slovenci in Neslovenci.....	32
3.3.2 Neslovenci in Slovenci.....	32
4 IZBIRA AVTORJEV	37
4.1 GORAN VOJNOVIĆ.....	37
4.1.1 Čefurji raus!.....	38
4.2 FAÏZA GUÈNE.....	39
4.2.1 Kiffe Kiffe demain	40
5 ANALIZA ROMANOV	42
5.1 PODOBE MESTNIH OBROBIJ	42
5.1.1 Pariška predmestja.....	42
5.1.2 (Nove) Fužine.....	43
5.2 IZBIRA JEZIKA	46
5.3 JEZIKOVNA MIMETIČNOST ROMANOV	48
5.3.1 Jezikovna mimetičnost v romanu <i>Čefurji raus!</i>	48
5.3.2 Jezikovna mimetičnost v romanu <i>Kiffe Kiffe demain</i>	57
5.4 RAZSREDIŠČENOST.....	60
5.4.1 Razsrediščenost kulture, literature in jezika.....	60
5.5 VERNAKULARNOST	62

5.5.1 <i>Verlan</i>	64
5.6 KULTIVIRANOST, OBROBJE, EKSCES	65
5.6.1 Kultivirani sociolekti	66
5.6.2 Obrobni sociolekti	67
5.6.3 Ekscesni sociolekti	70
5.7 JEZIKOVNA UČINKOVITOST	72
5.7.1 Prepričljivost	72
5.7.2 Inovativnost	73
5.7.3 Duhovitost	73
5.8 RECEPCIJA ROMANOV	74
5.8.1 Čefurji raus!	74
5.8.2 Noro dober jutri	76
6 ZAKLJUČEK	77
7 VIRI IN LITERATURA	80
7.1 VIRI	80
7.2 LITERATURA	80
8 DODATEK	87

1 UVOD

Jezik v sodobni družbi pridobiva vse več funkcij in pomenov, saj v heterogenih skupnostih povsod po svetu prihaja do sobivanja več jezikov in njihovega mešanja, s čimer se sprožajo vprašanja o družbeni več- ali manjvrednosti, neizogibno pa tudi vprašanja o nacionalni, socialni in ekonomski pripadnosti. V svoji diplomski nalogi sem se posvetila vprašanju razmerij med jezikovno normo in njenimi praksami, saj je prek njih mogoče opazovati in analizirati pojme, kot so – identiteta posameznika (jezik kot sredstvo opredeljevanja identitete), jezikovna hibridizacija (vmesni jezik, mešani jezik, mešanje prvin različnih jezikovnih sistemov) in status tujcev (predsodki in stereotipi med večinsko in manjšinsko skupnostjo). Ukvarjala sem se z vprašanjem jezika, kakršen se kaže v sodobnem (slovenskem in svetovnem) romanu. Na ravni jezikovne mimetičnosti, ki jo izpričujeta obravnavana romana (*Čefurji raus!* Gorana Vojnovića in *Kiffe Kiffe demain* Faïze Guène), sem opazovala razmerja, ki se oblikujejo med posamezniki v odnosu do družbe in med protagonisti samimi, iskala pa sem tudi dejanske zunanje vzroke za to, da so ti romani sploh nastali, kaj jih je v to sililo in kaj nam avtorja s svojo jezikovno izbiro sporočata.

Oba avtorja sta se, podobno, odločila, da bosta zgodbo predstavila na izviren način. Jezik teh romanov ne sledi knjižni jezikovni normi, temveč se naslanja na avtentično govorico okolja, iz katerega izhajajo pripovedovalci. Gre za hibriden jezik, ki se je oblikoval na obrobjih večjih mest in metropol. V obeh primerih gre za zapis govornega jezika mladostnikov, ki v svojem jezikovnem sistemu mešajo prvine prvega (srbohrvaščina¹/arabščina) in tujega jezika (slovenščina/francoščina) – tem pa dodajajo še izposojenke (največkrat iz angleščine) in izraze iz sodobnega urbanega slenga. Oba obravnavana romana se stikata še v nekaterih točkah: oba pripovedujeta zgodbo mladega, odraščajočega človeka, pripadnika druge generacije priseljencev, ki se vsak na svoj način ukvarjata s preživetjem v okolju, zaznamovanem z usodami ljudi, ki jih je družba, stereotipno ali načrtno, odrinila na rob. Ti ljudje niso pripadniki večinskega naroda v državi, v kateri živijo. Družbena zaznamovanost,

¹ Izraz srbohrvaščina se nanaša na enega izmed treh (poleg slovenščine in makedonščine) uradnih jezikov nekdanje SFRJ. V romanu Gorana Vojnovića označuje jezik prve generacije priseljencev, posledično pa zaznamujejo tudi govorico njihovih potomcev. Po razpadu Jugoslavije se je srbohrvaščina oblikovala v štiri standardne jezike: hrvaščino, srbsčino, bosanščino in črnogorščino (Silaj 2011: 27), vendar ta delitev in druge razprave o nastanku in obstoju srbohrvaškega jezika (ki je sicer umetna tvorba) za mojo analizo niso bistvene. Tako priseljenci iz bivših republik nekdanje Jugoslavije kot Slovenci so se v Jugoslaviji učili srbohrvaščine in ne njenih ločenih, standardiziranih različic. Pomembno je tudi, da standardni jeziki držav pri sporazumevanju ne igrajo bistvene vloge, saj posamezniki še vedno uporabljajo le organske idiome bivše domovine, ki se z državnimi mejami ne pokrivajo (Silaj 2011: 29).

ki temelji na tem dejstvu, v obeh romanih prikazuje brezperspektivno življenjsko situacijo, v kateri se je znašel posameznik v obeh romanih, in prikazuje problem individualne realizacije v družbi, ki je nestrpna. Oba romana se ukvarjata z multikulturnostjo in obravnavata odnose, ki se oblikujejo med večinsko skupnostjo in manjšino. Oba se dotikata problemov stereotipizacije in oba sta tudi močno avtobiografska.

V diplomskem delu sem se najprej posvetila jeziku kot tistemu sredstvu, ki pomembno prispeva k prepoznavnosti in »identiteti« obeh romanov. Dotaknila sem se jezikovnega stanja, ki je v preteklih desetletjih zaznamovalo slovensko govoreče okolje, poskušala osvetliti jezikovno situacijo, ki v Sloveniji vlada danes – in pokazala, zakaj je Vojnovičev jezik (lahko) tak, kakršen je.

V nadaljevanju sem izpostavila dejavnike, ki vplivajo na učenje drugega jezika, saj (ne)obvladanje jezika okolja pomembno vpliva na položaj tujcev in oblikovanje njihove identitete v neki skupnosti; stališča, ki jih glede priseljencev oblikuje večinska skupnost, pa zaznamujejo tudi dinamiko odnosa v obratni smeri. V tem poglavju sem predstavila različne jezikovne mešanice in s tem nakazala plasti v jeziku, za katere sem pričakovala, da se bodo kazale tudi v izbranih romanih.

Pri analizi romanov sem se najprej posvetila prostoru in osvetlila podobe mestnih obrobij, v kakršne sta avtorja umestila svoji zgodbi, ter odnose, ki se porajajo iz obstoječih družbenih položajev. Umestitev dogajanja na obrobje urbanega središča daje veliko iztočnic za tematiziranje (ne)sprejemanja Drugega, njegovega jezika in kulture, spodbuja razmišljanja o odnosu večinske družbe do manjšinske, odpira vprašanja načrtne segregacije prebivalstva – in, ne nazadnje, tudi odnosa naravnih govorcev slovenščine (francoščine, arabščine itd.) do svojega lastnega jezika. Zanimalo me je, če so Fužine zares naselje, v katerem še danes v večini prebivajo priseljenci; dotaknila pa sem se tudi problematike stanovanjskih naselij sodobnega Pariza in odnosa francoske družbe in njene politike do migracij in migrantov – ter vzporedno izpostavljala mesta, kjer se v romanih te problematike dotikata tudi avtorja.

Posebno pozornost sem posvetila razmišljanju o tem, kako in zakaj se oblikujejo obrobne jezikovne prakse – kakšni so zunajjezikovni dejavniki, ki vplivajo na to, da jezik postane sredstvo za izražanje stališč, in s čim to doseže. Jedro teh razmišljanj je bil odnos, ki ga družbene skupine oblikujejo do dominantne strukture ali norme. Moj namen ni bil

razvrščanje, umeščanje in presojanje tega jezika, pač pa opazovanje njegovih učinkov. S tem je neposredno povezana tudi recepcija obeh romanov. Oba sta namreč požela veliko zanimanja v javnosti in bila odmevna tudi v tujini, mnenja o njuni literarni kakovosti pa ostajajo deljena.

Moja temeljna hipoteza je, da Slovenci v svojem jeziku nismo dovolj suvereni in samozavestni, zato je jezikovna drugačnost najprej jedro spotike in šele nato stvar kritičnega premisleka. Na drugi strani se francoščina izrisuje kot jezik, ki se trdovratno oklepa svoje književne tradicije in ne priznava spremenjenih družbenih razmer, ki so plod njene kolonialne zgodovine. Obravnave teh izhodišč sem se lotila z opazovanjem odnosov med družbeno večino in priseljsko manjšino, kot jih prikazujeta izbrana romana, ter odzivov na romana v obeh državah, saj se je večina negativne recepcije (tako v Sloveniji kot v Franciji) nanašala ali obregnila prav ob jezik – s tem pa spregledala bistveno poanto, ki ga ta predstavlja kot nosilec pripovedi – skozenj se namreč zrcalijo družbena različnost in družbena (samo)kritika, predvsem pa želja po preseganju zakoreninjenih predstav o tem, kdo smo »mi« in kdo so »oni«. Težava je v tem, da se identitete narodov še vedno oblikujejo v odnosu do ogrožujočega Drugega, pri tem pa se ločuje »boljše od slabših«: odnos Slovencev do tujcev je denimo izrazito razcepljen, saj je »vse, kar je bilo nekdaj skupno – moteče, medtem ko je vse tisto, kar želi biti zahodno (nemško, angleško, francosko, špansko) – pa simpatično« (Stabej, *Knjiga mene briga*); po drugi strani so svetovne velesile (na primer Francija kot tista, ki je zanimiva za mojo analizo) še vedno prepričane o svojem nadrejenem družbenem položaju, zato na druge jezikovne in kulturne prakse gledajo prej z zaničevanjem kot s simpatijo.

Kar zadeva jezik, izhajam iz prepričanja, da je njegova knjižna različica temelj narodove kulturne in družbene zavesti, saj je uveljavljena kot norma v javnih in uradnih govornih položajih. Ni pa to edina plast jezika, še manj pa, posebej v današnjih časih, absolutna. Problematičnost knjižne jezikovne norme se kaže v njeni zaprtosti in zastarelosti, v njeni slabi pripravljenosti prilagajanja novim družbenim okoliščinam ali, kot zapiše Ada Vidovič Muha: »Gre za pomanjkanje pripravljenosti (mentalno) izstopiti iz varnih okvirov razmeroma preproste (knjižno)jezikovne normativistike in prisluhniti živemu jeziku zlasti tistega dela [...] družbe, ki zaradi svojega vplivnega družbenega položaja premika normativne vidike« (2001: 7).

2 VRENJE JEZIKA

Jezikovno okolje, v katerem se je oblikovala zavest o slovenskem jeziku kot nosilcu družbene identitete, slovenščini nikoli ni bilo docela naklonjeno. Slovenski narod je stoletja (so)bival v različnih političnih tvorbah skupaj z drugimi narodi, zato status slovenščine in njegovo dejansko udejanjanje v praksi nista bila nikoli samoumevna. V sredini devetnajstega stoletja, ko so Slovenci javno zahtevali slovenščino v šolah in uradih, je bil prestižni jezik nemščina, z nastopom Kraljevine SHS (kasneje Kraljevina Jugoslavija), po drugi svetovni vojni pa v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, je status prestižnejšega prevzela srbohrvaščina. Slovenski jezik je šele z rojstvom slovenske države (1991) dobil dejanski status uradnega in državnega jezika in s tem prestižnega na vseh ravneh javne komunikacije.

2.1 POLOŽAJ SLOVENŠČINE IN ODNOS DO JEZIKA V 19. IN 20. STOLETJU

Sredina devetnajstega stoletja je bila zaznamovana z razvojem meščanskega narodnega gibanja, ki je temeljilo na zahtevah gospodarsko vse močnejšega meščanstva po političnih pravicah, »njegovo središčno gibalno [pa] so bila prav vprašanja, najožje povezana z jezikom« (Stabej 1998: 19). V času Avstro-Ogrske je bila slovenska jezikovna situacija izrazito diglotična – statusno višji položaj je pripadal nemščini kot kulturnemu jeziku, ki so ga obvladali izobraženci in meščani, nižji pa je pripadal pogovorni slovenščini, v kateri se je sporazumevalo ostalo prebivalstvo. »Po letu 1848 [slovenski] jezik dokončno ni bil več razumljen le kot sredstvo sporazumevanja, temveč [je postal] najprepoznavnejši znak narodne pripadnosti« (Grdina 1997: 135 v Stabej 1998: 31) – a kljub temu je še vedno ostajal funkcionalno omejen zaradi omejenega obsega govornih položajev (uprava, šolstvo, znanost), ki jih je premogel (Stabej 1998: 21). Pomembno je k njegovemu razvoju prispevala besedna umetnost, ki je vseskozi razvijala jezik na najvišji izrazni ravni, tej pa se je pridružil še jezik znanosti, ki je zaživel z ustanovitvijo ljubljanske univerze (1919), kjer je bila slovenščina učni jezik, in akademije znanosti in umetnosti leta 1938.

Podobno negotov položaj je imel slovenski jezik v okviru skupne jugoslovanske države, v kateri so bili z ustavo sicer zaščiteni vsi jeziki narodov in narodnosti držav članic in srbohrvaščina ni veljala za nadrejeni državni jezik, vendar je v praksi prihajalo do različnih odstopanj. »V srbohrvaščini so poslovali zlasti zvezni organi in ustanove; v tem jeziku je potekalo poveljevanje in pouk v vojski, prav tak je bil tudi jezik zvezne vojaške uprave, dolgo

časa je bil to jezik razpravljanja v zveznem parlamentu (skupščini) in ob poskusih uvajanja skupne televizije tudi nekatera medijska poročila, na primer do 1967 za vso državo skupni televizijski dnevnik» (Pogorelec 1996: 51–52). V srbohrvaščini je bila zasnovana tudi zakonodaja in so jo tako obravnavali tudi v zvezni skupščini, čeprav so uradni listi v posameznih državah izhajali v državnem jeziku in so veljali prevodi v te jezike za originale.

Zgodovinski kontekst, znotraj katerega je obstajal slovenski jezik, je bil do tega jezika vedno mačehovski. Poudarila sem že, da je jezik simbol identitete in kot tak tudi nosilec narodove kolektivne zavesti. Poleg temeljne pravice do uporabe svojega jezika pa je bistvena tudi njena funkcionalna zvrstnost in socialna razvejanost. Ko je bila slovenščini znotraj Avstro-Ogrske podeljena njena delna avtonomija, so se slovenski izobraženci znašli pred novim izzivom. Slovenski knjižni jezik je zaradi omejenega obsega govornih položajev ostajal funkcionalno omejen – s tem mislim recimo na količino prevodnih del v slovenskem jeziku in strokovnih člankov, napisanih v slovenščini, ne nazadnje pa tudi na produkcijo proznih del, ki so šele v devetnajstem stoletju počasi začela dohitevati pesniško ustvarjanje – kar je slovenske izobražence na Dunaju postavljalo v nezavidljiv položaj. Naj spomnim na primer Jožefa Štefana, ki se je v določenem trenutku odrekel svojim nadaljnjim poljudnostrokovnim prispevkom v slovenskem jeziku, saj je spoznal, da mu slovenščina za strokovne potrebe ne zadošča – to je pomenilo nezdržljivost dela vrhunskega znanstvenika in univerzitetnega profesorja z nalogami jezikovnega načrtovalca slovenščine, zato je sprejel poklicno odločitev, s katero se je umaknil iz programa uresničevanja slovenske enojezičnosti (Stabej 2003: 55).

Težava je bila torej v tem, da so se skoraj vsi, ki so potrebovali v slovenščini neobstoječe informacije (tak je bil večji del poljudnoznanstvene in znanstvene literature), zatekali k virom v prestižnejšem jeziku. Toda med nemškim in srbohrvaškim jezikom so obstajale bistvene razlike. Srbohrvaščina je bila v primerjavi z nemščino slovenskemu jeziku soroden in manj tuj jezik. Receptivna zmožnost srbohrvaščine je bila med pripadniki (širše) slovenske jezikovne skupnosti (torej ne le med izobraženci in višjim slojem prebivalstva) bistveno bolj razširjena kot nemščina kdajkoli. Večinoma se je usvajala neorganizirano, z rabo v določenih komunikacijskih situacijah in z množičnim sprejemanjem določenih vrst besedil v srbohrvaščini (»[p]ri tem je imela posebno vlogo televizija, ki je omogočala, da se je vpliv srbohrvaščine preselil iz javnega v zasebno življenje« – Požgaj Hadži, Balažic Bulc 2005: 31). Če je nemščina včasih zasedala predvsem prestižne govorne položaje, je srbohrvaščina

zapolnjevala tudi močne segmente množične komunikacije – in tako prevzela tudi status rezervnega koda (Stabej 2003: 56–57).

Vse te okoliščine so plodna osnova, da je Vojnovičev jezik (lahko) tak, kakršen je. Še deset let po osamosvojitvi je bila namreč srbohrvaščina tisti tuji jezik, ki ga je obvladalo največ Slovencev (38,5 odstotka aktivno, 37,1 odstotka pasivno – Čakš 2001: 7). Šele mladina, ki je rojena po letu devetdeset, v samostojni Republiki Sloveniji, s tem obdobjem ni zares zaznamovana. »Po razpadu Jugoslavije je v Sloveniji dobila [srbohrvaščina] skrajno negativen predznak in se, posledično, umaknila iz slovenskih šol [...]. Danes vse bolj pridobiva status tujega jezika in počasi izgublja zaznamovanost, v ospredje pa vse bolj stopa vprašanje srbohrvaščine kot prvega jezika oziroma odnos do njenih govorcev, ki soustvarjajo slovensko nacijo« (Požgaj Hadži, Balažic Bulc 2005: 30).

2.1.1 Problematičnost odnosa med slovenščino in srbohrvaščino

Omenila sem že, da srbohrvaški jezik v Jugoslaviji ni imel statusa državnega jezika, bil pa je jezik večine, zato so bili ostali jeziki (med njimi tudi slovenščina in makedonščina) v podrejenem položaju. Dominantnost srbohrvaščine se je s časom počasi, a vztrajno večala, s tem pa so bili pogojeni tudi notranji pritiski na slovenski jezik. Osnutek nove jugoslovanske ustave iz leta 1988 je predvideval omejitev statusa slovenščine na jezik notranjega republiškega sporazumevanja in uradovanja. »Ustava naj bi natančneje določila status srbohrvaščine: ne le kot jezika uradovanja in javnosti v republikah s srbsko, hrvaško ali bošnjaško govorečim prebivalstvom, ampak tudi kot jezik državnega sporazumevanja na vsem ozemlju Jugoslavije« (Pogorelec 1996: 52). Uveljavitev takega zakona ne bi imela posledic samo za jezikovno zavest slovenskega prebivalstva, temveč bi bila takšna ureditev problematična tudi zaradi možnosti prostega pretoka delovne sile in notranjih migracij, saj znanje jezika odtlej ne bi bilo več pogoj za vključevanje posameznika v tujejezično okolje – to pa bi lahko počasi pripeljalo v spremembe v populacijskih razmerjih (prav tam).² A takšni strahovi so z razpadom Jugoslavije postali brezpredmetni.

² Poleg tega pa je posebej zaskrbljujoče dejstvo, da se Slovincem zdi slovenščina skoraj samoumevno nerabna pri sporazumevanju s tujci. V tem smislu tudi ni zanemarljivo dejstvo, da so se slovenski govorniki srbohrvaščine v slovenski jezikovni skupnosti v Republiki Sloveniji »praviloma prilagajali vsaj v receptivnem smislu, torej z neproblematiziranim razumevanjem njihovega jezika, če že ne kar s takojšnjim jezikovnim preklpom v srbohrvaščino« (Stabej 2003: 53). Govorniki srbohrvaščine se tako na ozemlju Republike Slovenije praktično ni bilo treba dejavno sporazumevati v slovenskem jeziku. »Vse to pomeni, da so bili govorniki srbohrvaščine v slovenski jezikovni skupnosti manj *tuji* kot govorniki drugih jezikov, posredno pa tudi to, da je

Da bi lahko bolje razumeli pomen in mesto, ki ga je v slovenskem literarnem prostoru zasedel roman *Čefurji raus!*, sem se v svojih razmišljanjih najprej zazrla v preteklost, ki je slovensko govoreče okolje zaznamovala z večjezičnostjo in ki ga ta neobhodna dediščina še danes zaznamuje z različnimi odnosi predvsem do srbohrvaškega jezika. Marko Stabej je v televizijski oddaji *Knjiga mene briga* glede tega povedal naslednje: »Slovenci smo na nek način še vedno zelo vajeni biti žrtev nekih nacionalizmov in nismo sploh, mislim množično vsaj, navajeni razmišljati, da smo krivični do sorazmerno številnih in opaznih skupin, ki jim prizadevamo krivico dnevno – in ta knjiga [*Čefurji raus!*] je literarno dober, ne sicer dokument, ampak pričevanje o tem.« Poleg zgodovinskih dejstev so tu še čisto osebna pričevanja pisateljev in pesnikov, ki se tako ali drugače izrekajo za slovenski jezik. V nadaljevanju bom predstavila, kako o pisatelju in njegovi izbiri jezika razmišlja Boris Paternu, hkrati pa se bom dotaknila še tistih pisateljev, ki v svojih delih niso (vedno) strogo sledili jezikovni knjižni normi.

2.2 JEZIKOVNA TRAVMA

Boris Paternu v članku z naslovom *Po sledih jezikovnih travm v sodobni slovenski književnosti* analizira vprašanje pisateljeve osebne izbire, v katerem jeziku pisati. V tem smislu se najprej dotika obdobja med obema vojnama in pisateljev, ki so se znašli na mejah slovenske države, bili enkrat naši in drugič njihovi – predvsem pa bili s strani Drugega nasilno preganjani, če so uporabljali slovensko besedo. Ta izkušnja se je starejši generaciji pisateljev ostro zagrizla v zavest – s tem pa vplivala na to, da je njihova zavest o slovenskem jeziku danes neizkoreninjena in domoljubna. Oblikuje jih kot osebnosti, ki so se prek nasilne izkušnje zatiranja maternega jezika odločili za slovenščino – ki ima na slovenskih mejah, vsaj zdi se tako, veliko bolj zaznamovan in manj samoumeven pomen kot znotraj meja države Slovenije. Tu gre predvsem za pisatelje in pesnike (Pahor, Rebula, Messner, Lipuš idr.), »ki so šli skozi izkušnjo Slovencev pod Italijo in Avstrijo po prvi svetovni vojni, potem ko so bili po razpadu Avstroogrske z novo državno mejo ločeni od svoje matične države in prepuščeni trdemu raznarodovanju, pri čemer je bil njihov jezik prvi na udaru« (Paternu 2005: 65).

Naslednja generacija pisateljev, rojenih med drugo svetovno vojno ali po njej, ima do jezika že zelo drugačen odnos. Avtor izpostavi dva zelo posebna avtorja, Tomaža Šalamuna in Brino

bila slovenščina celo na območju slovenske jezikovne skupnosti namenjena samo Slovencem, drugim, ki so bivali v tej skupnosti, pa ne« (Stabej 2003: 54).

Svit, ki sta oba, vsak na svoj način, doživljala slovenski jezik, oba odšla v tujino in začela pisati v tujem jeziku – s tem pa sta se oba znašla na križpotju neizogibnega vprašanja – v katerem jeziku pisati. Tomaž Šalamun je zapisal takole:

Velika stiska, ko začnem sanjati svoje otroštvo v angleščini, čutim, da je napaden bistven živec moje poezije. Grem k Czesławu Miłoszu v Berkeley v Kaliforniji na posvet in pogovor ter ugotovim, da ni pesnika v 20. stoletju, ki bi po petindvajsetem letu spreminjal jezik in kaj pomenil. Odločim se za slovenščino in s tem za povratek. (Makarovič, Grafenauer in Šalamun 1979: 191 v Paternu 2005: 66)

V nasprotju z njim se je Brina Svít Mérat izrekla drugače. Njena avtometafikcija v romanu *Moreno* »je zgoščena okoli vprašanj, ki se porajajo v njeni veliki odločitvi, da bo pisala in tudi že piše [...] v francoščini in ne v svojem maternem jeziku« (Paternu 2005: 74). Ta odločitev je radikalna in prelomna, saj se mora avtorica spopasti s »skokom v zapustitev« svojega prvotnega jezika.

Obe ti pobudi sta povsem svobodni in neobremenjeni z zunanjo prisilo. V obeh primerih ne gre več za omejevanje posameznikove jezikovne svobode, »ampak narobe, za razloge, ki prihajajo iz nekih novih, docela odprtih možnosti« (Paternu 2005: 65) – gre za povsem osebne pisateljeve izbire literarnega jezika. Pri starejši generaciji pa so, nasprotno, izpostavljeni izrazito stresni in napeti položaji pri izbiri jezika, pri čemer je še vedno živ silovit spomin na doživljanje jezikovnega genocida v otroških pa tudi še v poznejših letih. – Vsa ta vprašanja zadevajo samo *izbiri* ali zamenjavo jezika, s tem pa se dotikajo glavnega prostora avtorjeve kulturne in eksistencialne opredelitve – ne nazadnje pa tudi njegove narodne identitete, ki je že stoletja del človekove osebne identitete (prav tam).

Čisto poseben primer globoke jezikovne stiske občutimo pri Lojzetu Kovačiču – ki mu je kot »prišleku« iz tujega sveta in tujega jezika oviro povzročalo prav slovensko okolje. Njegova mati je bila Nemka, oče slovenski izseljenec, družinski jezik pa baselska nemščina. Ko so bili leta 1938 iz Švice izgnani v Slovenijo, je bil Kovačič kot osemletni deček pred stresno preizkušnjo, saj slovenskega jezika ni obvladal. Pri njem je bil jezik »temeljno vprašanje osebne eksistence, njene zatrtosti in prostosti« (Paternu 2005: 69). Da bi mogel v novem okolju preživeti, je moral slovenščino usvojiti, ta pot pa nikakor ni bila lahka. Sprva ni

razumel ničesar, očetov jezik je dojemal samo s slušne strani – kot nekaj čudnega in mehkega, v nasprotju s trdo in ostro, a razumljivo švicarsko nemščino.

Slovenski jezik je bil zanj izziv na dveh ravneh. Na prvi kot rešitev eksistencialnega problema, torej z obvladanjem novega jezika kot edine možnosti, »da bi postal cel na tem koščku zemljevida« (Paternu 2005: 70). Za mladega odraščajočega dečka je bil to precejšen jezikovni napor. Po številnih neprijetnih izkušnjah v šoli je imel v nižji srednji šoli srečo z dobro profesorico in mentorico slovenščine, »pri kateri se je dotipal do prave razumnosti in lepote jezika« (prav tam). – Ko pa je pri petnajstih začel pisati prve kratke zgodbe in leta 1945 stopil v literarno javnost, se je zanj začel boj za literarni jezik. Ta raven iskanja jezika je bila za Kovačiča še bolj naporna kot tista prva, elementarna ravnina prisvajanja jezika, osnovnega sporazumevanja in šolskega znanja. »Ob trdni odločitvi za pisanje ni mogel mimo strahotnega spoznanja o notranji razdalji jezika« (Paternu 2005: 71). V njem se je vse bolj jasno kazala razcepljenost med nemščino in slovenščino. »V slovenščini ne morem vsega opisati tako, kakor se je v resnici zgodilo ... Kakor da je tisto ena resničnost, tole, kar pišem, pa nekaj drugega« (prav tam), Kovačiča navaja Paternu. Literatura je zanj pomenila pot v svobodo in z »nepopustljivim pisanjem« je mučno jezikovno travmo spreminjal v prostost.

Prva jezikovna pobuda in z njo odločitev za slovenski jezik je odločno domoljubna, zaradi globoke čustvene prizadetosti tudi izrazito premišljena, zunanji vzvodi represije pa pričajo tudi o širšem kulturnem in političnem kontekstu ter pomenu jezika za narod in posameznika; v nasprotju s to je druga generacija pisateljev in pesnikov pokazala na notranjo razcepljenost in drugačno duhovno izbiro, prosto kakršnekoli jezikovne prisile. S tega stališča opazimo dve temeljno različni odločitvi, ki pričata o različnih položajih materinščine, kot ju doživlja posameznik, in jezik osvetlujeta z dveh vidikov – najprej kot nekaj vrojenega, česar nočemo zapustiti – in hkrati kot nekaj omejujočega, čemur se je moč odreči. Spet čisto drugačna pa je perspektiva prvoosebne pripovedovalca, ki je bil že v otroštvu razcepljen med dvema jezikoma in mu je usvajanje slovenščine pustilo globoko travmatično izkušnjo ter mu hkrati (ali zaradi tega) razvilo čudovit jezikovni instinkt. – Prav jezikovna intuicija pa je pomembno oblikovala tudi izvirno in sočno Vojnovičevo govorico. Ta se lahko bere kot alternativa strogi knjižni normi – ki v širšem smislu priča o mnogo globljem jezikovnem dogajanju in sili k prevrednotenju vrednot – ali pa kot jezikovna domislica, ki je v najslabšem primeru dokument nekega minljivega jezika.

3 USVAJANJE DRUGEGA JEZIKA IN VPRAŠANJE IDENTITETE

Če je jezik temeljna prvina izražanja človekove identitete, potem so pomembne tudi okoliščine, v kakršnih tujci usvajajo drugi ali tuji jezik. Ugotoviti je potrebno, kakšno vlogo ima pri tem njihov materni jezik, in opozoriti na to, kako to vpliva na njihovo vključevanje v novo okolje in na njihov položaj v družbi. V nadaljevanju sledi opredelitev nekaterih temeljnih pojmov, ki izhajajo iz psiho- in sociolingvistike ter lingvistike jezikov v stiku. Vse to bo olajšalo razumevanje položaja jezika, kakršen izhaja iz obravnavanih romanov.

3.1 ZNAČILNOSTI USVAJANJA DRUGEGA JEZIKA

3.1.1 Temeljni pojmi

Prvi jezik je oznaka, ki ima v sociolingvistiki več pomenov – odvisno od vidika proučevanja. »1. Glede na osebo, od katere otrok ta jezik usvoji, lahko pomeni materinščino (sem spadajo tudi podrobnejše definirani očetov, družinski, sorodstven, hišni jezik itd.). 2. Po kronološkem kriteriju je to prvotni jezik, torej tisti, ki mu je bil otrok prvič izpostavljen. 3. Z razvojnega vidika je prvi jezik tisti, v katerem je otrok prvič spregovoril. 4. Z vidika obvladanja ali uporabnosti jezika pa je prvi jezik tudi glavni komunikacijski jezik, torej tisti, ki ga govorec najpogosteje uporablja, znotraj katerega se čuti najbolj sposobnega z nekom se sporazumeti« (Jelaska 2005: 24–27 v Silaj 2011: 9). Prvi jezik je sredstvo identifikacije z določeno jezikovno in družbeno skupnostjo ter sredstvo čustvovanja in sporazumevanja z govorcii istega jezika. Učenje prvega jezika je življenjska nujnost, ki ji je podvržen vsak posameznik, ki živi v običajni jezikovni skupnosti (Pirih Svetina 2005: 9). Prvi jezik je lahko tudi tisti, ki je v neki skupnosti prestižen (po številu govorcev in po svojem statusu) – v tem smislu ima v večjezikovni družbi poseben položaj (najvišji status, zato tudi prestižni jezik). Prvi jezik s stališča nacionalne in državne pomembnosti pa je nacionalni ali državni jezik (prav tam).

In kdo so govorcii slovenščine kot prvega jezika? To so vsi tisti, ki so jo usvojili kot materni jezik, torej domači ali rojeni govorcii (Ferbežar 1997: 279 v Pirih Svetina 2005: 9). Statistično gledano je to 87,7 % prebivalcev Slovenije, sem pa se prišteva tudi vse Slovence v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu (Pirih Svetina 2011).

Tudi *drugi jezik* je večpomenska oznaka. »1. Lahko pomeni katerikoli drugi jezik, ki je drugačen od prvega naučenega (to je tudi najširši pomen). 2. S kronološkega vidika pomeni drugotni jezik. 3. Razvojni drugi jezik je drugi jezik, v katerem je otrok spregovoril. 4. Pomeni lahko tudi jezik, ki ga govorec slabše obvlada, ki za prvim vsaj v nečem zaostaja« (Jelaska 2005: 27–28 v Silaj 2011: 9). Ponavadi se drugi jezik usvaja v okolju, kjer se ta jezik govori in uporablja kot primarno sredstvo komunikacije. Drugi jezik je lahko pojmovan tudi kot jezik, ki v nekem okolju opravlja določene socialne funkcije, ali kot neprvi jezik, ki se ga v nekem okolju uporablja kot sredstvo komunikacije na določenih področjih, npr. v šolstvu, državni upravi, v poslovnem svetu. Drugi jezik je tudi splošno uporabljani jezik v večjezikovnih državah, ki ga govorci uporabljajo poleg svojega maternega jezika in je enakovreden prvemu (Pirih Svetina 2005: 12).

Govorci slovenščine kot drugega jezika so vsi tisti, ki jim slovenski jezik ni prvi jezik; to so vsi govorci manjšin na ozemlju Republike Slovenije (Madžari, Italijani, Romi), vsi tisti, ki živijo v Sloveniji, njihov domači jezik pa je hkrati tuji jezik (bosanski, hrvaški, črnogorski, srbski, makedonski, albanski, kitajski idr. – Pirih Svetina 2011) in vsi tuji državljani, ki iz različnih razlogov začasno ali stalno prebivajo v Sloveniji (Pirih Svetina 2005: 12).

»*Tuji jezik* je tisti, ki se ga govorec uči v šoli ali na posebnih tečajih, torej v nenaravnih situacijah. Tisti, ki se ga učijo, ga pogosto nimajo možnosti uporabljati redno ali v različnih okoliščinah, ponavadi ga lahko slišijo le od neizvirnih govorcev in so mu izpostavljeni le določeno število ur na teden« (Jelaska 2005: 27–28 v Silaj 2011: 9). Govorci slovenščine kot tujega jezika so tako vsi tujci, ki se načrtno učijo slovenščine, doma ali v tujini (v različnih okoljih, na različnih ravneh in na različne načine). Zakaj? Danes je v ospredju potreba po učinkovitem sporazumevanju in funkcionalnem znanju, ključni pa so lahko tudi zelo različni motivi (zaposlitev, študij, eksotičnost, drugi osebni razlogi ipd. – Pirih Svetina 2011).

V primeru stika dveh različnih jezikov gre za pojav, ki se imenuje *dvojezičnost*. Po minimalistični definiciji dvojezičnost pomeni, da posameznik drugi jezik uporablja zelo omejeno [diglosija], celo samo receptivno, pri tem pa uporablja le eno od štirih jezikovnih veščin (govor, razumevanje, branje, pisanje). Po maksimalistični definiciji pa pomeni obvladanje drugega jezika na ravni, na kateri se posameznik približa rojenemu govorcu, oziroma enako obvladanje dveh jezikov [bilingvizem] (Prebeg - Vilke 1995: 74).

Slovenski izraz dvojezičnost vsebuje obe kategoriji (na to je opozorila že Breda Pogorelec), torej bilingvizem in dvojezičnost, ki pomenita različni stopnji obvladovanja in rabe jezika in sta odvisni od družbenih in zunajjezikovnih dejavnikov (Pirih Svetina 2005: 10).

Knaflič pa stopnjo obvladovanja drugega jezika opiše takole: »Posameznik lahko obvlada oba jezika na približno enaki ravni (pri tem gre za *uravnoteženo dvojezičnost*) ali pa obvlada en jezik na ravni rojenih govorcev, drugega pa le delno (to je *dominantna dvojezičnost*). Če posameznik v dvojezičnem okolju ne usvoji niti enega od jezikov na ravni povprečnih rojenih govorcev, se pojav imenuje *poljezičnost*. V dvojezičnih okoljih se dogaja tudi, da posamezniki v domačem okolju usvojijo materni jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja v družini, medtem ko v šoli in v delovnem okolju uporabljajo svoj drugi jezik za pridobivanje šolskega in drugega znanja, nujno potrebnega za opravljanje dela« (1998: 27).

3.1.2 Dejavniki, ki vplivajo na usvajanje drugega jezika

Eden izmed temeljnih dejavnikov učenja drugega jezika je *starost*. Otrok v stimulativnem okolju bo hitreje in lažje usvajal drug jezik kot najstnik, najpočasnejši pa bo ta proces pri odraslih osebah. Raziskave so pokazale, da otroci, ki se začnejo učiti drugega jezika pred šestim letom, lahko ta jezik usvojijo brez tujega naglasa, med sedmim in enajstim letom je lahko naglas neznaten, po dvanajstem in trinajstem letu starosti pa prihaja do prenosa naglasa iz prvega jezika. Po puberteti se vse hitreje izgublja sposobnost avtomatičnega usvajanja jezika iz okolja (s tem, da mu je posameznik izpostavljen), zato se ga je treba učiti (Prebeg - Vilke 1995: 63). Starejši kot smo, bolj na nas vplivajo že pridobljena znanja, saj se naši možgani bolj zanašajo na že naučeno, zaradi tega je proces učenja jezika v odrasli dobi upočasnen. O tem bom več spregovorila še v nadaljevanju.

Toda starost ni edini dejavnik, ki vpliva na usvajanje drugega jezika. Na učenje in uspešno usvajanje drugega jezika pomembno vpliva tudi motivacija (poleg jezikovne nadarjenosti, dobrega spomina in uporabe uspešnih strategij učenja). Poglavitni vrsti motivacije sta integrativna in instrumentalna. *Integrativna motivacija* temelji na želji, da bi se posameznik uspešno vključil v družbo oziroma v tuje okolje. Ker sta jezik in kultura tesno povezana, pomeni, da bo imel tisti, ki se želi poistovetiti z drugim jezikom in celotno kulturo, veliko večje možnosti, da se ga dobro nauči. In narobe, dejstvo, da se posamezniki, ki več let živijo v

nekem okolju, ne uspejo naučiti drugega jezika, lahko pomeni, da bodisi nimajo notranje želje po prilagoditvi in se tega podzavestno branijo. *Instrumentalna motivacija* temelji na želji posameznika doseči nek drug cilj, pri čemer bo znanje jezika zanj sredstvo za doseg tega cilja (Jelaska 2005: 111–115 v Silaj 2011: 17).

Pri izkušnji sporazumevanja ključno vlogo igra izpostavljenost drugemu jeziku, pri tem pa sta pomembni *količina in kakovost stika* s tem jezikom. Ko se posameznik znajde v okolju, kjer je sporazumevalni jezik njemu tuj, je pomembno, da je izpostavljen čim širšemu krogu govornih položajev (v šoli/vrtcu, v trgovini, na železniški postaji, v gledališču ipd.), iz katerih lahko črpa nov besednjak in se srečuje z načini njihove rabe, predvsem pa pride v stik z naravnimi govorci (Prebeg - Vilke 1995: 112). Pri tem sta dva izmed ključnih dejavnikov okolja *sprejemljivost in razumevanje*, saj zaznamujeta stopnjo pripravljenosti prilagajanja okolice novim jezikovnim situacijam. Gre predvsem za vprašanje jezikovne strpnosti, ki je tesno povezano s pojmom medkulturne komunikacije in medkulturne zmožnosti (Ferbežar 2009: 208 v Silaj 2011: 16). »Vidika razumljivosti in sprejemljivosti sta do neke mere v kompenzacijskem razmerju. Če govorčev diskurz sogovorniku sicer ni dobro razumljiv, vendar ga je pripravljen sprejeti zaradi naklonjenosti ali obvez do govornika, se lahko govorni dogodek uspešno konča. Če pa imata sogovornika npr. problem vzajemne nesprejemljivosti stališč, je na preizkušnji tudi medsebojna razumljivost njunih diskurzov, tudi če sta diskurza z jezikovnega stališča gledano popolnoma funkcionalna« (2008: 92), na kratko povzema Stabej.

Preden nadaljujem, naj predstavim še nekatere pomembne pojme, ki bodo v pomoč pri nadaljnjem razumevanju besedila. Izraz *transfer* pomeni prenos znanja enega jezika na drugega in nima negativne konotacije, lahko pa je pozitiven ali negativen – danes nadomešča izraz *interferenca* (tj. vpliv prvega naučenega jezika na tistega, ki se ga učimo), ki se je nekdaj uporabljal v kontrastivni analizi (Prebeg - Vilke 1995: 71). S pojmom *fosilizacija* pa označujemo zakoreninjene napake, ki jih je zelo težko ali celo nemogoče odpravljati (Ferbežar 2007: 194).

Učenje *sorodnih jezikov* nam prinaša posebne prednosti in pomanjkljivosti. Sorodni jezikovni sistemi vsebujejo mnogo podobnih ali enakih jezikovnih prvin ter tako omogočajo in dopuščajo prenašanje sistemskih enot po analogiji iz enega jezika v drugega (tako je lahko tudi s prenosom elementov iz maternega jezika v ciljni jezik, v kolikor sta si jezika sorodna). Na ta način je začetna komunikacija lažje vzpostavljena – večjo past pa predstavljajo napake,

ki nastajajo ob takšnem »poenostavljanju«, saj so te pogosto intenzivnejše in bolj zakoreninjene, zato jih je težje odpraviti, lahko pa ostanejo trajne (t. i. fosilizacija) (Požgaj Hadži, Ferbežar 2001: 51–60). Slaba stran stikov sorodnih jezikov je intenzivnost negativnih transferjev, to pa je pogosto povezano s pomanjkanjem razumevanja različnosti. »Ko se človek uči tujega jezika, običajno ve, da ga ne razume in da ga ne zna uporabljati. Ko pa se uči sorodnega jezika, je prepogosto in neutemeljeno prepričan o lastnem znanju, ker ga podobnost izraza, ki skriva vsebinske različnosti, pripelje do zmote, da razume napisano ali izgovorjeno v tujem jeziku, ali pa spodbuja uporabo oblik in besed lastnega jezika namesto tujega« (Jelaska 2005: 287 v Silaj 2011: 17).

3.1.3 Jezikovna hibridizacija

V tem podpoglavju želim utemeljiti nekatere pojme, ki so povezani z jezikovnim mešanjem dveh ali več jezikov. Pomembno je, da se razlikuje med jezikovnimi hibridi, ki nastajajo, saj so razlike med njimi pomembne za razumevanje družbene vloge nastalih jezikov in posledično vplivajo tudi na status govorca v družbi, ne nazadnje pa zrcalijo tudi dinamiko odnosa v obratni smeri. Vse to mi bo pomagalo povezati teoretično analizo jezikovne mimetičnosti obravnavanih romanov z dejanskim stanjem v sodobni družbi.

*Pidžinski jeziki*³ so nastajali v 16. in 17. stoletju z »bastardizacijo« kakega evropskega jezika ob stikih kolonizatorjev z domorodci. Nastanek pidžina je spodbujala socialna in ekonomska razslojenost, ki je nastajala v skupnostih, v katerih so bili ljudje prisiljeni živeti skupaj, govorili pa so dva med seboj nerazumljiva jezika. Pidžin je nastal zaradi komunikacijske nujnosti in je bil zato funkcionalno omejen. Iz jezika evropskih kolonizatorjev so domorodci prevzemali lekseme in jih vpenjali v sintaktični sistem svojega domačega jezika. Bistvena značilnost takšnega postopka je poenostavljanje (prestižnega) jezika. Najprej ga je poenostavljal govorec iz Evrope, ki se je trudil biti razumljiv domačinu, saj ga ta ni razumel, potem ga je poenostavljal domorodec, ko se je tujega jezika skušal naučiti – tretjo poenostavitev pa je evropski jezik doživljal v poskusih prenašanja tega (že dvakrat poenostavljenega) jezika na ostalo skupnost (torej v procesu učenja novonastalega, hibridnega jezika – Golden 2001: 356–359 v Silaj 2011: 20).

³ Izvor besede *pidžin* še ni dorečen. Obstaja več možnih razlag: lahko gre za kitajsko izgovorjavo angleške besede *business* (posel), nekateri jo izpeljujejo iz portugalske besede *ocupação* (posel), lahko bi šlo za hebrejski izvor iz besede *pidjom* (kupčija), četrta razlaga pa se naslanja na besedo *Pidian* (Pidijanec, tj. južnoameriški Indijanec – Golden 2001: 357 v Silaj 2011: 20).

Vmesni jezik (interlanguage) je posebna jezikovna različica ciljnega jezika, ki se ga govorec uči. Zanj je značilno mešanje jezikovnih sistemov prvega in tujega jezika in ponavadi nastane v procesu učenja/usvajanja tujega jezika. Ta jezik kaže značilnosti govorčevega prvega jezika, značilnosti tujega jezika in sebi lastne značilnosti – zato nekateri avtorji, navaja Pirih Svetina, govorijo kar o »tretjem jeziku« (2011). Ta jezik se v procesu učenja spreminja, možna pa je tudi fosilizacija (tj. ko vmesni jezik postane stabilen sistem – prav tam). Vmesni jezik se spreminja, ko učenec napreduje pri usvajanju tujega jezika; na začetku ga zaznamuje več elementov maternega jezika, v procesu učenja pa se ti izgubljajo in postopoma nadomeščajo z elementi ciljnega jezika, to pa je pokazatelj govorčevega jezikovnega napredka (Ferbežar 2009: 202; Prebeg - Vilke 1995: 72). O fosilizaciji govorimo, ko učenje ne prinaša več napredka oz. ko se vmesni jezik neha spreminjati (Ferbežar 2007: 195).

Obstaja torej nekaj vzporednic med pidžiniziranim in vmesnim jezikom, saj pidžinski jezik nastane, ko se napake, prisotne v vmesnem jeziku, fosilizirajo. Pidžiniziran je torej tisti jezik, ki je v odrasli dobi nepopolno usvojen (Jelaska 2005: 60 v Silaj 2011: 21). Znotraj tega je drugi (praviloma prestižni) jezik prepoznan tudi kot bastardiziran, pokvarjen, polomljen ipd. Kot povzema Silaj, danes izraz pidžin⁴ v sociolingvistiki označuje razne oblike kontaktnega sekundarnega jezika in je torej sredstvo sporazumevanja ljudi, ki ne govorijo istega jezika. Gre za »nikogaršnji jezik«, ki nastane s poenostavljanjem (t. i. pidžinizacijo) slovničnega sistema enega od jezikov večjezične skupnosti (Golden 2001: 358 v Silaj 2011: 21).

Ko prenehajo obstajati okoliščine, v katerih je pidžiniziran jezik mogel živeti, lahko brez sledu izgine tudi jezik sam; nekateri pa se zaradi družbenih potreb razvijejo v *kreolske jezike*. »Ti ne služijo več samo najnujnejšim sporazumevalnim potrebam. Kreolski jezik je namreč funkcionalno in skladenjsko izdelan ter ustaljen jezik, ki ga ena sama generacija otrok, rojenih v pidžinskem govornem okolju v jezikovnem razvoju naredi za svoj materni jezik. V številnih primerih kreolski jezik ostane jezik družbeno in gospodarsko podrejenega sloja večjezične skupnosti, le redko postane uradni jezik države, npr. kreolska francoščina na Haitiju« (prav tam).

⁴ »Pidžini so bili vedno izpostavljeni posmehu kot nekaj nedovršenega, kot beden in neuspešen poskus govorjenja standardne angleščine, zato so veljali za jezik drugega reda, njihovi govorci pa za primitivne, neizobražene, neumne« (Opačić 2007: 114 v Silaj 2011: 21).

Silaj pa izpostavi še eno podobnost med hibridnimi jeziki, ki jo moramo prepoznati in jezika ločevati. Po Pličanić-Mesić in Kužić, ki ju Silaj povzema, namreč ne smemo zamešati pojmov pidžin ali kreolščina s t. i. *mešanim jezikom (mixed language)*. »Ta nastane v situaciji stika govorcev dveh ali več maternih jezikov, pri čemer sta oba na visoki ravni dvojezična oziroma visoko kompetentna v obeh jezikih (pri pidžinu pa sta oba kompetentna le vsak v svojem jeziku)« (Silaj 2011: 22). O mešanem jeziku govorimo, ko enostranski ali obojestranski vpliv jezikov ne deluje samo na besedišče, ampak tudi na glasovni sistem, oblikovni sistem in skladnjo. Če gre za vpliv besedišča, pa govorimo o izposojanju. Mešanje jezika in izposojanje se ne izključujeta; mešanje jezika je namreč širši pojem, ki vključuje tudi izposojanje (Požgaj Hadži 2002: 13 v Silaj 2011: 22).

Prav tako je potrebno mešani jezik ločevati še od ene strategije medsebojne komunikacije, tj. *preklapljanja kodov (code-switching)*. »Preklapljanje je izmenična izbira med kodi, ki so na voljo obema sogovorcema, zato se praviloma pojavlja v situacijah, ko je sogovornik prav tako dvojezičen. Potek v različnih funkcijah v skladu z določenimi normami v večjezičnih skupnostih in ne vpliva na jezikovne oblike. [...] Ko gre za preklapljanje kodov, sta dva jezika navzoča v diskurzu tako, da deli diskurza v enem jeziku sledijo delom v drugem jeziku« (Petrović 2006: 57–58 v Silaj 2011: 22).

3.2 IDENTITETA PRISELJENCEV

Emigriranje v drugo državo je povezano z različnimi razlogi, od čisto osebnih, ekonomskih do političnih. S selitvijo v drugo deželo se človek sooči z novim okoljem, lahko celo novo kulturo, obdan je z neznanimi obrazi, sreča se z drugačnim jezikom. To so stresne, napete, z dogajanjem in čustvi nabite situacije. Po Stabeju je najosnovnejša podlaga jezika kot gradnika kolektivne identitete dejstvo, da je ta hkrati *sporazumevalno sredstvo* in *sporazumevalna ovira*. Sredstvo je za tiste, ki nek jezik govorijo, in ovira za tiste, ki ga ne. »Jezik v grobem zelo zanesljivo ločuje nas od *njih*; *mi* se razumemo, *oni* nas ne; tudi če se *oni* razumejo, jih *mi* ne. Kdor ni izmed nas, je tujec« (Stabej 2007: 14). V nadaljevanju pa še poudari, da v večkulturni skupnosti možnost skupnega sporazumevalnega kanala (torej jezik) postane v skupnosti bolj pomembna, cenjena in trajnejša vez kot dejansko sporazumevanje samo (prav tam). Posamezniki se s takimi situacijami soočajo na različne načine. Lahko se odločijo za prilagoditev okolici oz. iskanju stika z njo, lahko pa vrednote in običaje okolice tudi zavračajo

in možnosti skupnega kanala odrivajo. To se pogosto dogaja, kadar posamezniki niso prostovoljno zapustili svojih domov in svojega okolja, predvsem pa kadar jih družba ne sprejme medse ali jih celo zavrača. V nadaljevanju se bom zato posvetila temam, ki so povezane z identiteto priseljencev, pokazala, na kakšen način je jezik tesno povezan z odnosom, ki ga imajo priseljenci do večinske družbe, in osvetlila oznako čefur z več perspektiv.

3.2.1 Novo okolje in želja po prilagoditvi

Gombač dogajanje znotraj migracije razdeli v tri faze: prva je faza odločanja o migraciji, druga faza je selitev ali potovanje, tretja pa začasna ali trajna naselitve. Podrobneje se bom dotaknila situacij, ki se odvijajo v zadnji fazi. Ko namreč priseljenci pridejo v državo »gostiteljico« in se vanjo začnejo vključevati, ima ta z njimi različne načrte. V zgodovini sta se uporabljali dve strategiji: po prvi je bilo treba tujce pojesti oziroma asimilirati v nacionalno telo in zavreči neprebavljive dele njihove kulture, druga pa je velevala, da je treba tujce zbrati na kup in jih izpljuniti oziroma jih getoizirati ter ekonomsko in kulturno marginalizirati (Kralj 2006 v Gombač 2007: 119) – o tem denimo pričajo projekti stanovanjskih naselij (na primer *Parisian Housing Projects*, gl. Mehta 2010) v predmestjih Pariza. Druge teorije migracij pa govorijo o izkoriščanju priseljencev, saj ti opravljajo težaška dela, t. i. 3xD dela (*dirty, dangerous, difficult*), ki jih domači delavci nočejo opravljati (Piore 1979 v Gombač 2007: 119). S tem problemom se ukvarjata tudi oba naša avtorja: »Jebiga, on se je, ko je prišel v Slovenijo, zaposlil na gradbišču na železnici in tam dela še danes. Na gradbišču so vsi Bosanci, razen delovodje, ki je iz Međimurja (Vojnović 2008: 136), piše Vojnović. Oče 24-letne Ahlème, protagonistke drugega romana Faïze Guène, pa je predčasno upokojeni delavec, ki se je hudo poškodoval med delom na gradbišču – ker ob padcu na glavi ni imel varnostne čelade (ki jo je posodil sodelavcu, ki je tistega dne opravljal nevarnejše delo), mu delodajalec sprva ni želel plačati odškodnine (so jo pa kasneje iztožili na sodišču). Zaradi nizkega socialnega statusa in statusa tujca so priseljenci tudi idealna tarča stereotipov in predsodkov.

Ponavadi za priseljence prve generacije jezik ni najpomembnejše identifikacijsko sredstvo, saj je njihov cilj v novem okolju poiskati dom, dobiti zaposlitev in se na splošno integrirati v novo okolje (v tem primeru gre za ekonomske migracije). Ker pa želijo biti sprejeti, se ti

priseljenci kljub svojim zrelim letom, ko usvajanje tujega jezika predstavlja precej velik izziv, vseeno trudijo naučiti novega jezika (Kalogjera 2007: 265 v Silaj 2011: 24) – toda njihovo obvladanje jezika največkrat ostane na ravni osnovnega, funkcionalnega sporočanja, saj je učenje jezika, kot sem že izpostavila, z leti upočasnjeno. V tem kontekstu velja omeniti še dva tipa nezadostne jezikovne asimilacije: sem prištevamo vse tiste, ki govorijo materni jezik, se tega zavedajo in nimajo motivacije za učenje jezika okolja, ter tiste, ki se trudijo govoriti v drugem jeziku, vendar v resnici govorijo vmesni jezik (Sedmak 2005: 203 v Silaj 2011: 24).

Dogaja se, da lokalno prebivalstvo hitreje in bolje sprejme tiste priseljence, ki se jezikovno prilagodijo, to pa je tesno povezano z obojestransko medskupinsko dinamiko večine in manjšine. – »V skupnostih priseljencev, ki so lepo sprejeti, se jezikovna prilagoditev lahko zgodi relativno hitro, medtem ko slab socialni status in slabe možnosti napredovanja povečujejo solidarnost priseljencev s skupino, iz katere izvirajo, in zato reagirajo z nekakšnim etičnim ponosom, s katerim kljubujejo dominantni kulturi, kar jih omejuje pri njihovi jezikovni adaptaciji. Določen nestandardni način govora ima tako identifikacijsko vlogo, [hkrati pa je tudi] izraz percepcije lastne pripadnosti neki skupnosti« (Desnica Žerjavić 1992: 189–190 v Silaj 2011: 26).

Iz tega izhaja, da naklonjen oziroma nevtralen odnos družbe in posameznikov znotraj nje spodbuja ohranjanje jezikovnega pluralizma, medtem ko ksenofobno in nacionalistično okolje spodbuja (jezikovno) asimilacijo (Sedmak 2005: 209 v Silaj 2011: 26). V skrajnih primerih, »ko [na primer] nekateri posamezniki ali jezikovna politika uporabljajo načelo 'le moje/naše je kaj vredno', [lahko] postane jezik celo nevarno sredstvo nacionalizma. Zagovorniki takih načel izpostavljajo simbolično funkcijo kot primarno, s tem [pa] je jezik grobo instrumentaliziran, govorce pa stigmatizirani« (Granić 2007: 203 v Silaj 2011: 26).

3.2.2 Stigmatizacija in marginalizacija

»V romanu [*Čefurji raus!*] se seznanjamo s kaj in kako čefurjev ter dobivamo kritičen vpogled v večinsko kulturo, ki južne jezike navadno uporablja tako, da jih tlači v usta likov v televizijskih burleskah. Postavljeno nam je zrcalo in v njem se Vojnović loteva celotnega spektra čefurjeve eksistence v Sloveniji« (2008: 194), je v spremni besedi zapisal Urban Zorko, s tem pa ponudil vrsto iztočnic, ki jih bom osvetlila v nadaljevanju.

Beseda *čefur*, kot jo opredeljuje *Slovenski etimološki slovar*, je izraz za priseljence iz južnih republik nekdanje Jugoslavije in pomeni slabšalno oznako za pripadnike vseh narodov in narodnosti, ki prihajajo »iz krajev južno ali vzhodno od reke Kolpe« (Magnifico, *Gdo je Čefur*). Pred izrazom *čefur* se je, kot »široko uporabljeno pejorativno oznako za priseljence, ki se niso znali ali niso želeli prilagoditi lokalnim navadam in lokalnemu načinu življenja« (Sedmak 2005: 203 v Silaj 2011: 30), pogosto uporabljal izraz *bosanec*, saj večinsko prebivalstvo ni in še vedno ne, oziroma noče razlikovati med priseljenci, ki so prišli iz Bosne, Srbije ali s Hrvaške. Slovenci za *čefurje* uporabljajo še veliko drugih oznak (npr. južniki, čapci, tisti od dol, jugoviči, dizelaši, boskurji; Šabec 2007: 114–115, Velikonja 2002: 84). Ksenija Šabec meni, da so za to krivi naši lastni kompleksi, razloge pa je najti v iskanju in potrjevanju svoje lastne identitete. Če velja, da ima vsak narod svoje *čefurje* (svoje južne sosede), potem smo bili tudi Slovenci za Avstrijce (pa tudi Italijane) samo neko neidentificirano slovansko ljudstvo, ki smo jih stalno opominjali na nezaželene zgodovinske dogodke. To negativno stereotipizacijo smo kasneje, po principu t. i. biciklistične mentalitete,⁵ prenašali na pripadnike bivših republik nekdanje Jugoslavije, »na 'Vzhod', predvsem na Bosno in Hercegovino. Vsi, ki govorijo srbsko-hrvaško-bošnjaški jezik, so postali *bosanci*, *čapci*, *južnjaki*, diskurz o njih pa izrazito sovražen in nestrpen« (Šabec 2007: 114).

Stereotipne predstave o *čefurjih* so v Sloveniji še vedno najpogostejši vir vicev in smešenj (najpogostejši so vici o Muju in Hasu ter Fati), pogosto zaradi pomanjkanja lastnega smisla za humor (prav tam). Velikonja glede tega izpostavlja, da se je kulturna distanca do Neslovencev med drugim razvila tudi v glavnih tokovih slovenske množične kulture. »V televizijskih nanizankah, humorističnih oddajah in filmih se stereotipizirana podoba neizobraženega, neurejenega Neslovenca, ki slabo govori slovensko, simptomatično veže na nižje cenjena, slabo plačana dela ali kriminalne aktivnosti [npr. lik vratarja Vesa v *Teatru Paradižnik* in *Naši mali kliniki* ali lik čistilke Fate v *TV Dober dan*]⁶« (Velikonja 2002: 81).

⁵ »Oznaka »biciklistična mentaliteta« označuje vedenjske vzorce ljudi, ki so kot podrejene osebe v določeni situaciji izpostavljeni kritiki, posmehovanju, zaničevanju itd., ko pa v drugi situaciji sami prevzamejo vlogo nadrejenega, ta isti vzorec obnašanja ponovijo v odnosu do sebi podrejene osebe. – Gre za »ključvalno« vedenje, poimenovano na osnovi opazovanj socialne ureditve pri kokoših: ko neko kokoš okljuje njej nadrejena kokoš, prva takoj zdrvi k naslednji kokoši in jo okljuje, in tako naprej« (Šabec 2007: 110).

⁶ *Teater Paradižnik* (1994–1997, režija Branko Đurić Đuro), *TV Dober dan* (1999–2002, režija Vojko Anzeljc) (Velikonja 2002: 81), *Naša mala klinika* (2004–2007, režija Branko Đurić Đuro).

Aco je odtrgal dol tisto rdeče za šipe razbijat in je s tistim tolkel po zicah in je enega čisto razturil. Model sploh ni več ustavljal avtobusa, ampak je pičil po svoje. Meni se je že tako vrtelo v glavi in sem sedel na svojem zicu in se nisem mogel več premakniti, in potem samo vem, da me je Adi nekam vlekel in da se je neki drl in da sta me potem kar naenkrat od nekje dva cajkiča dvignila in ko vreču krompira odnesla dol z avtobusa. (Vojnović 2008: 52)

Gledal sem ga, kurca žgoljavega, kako stresa travo iz velike nabasane vrečke, in zazdelo se mi je, da se mi blede. Adi je bil vedno največja sirotinja, potem pa ti kar naenkrat uleti z nekimi vrečami zelenice. »A si ti začel dilat, pizda ti materina čefurska? A?« – »Mamica ti dila!« – »Adi, ne jebi. Povej, če dilaš!« – »Pa kaj je! A maš probleme?!« – »Sam povej če dilaš, pizda ti!« – »Dej spizdi mi s takimi.« – »Od kje ti pa pol vsa ta trava? A ti jo je mogoče očka iz Klagenfurta prnesu?« (Vojnović 2008: 116)

Aco je tulil in brcal Damjanovića, ki je najbrž mislil, da je Aco neki fanatični nasprotnik pišanja ob Ljubljani. Hitro je postalo resno. Acotu se je čisto odpulilo in je udaral kot zmešan po Damjanoviću. Ta je spuščal neke čudne glasove, a se sploh ni mogel braniti. Samo ležal je, Aco pa je nabijal z nogo v njega. [...] res se mu je otkačilo. Vlekel sem ga stran, rinil, se zaletaval v njega, a ta budala ni popustila. Začel je garbati še mene in me čisto razpizdil. Ko mutav sem se vrgel na njega in ga odrinil par metrov stran. Obema se nama je scufalo. (Vojnović 2008: 134)

Kar se tiče nasilja, se mu Vojnović v romanu ne izogne. Sem pa zasledila, da je v enem izmed intervjujev, potem ko ga je v »resničnosti« ovadil v. d. generalnega direktorja policije (zaradi obtožb, ki jih je na račun policistov v romanu izrekel protagonist Marko Đorđić), sam povedal, da se je tam, na policijski postaji, zavedel, da le niso tisti na –ić najpogostejši obiskovalci dotičnih prostorov: »Zanimivo pa je to, da ko sem narekoval svojo izjavo in v njej omenil ime Marka Đorđića, je policist na tipkovnici zelo dolgo iskal črko Đ. In medtem ko ga čakam, mi v opravičilo reče: 'Saj veste, zelo redko uporabljamo te črke. In tako sem izvedel, da govorice, da so čefurji najbolj pogosti obiskovalci policijskih postaj, niso nujno resnične'« (Milek 2009: 26).

»Pod besedo čefur si ljudje predstavljajo različne stvari, od stanja duha do neslovenskega rodovnika, pravi čefur pa je po [Vojnovičevem] mnenju mešanica obojega« (Plahuta Simčič 2009: 21); v nekem intervjuju avtor dodaja: »Čefursko kolektivno identiteto v veliki meri vzpostavljajo Slovenci s tem, ko jih vse postavljajo na skupni imenovalce, čeprav gre za socialno in kulturno precej raznoliko skupnost« (Trušnovec 2008: 256). To je opazil že Zorko,

ko je v spremni besedi zapisal: »Vojnovičev 'čefur' ne označuje le pripadnika subkulture, kot smo jo začenjali razumevati v devetdesetih letih, ko se je 'čefur' z margine prerinil do pollegitimne pozicije in tam nato mencial v usodi individualne interpretacije. [...] Avtor se v svojem romanu loteva čefurja v skoraj najširšem pomenu« (2008: 185–186).

Nobena prava čefurska družina ne hodi na kosila v restavracije. Še k Jovotu ne. Prvič je predrago, drugič bi se morali dve uri nekaj pogovarjat, kar je za čefursko družino prehudo. Doma v desetih minutah poješ in greš gledat teve. Ali pa posodo pomivat. Zavisi od spola. [...] Potem je pa še tretji razlog, zakaj čefurji ne grejo družinsko v gostilne. Ker žena kuha. To, da en dan ne bi kuhala, ni variante. Vedno je sarma, ali musaka, ali pita, ali sataraš, ali punjene paprike. Če slučajno en dan žena ne kuha, je tu gulaš od včeraj ali pasulj od prejšnjega tedna. Ali pa je kaj zamrznjeno v frižiderju in je treba samo odmrznit. (Vojnović 2008: 32–33)

Itak da če čefurju omeniš ločitev, rata bled ko sir. Ločitev je za čefurja totalna štala. To je najhujša pizdarija od vseh. Še Slovenske Konjice so manjša jebancija. Ker se čefurji ne ločujejo. Njih samo smrt loči. Ločitev ni opcija, ker sta poroka pa familija največji svetinji. Kako boš šel dol pa rođakom razložil, da si se ločil. Ne moreš. Oni tega ne štekajo. Imaš ženo, imaš otroke in vsi skupaj živijo to gasterbajtersko življenje v garsonjeri, dokler v penziji ne prideš z ženo živeti v bajturino s tremi štuki nekje sredi Bosne, ki si jo gradil celo jebeno gasterbajtersko življenje. Kaj boš, če se ločiš? A boš živel sam v tisti bajturini? A boš sam sebi kuhal, pral, pomival? To sesuje cel čefurski sistem. [...] Zato se čefurji toliko zajebavajo. Ker se ne znajo obnašati. Ker ne znajo reagirati v večini situacij in potem se kao nekaj zajebavajo in se vlečejo ven in se delajo glupe. V bistvu jim je pa nerodno pa ne vejo, kaj naj delajo. Enostavno se ne znajo resno pogovarjati. (Vojnović 2008: 142)

V nekaterih odlomkih sem plastično nanizala tisto, kar v očeh povprečnega Slovenca utrjuje razumevanje pojma čefur v pejorativnem pomenu. In kako je dejansko s tem slabšalnim pomenom? – »Beseda čefur znotraj t. i. čefurske skupnosti, predvsem na Fužinah, seveda nima slabšalnega pomena, ljudje pogosto sami sebe okličejo za čefurje. Tudi znotraj Fužin se beseda dostikrat uporablja precej sproščeno. Toda dojemanje te besede je na splošno še vedno zelo raznoliko« (Plahuta Simčič 2009: 21), razlaga Vojnović. – Ko poimenovane skupine slabšalne izraze za svoje člane prevzemajo v lastno rabo, vrednostno zaobrbejo njihov pomen – pa pojasnjuje Skubic. Kadar denimo priseljenec sebe in svoje označi za čefurje, jih je označil kot osebe, do katerih ima družba odklonilen odnos, s tem pa je vzpostavil notranjo solidarnost, povezanost v nelagodni situaciji, in torej že možnost za odpor: v njegovih ustih

pridobi izraz pozitivno vrednost. Taka subverzija pa je dejanje kulturnega odpora, poudarja Skubic (2005: 160).

Družbena oznaka čefur v Vojnovičevi pripovedi izgublja pridobljeno negativno konotacijo in počasi postaja stilno nezaznamovana oznaka za človeka, ki živi na Fužinah, naselju, ki vse bolj izgublja svojo »romantično«, že mitsko oznako kriminalnega naselja. »Šovinistični nazivi z najprej negativnimi pomeni pridobijo postopoma afirmativne pomene med nekatero 'balkansko' mladino, ki se začenja opredeljevati kot Čefurji, Čapci, Dizelaši ipd. v pozitivnem smislu« (2002: 84), še dodaja Velikonja.

Mene pa je v zvezi z identiteto čefurja zanimalo še nekaj: Vojnović je v pogovoru z Gorazdom Trušnovcem izjavil: »Osebnost s svojo identiteto nimam nobenih težav, pravzaprav bi lahko rekel, da sploh nimam potrebe po neki narodnostno, kulturno ali družbeno opredeljeni identiteti. Nimam potrebe biti ne Slovenec ne čefur, čeravno sem najbrž oboje« (Trušnovec 2008) – ravno to pa se mi v tej izjavi zdi izključujoče: če je namreč prepletenost različnih identitet tisto, kar Vojnovića v prvi vrsti intrigira, potem verjetno ni zares brezbrizen do svoje t. i. dvojne identitete. In kako se je, sploh v tem kontekstu, moč izogniti neki narodnostni in kulturni identiteti, ki je navsezadnje jasno vsajena tudi v Markovo zgodbo. Nisem se otesla tega razmišljanja, zato sem Goranu pisala:

Nekje si izjavil, da nimaš potrebe po narodnostno, kulturno in družbeno opredeljeni identiteti. Da nimaš potrebe biti ne Slovenec ne čefur, čeprav si verjetno oboje. Govoril si o tem, da te v bistvu zanima ta prepletenost. To mi je jasno. In verjetno je ta prepletenost bistvena in ključna. Ampak zanima me, kako si sam opravil s to identiteto. Verjetno si se tudi sam, kot se vsak mladostnik in kot Marko Đorđić, ukvarjal z vprašanjem identitete, predvsem tudi zato, ker so bile razlike ob začetku vojne precej izpostavljene. Zato se mi zdi ta zgornji trditvi izključujoči – saj če je prepletenost tista, bistvena, potem je ključno to, da si eno in drugo hkrati. In ti ni vseeno za to identiteto – kot bi se morda lahko bralo iz tvojega odgovora.

Vojnović: To so pri nas zapletene stvari, ki jih je težko pojasniti nekomu z enostavno poimenovano identiteto Slovenca ali pa Srba. Zato se pri pojasnjevanju dostikrat zapleteš brez učinka. Moja nacionalna identiteta je, če kaj takega res obstaja, nedvomno sestavljena, skupek različnih uradno priznanih identitet, še najbližja pa bi bila tisti nepriznani, jugoslovanski. Kot Jugoslovana so me, vsaj deloma, vzgajali in le Jugoslavija zaobjema vse kraje, kjer se počutim doma. Ali sem se počutil doma. Danes pa sem in čefur in Ljubljčan in Fužinec in Slovenec in

Srb in Hrvat in Musliman in Ukrajinec in kaj jaz vem, kaj še vse. Ne počutim pa se nič od tega. Vse skupaj je Goran Vojnović in težko je mojo identiteto poimenovati. Je pač sestavljena iz mnogih koščkov.

In ko sem kasneje prebirala literaturo, sem naletela na tale zapis: »Če dve kulturi enako cenijo v družini, v šoli in v družbi in če bikulturizem presoja kot enakovrednega monokulturalizmu, tedaj bodo otroci in adolescenti, ki so v stiku z obema kulturama, sprejeli obe, namesto da bi ju zavrgli ali se odvrnili od ene ali druge ali pa od obeh« (Grosjean 1982: 166 v Prebeg - Vilke 1995: 111). Ugotovila sem, da ni stvar v izbiri, ampak v dialogu in sožitju. In da je prepletenost, o kateri govori Vojnović, itak najbolj navdihujoča – zaradi konflikta in strpnosti, ki hkrati sobivata v njej.

Iz konflikta, ki ga nosi v sebi večplastna identiteta – na eni strani potreba po pripadanju, identifikaciji in želja po poistovetenju ter hkratna izločenost in marginalizacija s strani večine pa lahko pripelje priseljence tudi do dihotomije *mi* : *oni* (Primorac 2007: 502 v Silaj 2011: 31). *Mi* so priseljenci v najširšem smislu, in ni pomembno, od kod so prišli, *oni* pa večina, avtoriteta, govorci prestižnega jezika (Silaj 2011: 31). S tem v zvezi sem že omenila, da so pripadniki prve generacije priseljencev sicer bolj nagnjeni k prilagoditvi, vendar je proces v zrelih letih upočasnen, zato načeloma ostajajo zvesti izrazom svojega porekla, medtem ko je druga generacija v uporabi teh izrazov že precej svobodnejša in kreativna, hkrati pa večine ne priznava kot dominantne in do nje čuti odpor (prav tam)

Jezik ima torej kot dejavnik identitete simbolno vlogo, v njegovem ospredju pa ni komunikacijska funkcija, pač pa izbira elementov, ki prenašajo sporočilo. »Medtem ko poseben jezik znotraj skupine služi potrjevanju pripadnosti skupini, ima v stikih z okoljem namen poudariti razlikovanje, ločevanje, posebnost skupine in nepripadanje kot znak upora identiteti večine (Primorac 2007: 501 v Silaj 2011: 32).

3.3 STEREOTIPI

Nimamo mi pa Slovenci šans. Vse se začne, že ko smo klinci in njim starci berejo jebene Pedenjpede pa Muce Copatarice, nam pa Ježeve kućice pa Grge Čvarke. In od tam naprej gre vse v kurac. Vsak gre v svojo stran in ni ga boga, ki bi nas združil. Lahko se mi kao družimo pa štekamo pa neki izigravamo kolege pa to, samo ne moremo se pa zares poštekati. Tako bratski.

Nimamo istih stvari v krvi in gotovo. Mi smo čefurji in oni so Slovenci in to je to. Jebiga. Za vse sta kriva Branko Ćopić in [čika] Jovan Jovanović Zmaj. (Vojnović 2008: 67)

Stereotipe kot predstave o sebi in svetu goji vsak narod, saj je označevanje in vrednotenje drugega nekaj vsakdanjega, pomembno pa oblikuje tudi našo zavest o nas samih. Za lažjo predstavo o odnosih, ki jih bom analizirala, vzemimo naslednjo definicijo, ki jo je zapisal eden izmed vodilnih imagologov, Daniel-Henri Pageaux:

Vsaka podoba nastane, ko se Jaz, lahko tudi neznatno, zave svojega odnosa do Drugega, nekega tujega v odnosu do Drugega, nečesa tukaj v odnosu do Drugje. Podoba je izraz, ne nujno literaren, nekega pomembnega razhajanja med dvema vrstama kulturne realnosti. Podoba o Tujem lahko izraža tudi nekatere stvari o izhodiščni kulturi. (Pageaux 2002: 10)

S tem pa, ko se je formiral in vzdrževal stereotip »drugega«, se je obenem podpiralo tudi predstave o »meni«, »klenem Slovincu«, »pridnem«, »marljivem«, »storilnem«, »discipliniranem« (Srednje)Evropejcu (Šabec 2007: 114).

Teoretiki, ki se ukvarjajo z imagologijo, so v literarnih delih našli tri temeljne odnose do Drugega: manijo, fobijo in filijo. Če pisatelj Drugega ali tujo realnost »pojmuje kot absolutno in večvredno« (Pageaux 2002: 19), potem gre za manijo. O fobiji govorimo, ko je tuja realnost pojmovana kot manjvredna in je v tem primeru predstava o lastni kulturi popačena – kaže se le kot privid. Primer dvostranske izmenjave pa pomeni filija, saj sta obe realnosti sprejeti pozitivno. Ta odnos temelji na »poznavanju in vzajemnem priznavanju, kritičnih izmenjavah ter vzajemnem dialogu kultur« (Pageaux 2002: 20).

Stereotipe spremljam v luči dveh teorij. Razumem jih »kot vrednotne reprezentacije družbenih pojavov in ljudi, ki predstavljajo oblike sodb z negativnimi ali pozitivnimi konotacijami in z bolj ali manj močnimi prepričevalnimi elementi (Šabec 2007: 102). Hkrati pa jih spremljam »kot elemente širših kulturnih praks in procesov, ki vsebujejo precej jasne ideološke vrednote in stališča. Take pripisane sodbe so izrazi družbene moči, saj norme, ki jih vsaj implicitno predstavljajo stereotipi, izhajajo iz uveljavljenih struktur družbene dominacije (prav tam). To pomeni, da pripisovanje nekih npr. marginalnih lastnosti določeni skupini v določenem družbenem kontekstu hkrati pomeni tudi legitimiranje in potrjevanje nasprotnih, tj. zaželenih lastnosti (Šabec 2007: 102–103). Po svoji funkciji stereotipi predstavljajo

integrativni družbeni element s tem, da posamezniki ponotranjijo predstave, norme in vzorce, ki obstajajo v nekem družbenem kontekstu, in da stereotipi branijo vrednote tega družbenega konteksta, v katerem se stereotipi vzdržujejo (Wales 1995: 24 v Šabec 2007: 103). Namen stereotipov pa je paralizirati človekovo razmišljanje o drugih, fosilizirati določene reprezentacije in izključiti alternativne načine dojemanja in razumevanja drugih (Šabec 2007: 109).

Pomemben pa je tudi način, na katerega so pripadniki manjšinskih skupnosti predstavljeni v stereotipnem govoru: 1. Izpostavljanje vidnih telesnih razlik je pomembno, kadar gre za nebelsko manjšinsko populacijo [razlikujejo se po nizkem čelu, skupaj raščenih obrveh, poudarjenih ličnicah in močnejši spodnji čeljusti]. 2. Z izvorom je izražena zaskrbljenost zaradi domnevne ogroženosti [prihajajo iz krajev južno od Kolpe]. 3. Z družbeno-ekonomskimi značilnostmi je izražena zaskrbljenost zaradi domnevnega prevzemanja delovnih mest itd. [ohranja se nizek socialni status, opravljajo pa nižje cenjena in slabo plačana dela]. 4. Z družbeno-kulturnimi značilnostmi je izražena zaskrbljenost zaradi domnevno ogrožene dominantne kulture, navad in običajev [ljubijo brezdelje in lagodno življenje, prepuščajo se uživanju, so primitivni in neizobraženi]. 5. Osebnostne značilnosti pa naj bi vzpostavljale domnevno nepremostljive razlike med večinskim in manjšinskim skupinskim značajem [preklinjajo, so leni, neumni in agresivni] (Van Dijk 1987: 211–212 v Šabec 2007: 105).

Naj še enkrat spomnim na tri faze migracij (odločanje o migraciji, faza selitve ali potovanja, faza začasne ali trajne naselitve). – Če v drugi fazi migracij prevladujejo stereotipi, ki temeljijo na kraju odhoda (Bosna – Bosanec), potem v tretji fazi (ko je med prišlekom in gostiteljem že vzpostavljen stik) začnejo stari stereotipi dobivati nove pomene (oznaka bosanec preide v poimenovanje za vse priseljence iz republik bivše Jugoslavije) in se spreminjati, hkrati pa nastajajo tudi novi stereotipi. »Zanimivo pa je, da so ti stereotipi dvosmerni oziroma da stereotipizirajo tako priseljenci kot domačini« (Gombač 2007: 119), izpostavlja Gombač. Tako pride do povezave čefur/slovenac, cigan/civil idr., kar v bistvu kaže na to, da se člani določenih skupin na ta način povezujejo in krepijo skupino, ki ji pripadajo, hkrati pa jasno pokažejo, kdo tja (ne)sodi (prav tam). V nadaljevanju bom izpostavila prav takšne, dvosmerne stereotipe: najprej bom predstavila stereotipe, ki jih Slovenci gojimo o čefurjih, in kasneje še stereotipe, ki so jih priseljenci izoblikovali o Slovencih.

3.3.1 Slovenci in Neslovenci

Kdo je čefur? Čefur je oseba, ki živi na ozemlju določene države, vendar ni pripadnik tamkajšnje nacionalne večine. V našem primeru so to ljudje, ki prihajajo iz krajev južno od Kolpe. Med čefurje v večini štejemo tudi njihove potomce. Po svoji fiziogonomiji se od pripadnikov večinskega dela populacije razlikujejo po nizkem čelu, skupaj raščenih obrveh, poudarjenih ličnicah in močnejši spodnji čeljusti. Njihove osnovne vedenjske značilnosti so: ljubijo lagodno življenje, preklinjajo, radi imajo alkohol, nežnejši spol, nogomet. Obožujejo kič in zlat nakit. Pri srcu so jim borilne veščine in so nemalokrat agresivni tudi povsem brez pravega razloga. Njihova aklimatizacijska doba je v večini primerov zelo dolga. (Magnifico, *Gdo je Čefur*)

Iz tega, pogosto citiranega opisa je razvidno, da se Neslovence, tj. čefurje, povezuje z lenobo, brezdeljem, lagodnim življenjem in s kriminalom. Enako vpadljive so tudi karakterne in telesne značilnosti ter stil oblačenja – tega opisuje tudi Velikonja: dekleta nosijo oprijete zgornje dele oblačil z opaznimi dekolteji, oprijete hlače ali kratka krila, čevlje z visokimi petami, zlat nakit, dognan *make-up* ter imajo praviloma dolge lase. Fantje češejo svoje kratke lase nazaj, nosijo večinoma bele ali svetlobarvne srajce z dolgimi rokavi, športne ali kratke majice ter zlat nakit. Za bolj sproščene priložnosti nosijo trenirke uveljavljenih znamk, pozimi pa se tako fantje kot dekleta oblačijo v usnjene jakne (2002: 85). Med vožnjo z avtomobili na glas poslušajo turbo-folk glasbo (o tem se Vojnović razpiše v poglavju *Zakaj čefurji nabijajo muziko v avtu*), pogosto pa imajo na zadnji strani prilepljene nalepke v srbskem/hrvaškem/bošnjaškem jeziku (prav tam).

Na stereotipne predstave Slovencev o Neslovincih, z elementi etnocentrizma in ksenofobije, opozarjajo številni grafiti po Sloveniji (Čefurji raus!, Južno je kužno), stereotipni govor ter tudi fizični napadi (Šabec 2007: 115). Največji trn v peti pa je dejstvo, da se čefurji niso preveč asimilirali (Vojnović 2008: 136).

3.3.2 Neslovenci in Slovenci

Slovenci so bili, nasprotno, pri prebivalcih drugih republik bivše Jugoslavije označeni kot marljivi, pridni, sposobni, civilizirani, toda tudi podrejeni, uklonjeni, pomehkuženi – kot take pa smo se pogosto videli tudi Slovenci sami, navaja Šabec. Povezovali so nas z avstrijsko oziroma nemško disciplino in urejenostjo, od tod številni izrazi, kot so »dunajski kočijaži«, »avstrijski hlapci« in verjetno najbolj prepoznavna »kranjski Janezi« (tako je bil poimenovan

poseben vojaški polk, Polk kranjskih Janezov, v avstrijski vojski med prvo svetovno vojno). V očeh Srbov kot pokončnega naroda smo (bili) Slovenci dojeti kot klečeplazni (Šabec 2007: 113–114). Alenka Puhar pa v svoji knjigi *Slovenski avtoportreti 1918–1991*, kot navaja Šabec, med naše avtoportrete prišteva še zapečarskega varčneža, sramežljivega nevoščljivca, miroljubnega garača, dobrodušnega lenivca in samomorilca (2007: 115).

Druge podatke sem črpala iz članka Admirja Baltića (2002), ki je pravzaprav izveček iz njegove diplomske naloge z naslovom *Predsodki »Neslovencev«⁷ do Slovencev v Sloveniji* (2001). Njegova temeljna hipoteza je, da »Neslovinci« o Slovencih na splošno nimajo dobrega mnenja. Podatki so pridobljeni s pomočjo ankete, v kateri je sodelovalo dvesto oseb, pri čemer ni šlo za naključno izbran vzorec. Anketirane osebe so ustrezale naslednjim merilom: končana vsaj osnovnošolska izobrazba, po rodu iz nekdanjih republik nekdanje Jugoslavije (oba starša »Neslovenca«, kraj rojstva ni bistven) (2002: 166).

Glede lastnosti Slovencev v očeh »Neslovencev« je pisec članka prišel do naslednjih ugotovitev: izrazito prevladuje negativna stereotipizacija (57,5 %), pri čemer je 48 % anketirancev mnenja, da so Slovenci prepričani o svoji večvrednosti. Pri tem je zanimivo poudariti, da je anketa pokazala na razcepljenost te večvrednosti, kot sem že izpostavila v tej nalogi, namreč da »Neslovinci« čutijo večvrednostni odnos Slovencev do priseljencev iz držav bivše Jugoslavije, ne pa, recimo, do Nemcev (2002: 169). Lastnosti, ki ji tesno sledita, sta nagnjenost k alkoholizmu in skopuškost. Kar zadeva pozitivne lastnosti, so najvišje vrednotene (nekaj čez 20 %) natančnost, delavnost in pametnost. – Poleg tega Slovenci delujejo tudi kot neiskreni in nezanesljivi (prav tam). – Ti rezultati so, lahko povzamem na kratko, potrdili avtorjevo začetno hipotezo, vendar je bil vzorec premajhen za induktivno sklepanje, zato rezultatov ni mogoče prenesti na celotno populacijo. Po principu recipročnosti pa lahko sklepam, da rezultati verjetno niso povsem skregani z realnim stanjem – in torej tudi »Neslovinci« do Slovencev gojijo precej negativne občutke.

V nadaljevanju sem kot primere pozitivnih in negativnih vrednotenj izpisala nekaj tipičnih primerov, ki opisujejo na eni strani odnos priseljenca do države gostiteljice, na drugi pa do

⁷ Avtor članka izraz »Neslovinci« dosledno zapisuje z narekovaji, saj meni, da je le tak vsaj približno politično korekten. Poudarja še, da izraz vključuje vse v Sloveniji živeče priseljence iz drugih republik nekdanje SFRJ in njihove potomce, torej vse tiste, ki so v Slovenijo prišli po drugi svetovni vojni – ne pa tudi tistih, »z desnega brega Kolpe«, ki so v Slovenijo prišli že pred vojno, saj so se ti že očitno asimilirali (Baltić 2002: 164).

države svojega izvora, sočasno pa je prikazana tudi razklanost mladega posameznika, ujetega med dva kulturna svetova.

O Sloveniji

[Čiča:] Ma ja. Slovenija je super. Budi sretan, što si iz Slovenije. Slovenija ti je vazda bila najrazvijenija. Vi ste Janezi uvijek bili zajebani. I treba tako. A reci mi, je li i vi razvrštavate smeće? Znaš ono, baška jaja, baška kesa, baška novine?

[Marko:] Pa ima toga, ali ne rade to još svi.

[Čiča:] Da, da. Vidim ja, da ste vi već Evropa. Sad sam bio u Njemačkoj i tamo po cijeli dan samo to smeće razvrštavaju. Sve se pazi, sve se zna. Nema tamo ko kod nas, da može, kako ti hoćeš. Tamo sve Švaba diriguje. Ima red i zakon. To ti je država. A ne ovi naši pašaluci. Ali lako je vama Janezima, vi ste sad Evropa.

Lako je nama Janezima. Tako je, čiča. Točno tako. Lako je nama. Vsi oni dol mislijo, da mi seremo pare in da nam je lako. Da v Evropi ni problemov. Da tečeta med in mleko. Tako je to. Mi nimamo kaj kukat, ker pri nas razvrščamo smeti. E, moj čiča, ko bi ti vedel, da je v Evropi isti kurac kot v Bosni ali Srbiji ali v Tunguziji. (Vojnović 2008: 171–172)

Slovenija – negativna sodba

Tukaj pa samo vsi gledajo sami nase, pa da imajo oni dovolj, pa dober avto, pa bajturina, pa ne jebejo brate, sestre, tete, strice. Folk ni odprt. Zato pa niso srečni. Zato pa samo neki jamrajo. Najbolj me pa razpizdi, ko mi napišejo Marko Djordjič. Pičke materine nepismene. (Vojnović 2008: 65–66)

Bosna – pozitivna sodba

Ko greš dol, te vsi sprejmejo, ko da si največji car, samo zato ker si njihov. Takoj ti dajo vse, kar imajo, čeprav noben nima za živeti. [...] Pa ko greš tam ven, so vsi odprti, pa se zajebavajo pa jih boli kurac, pa častijo stalno drug drugega, ne pa tako kot tukaj. Pa ko grejo na pevaljke, se sprostijo in uživajo, pokažejo čustva pa to. Pa noben nič ne jamra, pa so imeli vojno pa vsak je najebal ko žuti. [...] Pa vsi si pomagajo med sabo pa vsak vsakemu lahko pride v bajto na kavico, ni tam najavljanja pa teh for, to kar prideš, da malo popričaš, pa se družiš, ne pa neke uradne najave pa bontoni pa kurci turci gnjurci! [...] Pa če kdo nima denarja, mu tisti, ki ga ima, da denar. Ne posodi. Da mu ga. [...] Familija je tam zakon. Ni tam tako, da ne govorijo med sabo. Saj se kregajo, ampak to ni isto. Na koncu se vsi poljubijo pa še vedno so familija in še vedno se imajo radi in vse. To je meni zakon. (Vojnović 2008: 66)

Bosna – negativna sodba

Na koncu vedno jedva čekaš, da spizdiš domov v Slovenijo, ker se ne da več zdržat in gledat ljudi, ki jih imaš rad, kako trpijo pa kako se mučijo, da sploh preživijo, in kako imajo vsega poln kurac, da se jim sploh ne da več živeti. In vedno si srečen, ker ti ne živiš tu, ampak v Sloveniji, in vidiš, da si drugačen in da nisi eden od njih, ker si Janez in ker je tebi lako, ker si v Evropi in ker razvstavaš smeće. (Vojnović 2008: 174)

Čiča je zaspal, jaz pa sem se zagledal skozi okno. Bosna je pičila mimo s svojimi pogorelimi hišami, sivimi tvornicami in zelenimi hribi. Jadna Bosna. Dotrajani mostovi, makadamske ceste, nakaradne kafane, hiše brez fasad, čiče brez zob, poln kurac džamij in cerkva, tete in klinci, ki prodajajo ob cestah pekmez i rakijo, vozila ujedinjenih naroda, stari švabski avtomobili, neobdelana zemlja, polna min, razjebane in prazne železniške postaje. To je Bosna. Jadna in bjedna. Žalostna. (Vojnović 2008: 175)

Ni Bosna za nas čefurje. Biti čefur v Sloveniji, to sem vsaj navajen, biti Janez v Bosni je pa cela nova jeba. (Vojnović 2008: 177)

Alžirija – pozitivna sodba⁸

a.) Tuki je neki, česar nikol ne bom našla kje drugje. Vzdušje je posebno, tud vonjave, sploh je pa vroče, morda prevroče. V bistvu gre le za vprašanje podnebja in zarad vročine postanem manj občutljiva. (Guène 2009: 155)

Alžirija – stanje

b.) Tam je blo čist drugač, nikol nisem vidla moških. Držala sem se samo mame in drugih žensk v vasi, sej so ble vse odgovorne za vzgojo otrok in so se neprestano družle. Lahko sem dobila petnajst klofut za eno samo napako. Živela sem med vsemi temi ženskami, ki so se cel živlene skrivale pred moškimi. Včasih sem po cele dneve pospravljala perle in trakove za mamu, ki je bla vaška šivilja. Zaprta sem bla v naši hiši. Na srečo sem mela vsaj še šolo, kjer sem lahko govorila z drugimi otroki, zraven tega pa še mejhen vrt za hišo. Kadar sem bla frej, sem sedela ob oranževcu, opazovala ulco skoz žičnato ograjo in si izmišlevala zgodbe o mimoidočih. [...] Vidla sem celo

⁸ Pri vseh primerih gre za odlomke iz drugega romana Faïze Guène, *Du rêve pour les oufs*, saj so bili z vidika moje analize bolj smiselni, roman pa z odlomki tudi bolj bogat. Glede opisovanja življenjskih razmer priseljencev, ki so v Francijo emigrirali iz severne Afrike, in odnosa večinske družbe do manjšine ter avtoričine kritike glede tega pa se oba romana močno stikata. – Pri vseh prevodih odlomkov sem se odločila za pogovorno različico slovenskega jezika, da bi bralec ob branju vsaj približno začutil znižano govorico izbranih besedil. Zavedam se, da je odločitev precej kompromisna, saj osrednjo pripoved izvirnika sicer zaznamuje pogovorno besedišče, vendar je zanj še posebej značilno (po)ustvarjanje besed s posebnim postopkom premeščanja zlogov znotraj njih. Taki neologizmi kasneje v različnih kontekstih pridobivajo nove pomene, to pa je tista jezikovna učinkovina, ki bistveno zaznamuje pričujoča besedila. Natančnejši analizi tega pojava se bom posvetila v nadaljevanju.

tisto nesramno žensko, ki mi je zdrgnla hrbet z grozno rokavico iz žime, zaradi kere sem mela čist krvavo kožo, tko da sem prov zahrbtn uživala, ko sem vanjo naskrivaj metala kamenčke. (Guène 2009: 37)

c.) Po cele dneve poslušam ljudi in se probam spomnt, od kje sem. Nočem priznat, ampak v resnici tuki nisem več doma. [...] Njihov življenje je vtkan v slamnate tepihe, tko kot je moj zarezan v betonske bloke v Ivryju. (Guène 2009: 148)

č.) Vsak popoldan, ko gledajo osladno mehiško nadaljevanko, ki je slabo sinhronizirana v arabščino (pa še vse vroče scene so zbrisane, cenzurirane, ker sicer lahko sanjarjo, a ne preveč), fantazirajo o nekem drugem življenju, ki ni dosegljiv in je delč stran. Sentimentalnost se predvaja vsak popoldan ob enih. In potem je mal pavze. [...] Rada bi jim povedala, da tam, v Franciji, ni tko, kot se jim zdi, in da skoz ta izkrivljeno okno, ki mu ljudje pravijo televizija, nikol ne bojo zvedli resnice. Skinevajo oddaje s francoskih kanalov, da bi lohč gledal poletne limonade na TF1, ampak te ne kažejo resničnega lajfa. Mladi tuki pravijo, da so satelitski krožniki na oranskih blokih ušesa mesta, usmerjena na sever, ki slišjo vse. Ampak ta ušesa so zamašena. (Guène 2009: 148–149)

Spodnji odlomek posredno izreka tudi pozitivno sodbo Franciji

d.) Čeprav ne bomo dolg tuki, upam, da bo Foued dojel, da ni lahko zasluž denarja, da vsi ti mulci, ki lutajo okrog s fake Mike flip-flopsi, z umazanimi in zmatranimi nogami, in jih odrasli povs dan trpinčjo, tud njihovi tastari zvečer, če ne zaslužjo zadost – da ti mulci patijo, ampak pokončno, predvsem pa se ne prtožujejo. Ko bo vidu, kakšn je tuki lajf, upam, da bo začel razmišlat. (Guène 2009: 150)

Francija – negativna sodba

e.) V Alžiriji sem najprej hodila v mejhno vaško šolo, kjer fanti in punce nismo smeli sedeti skupi. Šolo smo spoštovali pa tud do učitelov smo bili zmeri spoštlivi. [...] Mama in tete so velikrat komentirale, da je učitelj kot drug oče in da ma vso pravico, da me kaznuje; poudarile so clo, da bi me mogle same še enkrat kaznovati in ga s tem podpret. [...] Ko sem pršla v to deželo hladu in prezira, sem bila vljudna in navdušena punčka, sam sem se spremenila v pravo prasico hitrej, kot se izgovori ta beseda. Hitr sem opustila svoje lepe manire, kot na primer da vstaneš, ko govoriš z učiteljom. Ko sem na začetku to parkrat ponovila, so vsi sošolci krepavali od smeha. Zafarbala sem, oni so me pa zezali: »Piflarka!« (Guène 2009: 39–40)

Izkaže se, da so priseljenci druge generacije močno zvezani s sodobno zahodno družbo in njenim okoljem, poleg tega pa je to kraj njihove mladostne socializacije, to zares poznajo – in

kljub vsemu jim ta svet predstavlja boljšo perspektivo prihodnosti kot »zaprashene« domovine, pozabljene in še vedno izkoriščane od napredne zahodne civilizacije.

4 IZBIRA AVTORJEV

4.1 GORAN VOJNOVIĆ

Goran Vojnović se je rodil leta 1980 v Ljubljani. Odraščal je na Fužinah, se v mladosti ukvarjal s košarko in obiskoval Gimnazijo Bežigrad, kjer se je ponosno podpisoval z mehkim ć, je povedal v nekem intervjuju. Pri devetnajstih letih je v samozaložbi izdal pesniško zbirko *Lep je ta svet* (1999). Diplomiral je na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani, kjer je v času študija režiral dva uspešna kratka filma (*Fužine zakon* in *Sezona 90/91*), oba odmevna in nagrajena na uglednih mednarodnih filmskih festivalih. Po diplomi je nadaljeval z uspešnim filmskim ustvarjanjem in prvo mednarodno premiero doživel v španski Valenciji s kratkim filmom *Moj sin, seksualni manijak* (2006); za film *Kitajci prihajajo* je prejel posebno nagrado žirije na Festivalu slovenskega filma (2008), napisal je scenarij za film *Sretan put Nedine* (režiral ga je Marko Šantić), ki je osvojil nagrado srce Sarajeva in bil nominiran za nagrado Evropske filmske akademije – oktobra 2010 pa je v kinematografe prišel njegov prvi celovečerni film *Piran – Pirano*. Kot filmski publicist sodeluje z vsemi pomembnejšimi (slovenskimi) filmskimi revijami, prepoznaven pa je tudi kot kolumnist vodilnih slovenskih častnikov. Pri Študentski založbi je leta 2010 izšla njegova druga knjiga, in sicer zbirka kolumen z naslovom *Ko Jimmy Choo sreča Fidela Castra*.

Roman *Čefurji raus!* (2008) je Vojnovićev literarni prvenec in je v javnosti takoj po izidu požel veliko zanimanja, kritiških odzivov in bil večkrat ponatisnjen. Zanj je prejel tudi dve pomembni nagradi, nagrado Prešernovega sklada (2009) in Delovo nagrado kresnik za najboljši roman leta 2008. Po romanu je nastala tudi uspešna gledališka predstava (*Čefurji raus!*, režija Mare Bulc, 2009), ki je doživela že več kot 240 ponovitev. V sodelovanju z bosansko-hercegovskim scenaristom Abdulahom Sidranom pa Vojnović že pripravlja scenarij za film (spletna stran filma *Piran – Pirano*).

4.1.1 Čefurji raus!

Zgodba pripoveduje o sedemnajstletnem Marku Đorđiću, nadarjenem košarkašu, ki preneha s treniranjem košarke in se posveti sedenju pred blokom. Marko posledično ves svoj prosti čas preživi s prijatelji Adijem, Acotom in Dejanom, s katerimi počenja neumnosti in se večkrat zaplete s policijo. Zaradi tega pride v konflikt s svojim očetom, ta pa se odloči za drastičen ukrep in Marka pošlje na »prevzgojo« v Bosno, kratko povzame Vojnović (*Knjiga mene briga*).

Jezik in možnost, da ga zapiše, sta bila za avtorja odločilna spodbuda, da je zgodbo, sicer predlogo za filmski scenarij, prenesel v literarno obliko. Ista zgodba, napisana v slovenskem knjižnem jeziku, ne bi bila enako prepričljiva, ganljiva in humorna. Identiteta Fužin je namreč še vedno tesno prepletena z usodami ljudi vseh narodov nekdanje Jugoslavije. »V romanu vidimo, kako nastane in deluje nov jezik, zvrtničen z vseh vetrov, ujet v posameznika. Lepota tega jezika je v tem, da opravlja svojo nalogo zelo prepričljivo, hkrati pa bridko lepoto odseva prav njegova minljivost: ta jezik je dober samo za svojega junaka, samo za ta roman. Vrenje jezika se dobro ujema z drugim, usodnejšim vrenjem v romanu – z vrenjem identitet« (2009: 30), je zapisal Marko Stabej v almanahu Prešernovega sklada. »Z drugimi besedami, tudi če nam roman predstavlja prepoznavni svet, bomo lahko v romanesknem svetu živeli le kratek čas ob pomoči svoje fantazije« (Zupan Sosič 2003: 19).

Vojnović je jezik (z)gradil na osnovi jezikovnih prvin, značilnih za hibridne jezike, ki se oblikujejo v okoliščinah soobstoja dveh jezikov (navadno materinščine govorca in jezika okolja), od katerih v komunikaciji, odvisno od njenih okoliščin, vedno en prevladuje. V romanu gre za stik slovenščine in srbohrvaščine, ki sta hkrati tudi sorodna in sosedna jezika, govorcei obeh pa s(m)o kar nekaj časa bivali v skupni državi. Zato še vedno prihaja do različnih stopenj mešanja jezikov, govor posameznikov prve in druge generacije priseljencev pa še vedno izdaja njihove korenine – to se posledično kaže v nepravilni izgovorjavi in zapisu slovenskih besed (fala), skladnji (ne bom mogo priti, katerima, na Fužinama) ter seveda v besedišču (prebacim, glumimo, izludila, komšije). Medtem ko so mladi čefurji prišli v stik s slovenščino vsaj v šoli (torej so bili vključeni v formalno izobraževanje), njihovi straši nikoli niso načrtno usvajali slovenskega jezika. Iz tega sledi, da tuji govorce slovenščino uporabljajo predvsem pri svojem sporazumevanju v slovensko govorečem okolju, v osebni komunikaciji pa prevladuje njihova materinščina. Predvsem na tej ravni prihaja do močne jezikovne

hibridizacije, še posebej v jeziku mladostnikov. Njihov jezik, čefurščina, ni ne jezik njihovih staršev ne jezik okolja, pač pa čista jezikovna mešanica, v kateri se neslovenske jezikovne prvine mešajo z različnimi elementi jezika okolja, tem pa govorci dodajajo izraze iz sodobnega slenga in tujih jezikov. »'[Č]efurščina' kot legitimna zmes daje pri Vojnoviću vtis inovacije, ki vzpostavi besednjak t. i. asimilirane slovenščine« (2009: 23), ocenjuje Jesenko.

»Roman so kritiki označili za nekakšno enciklopedijo čefurskega življenja in mentalitete [...], napisan je v sočni fužinščini, ki nastane, ko se čefur 'nauči malo slovenščine in pozabi malo čefurščine'«⁹, (Plahuta Simčič 2009: 21) so pisali kritiki. »Iz žive plazme čefurske govornice rezka Vojnović jezik svojega junaka, sedemnajstletnega Marka, ki prvič v slovenski literaturi ubeseduje jezik mlajših fužinskih generacij tak, kot je. Jezik, za katerega brez slabe vesti lahko trdimo, da bi brez Vojnovića nezapisan končal v jezikovni ropotarnici, saj ga bodo naslednje generacije – če upoštevamo konstantno brbotanje semiotske prajuhe na jezikovni, kulturni in ekonomski margini – prej ali slej nadomestile z novimi« (Zorko 2008: 189–190).

4.2 FAÏZA GUÈNE

Faïza Guène se je rodila leta 1985 v Bobignyju, v severovzhodnem predmestju Pariza in v tem okolju tudi odrasčala. Po zaključeni gimnaziji se je vpisala na študij sociologije in končala prvo stopnjo na Université Paris XIII, potem pa študij kmalu prekinila in se popolnoma posvetila pisanju. Njen prvi roman *Kiffe Kiffe demain*¹⁰ je izšel leta 2004 in takoj postal prodajna uspešnica, preveden je bil v sedemindvajset jezikov. Leta 2006 je izšel angleški prevod (*Just Like Tomorrow*) Sarah Adams, kasneje prirejen tudi za ameriški trg (*Kiffe Kiffe Tomorrow*). Istega leta je bila izdana njena druga knjiga *Du rêve pour les oufs*¹¹ (*Dreams from the Endz*), ki jo je spet prevedla S. Ardizzone (roj. Adams). Plodno sodelovanje pa nadaljujeta še danes, saj je lani izšel prevod že tretjega romana *Bar Balto* (*Les gens du*

⁹ Ko uporabljam izraz čefurščina, mislim na mešani jezik druge generacije čefurjev in pomeni zlitje srbohrvaščine in slovenščine. Izraz fužinščina je njena sopomenka; tega Kristina Silaj natančneje opredeli kot podzvrst čefurščine, ki se govori na ljubljanskih Fužinah (»lahko bi s fužinskim primerjali še govor čefurjev z Jesenic ali Velenja, kjer je prav tako veliko priseljencev iz republik bivše Jugoslavije« – Silaj 2011: 56).

¹⁰ V slovenskem jeziku bi se lahko naslov glasil Tako kot jutri (nanašajoč se na naslov izvirnega angleškega prevoda *Just Like Tomorrow*) ali Noro dober jutri. Besedna igra *Kiffe Kiffe* je mešanica dveh izrazov: *kif-kif*, kar v prevodu pomeni »vsakič isto«, glagol *kiffer* pa označuje oboževanje nekoga ali nečesa. – Roman sem brala v angleščini.

¹¹ Gre za besedno igro: beseda *oufs* je premet besede *fou* (nor). Takšen jezikovni postopek se v francoščini imenuje *verlan* in ga bom natančneje obravnavala v nadaljevanju. Naslov izvirnika v slovenskem prevodu pomeni Sanje za norce. – Roman sem brala v angleškem prevodu.

Balto, 2008). Guène je bila z devetnajstimi leti katapultirana v literarno orbito in danes, po treh izdanih knjigah, velja za neuradno predstavnico mladine s predmestja (Hahn 2011).¹²

Faïza Guène je od leta 2005 kolumnistka revije *Respect Magazine*, aktivno pa se vključuje tudi v aktualno družbeno dogajanje. Posnela je že nekaj igranih in dokumentarnih filmov.

4.2.1 Kiffe Kiffe demain

Zgodba se odvija v pariškem predmestju, nedaleč stran od »romantičnega Pariza«, in nam kaže povsem drugačno podobo Francije, kot jo poznamo. Štirinajstletna Doria je hči maroških priseljencev, ki živi sama z mamo. Oče ju je zapustil in se vrnil v Maroko, da bi se ponovno poročil z mlajšo žensko, ki mu bo dala moškega potomca. Njegov odhod ženski odveže tradicionalnega patriarhalnega principa bivanja in jima hkrati omogoči, da, sicer v nezavidljivih socialnih razmerah, uresničita vse svoje potenciale.

Tudi Guène se, podobno kot Vojnović, odloči za posebno govorico, za mešani jezik, značilen za okolje v katerem (za)živi njena glavna junakinja. Avtorica spretno odmerja vernakularno govorico, ki ni plastičen prepis vsakdanjega govora priseljenca iz predmestja, je pa zelo avtentičen. Takole pravi: »Če bi želela oblikovati 'getoiziran jezik', kakršnega uporabljamo tukaj, ne bi zares ničesar razumeli – bilo bi preveč arabskih tujk« (Adams 2006).

Za njen jezik je najbolj značilen t. i. »black slang« ali *verlan*, to je sredstvo, s katerim v jeziku preobračamo pomene. Zloge znotraj besede premešamo na tak način, da ista črkovna kombinacija dobi nov pomen in zaživi v drugačnem kontekstu. Prvi, ki je pri Guène ta talent opazil, je bil njen mentor na delavnicah kreativnega pisanja, ki je delno kriv tudi za to, da je knjiga sploh prišla na knjižne police. Njene osnutke je namreč pokazal svoji sestri, urednici pri francoski založbi Hachette, in – zvezda je bila rojena. Guène se tega spominja takole: »Prav on je bil tisti, ki mi je pokazal, da je ta(k) jezik zanimiv, da je ustvarjalen in bogat; namesto, da bi ga prikrivala, me je spodbujal, naj ga razvijam še naprej. V njem je prepoznal kreativno moč« (prav tam).

Poleg jezika, s katerim spretno snuje svojo pripoved, pa se Guène dotika še enega perečega vprašanja. – Ko protagonistka v romanu razrešuje svojo dvojno identiteto, obenem razkriva

¹² Pri prevajanju iz angleščine mi je pomagala Jana Zidar Forte.

zahrbtnost francoske politike, ki pod pretvezo univerzalnosti zatira vse elemente različnosti, še zlasti rasne, socialne, etnične in spolne, dokler niso integrirani v enotno narodno telo (Mehta 2010: 175). Roman dejavno posega tudi v vprašanja večkulturnosti z razkrivanjem francoske kolonialne preteklosti, ki arabsko manjšino vztrajno potiska ob rob; Francija z ohranjanjem distance želi namreč doseči, da bi se arabska islamska skupnost uklonila socialnemu sistemu države »gostiteljice«, saj jih ta še vedno obravnava kot grožnjo zahodnim, evropskim vrednotam (prav tam).

Zdi se, da sta bili tako francoska kot slovenska javnost nagovorjeni v pravem trenutku in na dovolj zanimiv način. V ospredje je postavljena »insajderska« problematika zabetoniranosti, socialne predestiniranosti v neperspektivnem družbenem okolju, v katerem še vedno prevladujejo v urbano okolje prinesene ruralne in lumpenproletarske vrednote, s katerimi se avtorja spopadata z neprikrito (samo)ironijo (povzeto po Vovk 2008). Tematizacija priseljenstva, migracij in odnosov večinske skupnosti do manjšinske pa je hkrati aktualna v obeh državah.

5 ANALIZA ROMANOV

5.1 PODOBE MESTNIH OBROBIJ

5.1.1 Pariška predmestja

V Franciji so leta 2005 izbruhnili hudi nemiri, v katere so bili vpleteni prebivalci stanovanjskih naselij¹³ z odrinjenih obrobij Pariza in drugih večjih mest, večinoma potomci priseljencev iz severne Afrike in drugih afriških držav. Ti živijo in delajo v Franciji, vendar so pogoji za življenje v njim nenaklonjeni in rasistično usmerjeni Franciji zanje nevzdržni. Francoska vlada je istega leta namreč oznanjala kopico socialnih ukrepov, usmerjenih prav v te, ranljive skupine, s tem pa se je napetost med nezadovoljnimi državljani povečevala. Sočasni ukrepi pristojnih organov so bili precej represivni – v oblegana predmestna naselja so pošiljali vse več policistov, s tem pa se je nestrpnost le še povečevala. Povod za precej nasilne spopade jeseni 2005 je bila smrt dveh najstnikov, ki sta se na begu pred policijo zaletela v elektrotransformator in tam zaradi elektrošoka umrla.

Francija, zibelka svobode, enakosti in bratstva, je bila stoletja pribežališče tujcev z vseh koncev sveta in je še leta 1930 veljala za državo, ki proporcionalno sprejme več priseljencev kot Združene države Amerike (Chrisafis 2007) – danes pa se sooča ne samo z vprašanjem statusa nelegalnih priseljencev in francoskih državljanov, potomcev prve generacije priseljencev, temveč tudi s svojo lastno kolonialno zgodovino. Protesti, sproženi leta 2005, so dve leti kasneje prerasli v še hujši, bolj organiziran in nasilen upor mladine v pariških predmestjih in drugod po Franciji. Vzroke za ponoven upor nezadovoljne mladine je zagotovo iskati v praznih obljubah predsednika in vlade glede pomiritve strasti in dodelitve določenih pravic ogroženim skupinam ter novim neprijetnim zakonskim uveljavitvam, ki so ogrožale predvsem mlade. Povod pa je bila spet nesreča, saj je policijski avto zbil skuter, na katerem sta bila dva dečka, in ta sta na mestu nesreče umrla. Ti dogodki so jasno kazali na obup in globoko nezadovoljstvo brezposelne in slabo izobražene mladine, večinoma potomcev afriških in arabskih priseljencev.

¹³ Gre za sistem načrtne prostorske ureditve, s katerimi naj bi država zagotavljala cenovno dostopne stanovanjske površine. V primeru pariških stanovanjskih projektov je problematična diskriminacija, ki jo do tujcev nestrpna francoska politika uveljavlja na teh ozemljih. Ko so ogroženim slojem pred desetletji ponudili neprofitna stanovanja, se niso tudi zavezali, da bodo zanje odgovorno skrbeli. Državi je bilo v interesu getoizirati priseljenke skupnosti in jih prepustiti samim sebi, sama pa si je pred težavami zatiskala oči – to je vodilo v hudo nezadovoljstvo prebivalcev teh skupnosti (Wikipedija: Public housing).

Izrazito ksenofobna politika francoskega predsednika Nicolasa Sarkozyja glede obravnave priseljencev že od njegove izvolitve sproža burne razprave v medijih in demonstracije po vsej državi. O novem zakonu, ki so ga jeseni leta 2007 sprejeli poslanci francoske narodne skupščine in ki zastruje pogoje za priseljence, ki se želijo pridružiti svojcem v Franciji (zahteve po testih DNK, zaostrovanje zahtev po znanju francoskega jezika, ki naj bi ga posamezniki izkazovali že pred prihodom v Francijo), so poročali tudi slovenski mediji. Septembra 2010 je v Parizu in drugih francoskih mestih spet protestiralo na tisoče ljudi proti politiki francoske vlade do romskih priseljencev. Konec julija istega leta je Sarkozy namreč ukazal uničenje več romskih naselij, odtlej pa je državo zapustilo prek 8000 romunskih in bolgarskih Romov. Francoske oblasti vztrajajo, da ljudje zapuščajo državo prostovoljno, saj tudi njim, podobno kot pri izseljevanju priseljencev iz severne Afrike, izplačujejo denarna nadomestila. – V tej luči je Sarkozyjevo imenovanje ženskih članic nefrancoskega rodu na vodilne položaje v vladi, Rachide Dati, Fadele Amara in Rame Yade, naravnost cinično, skregano z njegovimi besedami in dejanji. »Uporablja jih kot alibi, medtem ko se vsakdanjik preprostih Rachid in Fadel v Franciji ni spremenil,« meni Guène (Chrisafis 2008). Hkrati pa pove še naslednje: »Okolica me je vedno vzpodbujala, naj uveljavim svoje francosko državljanstvo, in sem ga. Danes pa mi pravijo, naj se integriram. Ne razumem. Rojena sem tukaj, torej sem integrirana, ne da bi me mogel kdo na to opozarjati« (Adams 2006).

5.1.2 (Nove) Fužine

Ljudje, ki jih opisuje Vojnović, imajo drugačno predzgodbo. Vse pa nas druži skupna zgodovina, ki še ni utonila v pozabo. In ni malo takih, ki še vedno s prezirom gledajo na vse, kar se konča na –iće. Primož Jesenko je v svoji recenziji predstave, ki je nastala po romanu, med drugim zapisal: »Roman *Čefurji raus!* Gorana Vojnovića postavi v ospredje demografsko sliko Slovenije kot eno od realij, ki slovenskemu sleherniku ne gre zlahka v račun. Tako kot se marsikomu toži po Sloveniji, ki je bila v osemdesetih sinonim za progresivno odprtost, se danes razkrivajo utrjene plašnice na očeh slovenstva in prikrita netoleranca, ki prosto živi svojo politično nekorektnost – psevdonacistična skovanka v naslovu ni naključna« (Jesenko 2009: 23).

Fužine so največje naselje v bivši Jugi. Vse imamo. Slovence, Hrvate, Bosance, Srbe, Črnogorce, Makedonce, Šiptarje, Cigane, še kakšen niger je vmes, pa Palestinci, pa mešani zakoni, pa vse živo. To je normalen folk. Ni nas treba takoj istamburat, če smo malo politični. A bi tudi kretenčke iz

Olimpije tako tambural? Ne bi. Ker so oni iz Murgel. Mater vam jebem rasistično. Kaj smo vam mi naredili? Pička vam materina domobranska. (Vojnović 2008: 106–107)

»Ko stopimo nazaj in si v celoti ogledamo ambient Vojnovičeve zgodbe, se zagledamo v grozljivo fresko razpadanja družin, drog, medsebojne ignorance in ozkomiselnega brezperspektivnega odraščanja, s katero Vojnović operira na več ravneh. Prvi je čisto osebni svet njegovih junakov. In tu ni Vojnovičeva beseda nič manj ostra kot prej, ko se je lotevala večinskih Slovencev. Spet smo soočeni z vrsto stereotipov, ki jih avtor uporablja kot rezila, s katerimi odstranjuje lupino in razgalja krvavo drobovje skupnosti« (2008: 197–198), pa še poudarja Zorko.

Jebiga, majhna stanovanja, velike družine, napeti odnosi, nizek standard. Vsaka velika družina ima zaradi nizkega standarda v majhnem stanovanju samo eno televizijo in potem so odnosi napeti, ker se stalno kregaš, kdo bo gledal teve. (Vojnović 2008: 28) [...] V vsakem od teh milijon fletov lahko v vsakem trenutku počti i gotovo. Vsi so zjebani, nervozni, nesrečni, slabo plačani, vsi so u govnila do guše, kot bi rekel Radovan. In vsakemu od milijon Fužinčanov lahko pukne film. Ni zadovoljnih in srečnih Fužinčanov, ker če bi bili srečni in zadovoljni, ne bi živeli na Fužinah. To je dejstvo. (Vojnović 2008: 144)

Nič manj ni kritična Guène, ko skozi oči svoje protagonistke v romanu *Du rêve pour les oufs* opazuje svet okrog sebe.

f.) Obdajajo me vsi ti ekscentrični bloki, ki obkrožajo naša živlena, naše zvoke in vonjave. Stojim sred njihove ekscentrične arhitekture, njihovih neokusnih barv, njihovih čudaških oblik, ki so nas tok dolg zibale v sanjah. Minil so dnevi, ko sta bla dost sam tekoča voda in elektrika, da je bla krivica skrita, in barakarska naselja so že zdavni pozabljena. (Guène 2009: 22–23)

Če se vrnem na Fužine: Nove Fužine so stanovanjsko naselje, ki je bilo zgrajeno ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let na obrobju Ljubljane in veljajo za največjo družbeno načrtovano prostorsko ureditev. Po podatkih iz leta 2000 naj bi na Fužinah živelo najmanj 18.000 ljudi, z uradno 385 prebivalci na hektar pa so najgostejše naseljeno območje v Sloveniji (Wikipedija: Nove Fužine). Soseska je na precej slabem glasu, a raziskave kažejo, da je med varnejšimi v Ljubljani (Močnik 2005: 26). Temu ustrezajo tudi rezultati Mirovnega inštituta, ki je pred leti za Mestno občino Ljubljana opravil analizo socialnega kapitala. Podatki kažejo, da je kriminala v Novih Fužinah manj kot v drugih mestnih skupnostih, prav

tako naselje ne izstopa po revščini. Vesna Leskošek zato trdi, da za negativno javno mnenje o Novih Fužinah ni prave podlage (2005: 32). »Naselje je infrastrukturno zelo dobro urejeno, ima svoj zdravstveni dom, nekaj šol, Fužinski grad, banko, pošto, knjižnico, trgovino, številne lokale in obrtnike, urejene skupne površine ter sprehajalne poti ob Ljubljani, stanovanja pa so dobro grajena, zato kakovost življenja nikakor ne odstopa od podobnih naselij v Ljubljani« (prav tam), še dodaja Leskošek.

Mnenja o tem, do kod sega urbani mit o Fužinah, pa so deljena. A zagotovo drži, da so Fužine še vedno kraj, kjer še živijo in so prepleteni vsi narodi nekdanje Jugoslavije. Vzrok za večjo gostoto naseljenosti neslovenskega prebivalstva v blokovskem naselju Nove Fužine se skriva v tem, da je bilo v njem precejšnje število t. i. solidarnostnih stanovanj, »ki so bila namenjena prebivalcem z nižjimi dohodki« (Komac idr. 2007: 51 v Pavičič 2009: 184). Ker so priseljenci iz drugih jugoslovanskih republik pogosto sodili v kategorijo socialno šibkejšega sloja zaposlenih, povzema Pavičič, so prejeli precejšen delež stanovanj (2009: 184). O aktualni situaciji pa spregovori tudi Vojnović v enem izmed intervjujev, kjer pravi, da so se Fužine z leti precej spremenile in da zaradi nižjih cen stanovanj danes tam živi veliko mladih, izobraženih ljudi, študentov ter mladih slovenskih družin. Raziskave odgovarjajo: poleg solidarnostnih stanovanj so bila na Fužinah tudi kadrovska stanovanja, ki so se dodeljevala tudi prebivalcem z višjimi dohodki (prav tam).

Kot zanimivost dodajam še komentar Tete Mete, dostopen na spletni strani Airbeletrine, kjer je bila objavljena recenzija Vojnovićevega romana:

Meni se zdi, da ljubi Slovenci najdejo v tem romanu eksotiko. Prebrala, ampak se kot Fužinka v njej ne najdem. Razen če ni pomembno, kje na Fužinah stanuješ, v »zgornjem« ali »spodnjem koncu«, ker sta mogoče tako različna? Da bi priseljenci (well, to smo tukaj vsi) v dvigalu govorili tiho, ponižno? Naka. Smo se pa po dvajsetih letih začeli »hudo« civilizirati. Namesto streljanja z balkonov ob praznikih, občasno tudi konec čisto navadnega tedna, in navijanja turbofolka iz Juge, prihajajo zdaj iz blokov dosti bolj blagglasni zvoki. Če kaj, so Fužine še najbolj »urbane«, tako rekoč ameriške.¹⁴

Pomembno je, da sta nastopila mlada avtorja, ki sta se z izbiro jezika v bistvu opredelila za medkulturno sožitje. Pokazala sta na nekaj, o čemer ne vemo dovolj – vsak človek pa se praviloma počuti ogrožen od tistega, česar ne pozna in česar ga je strah.

¹⁴ http://www.airbeletrina.si/index.php?option=com_content&task=view&id=1283&Itemid=86

5.2 IZBIRA JEZIKA

Jezikovna izbira obeh avtorjev priča o potrebi posameznika, izraziti tisto, kar se s knjižnim jezikom ne da izraziti. To razumem kot nujnost, ki prihaja iz okolja, kjer je več stvari narobe kakor prav. Življenje na odmaknjenem urbanem obrobju je vse prej kot idilično in najbrž bi si le malokdo izbral, da bi živel v blokovskem naselju, v getoizirani skupnosti, obremenjeni s predsodki večinske skupnosti, se preživljal s slabo plačanimi deli in živel na meji revščine. Tudi če »so Fužine po statistikah med varnejšimi ljubljanskimi soseskami, po kakovosti življenja pa med boljšimi« (Močnik 2005: 26), si težko predstavljam, da je življenje na Fužinah sanjska izbira.

Ker ni enega človeka na svetu, ki je kot dete sanjalo o tem, da bo živel v predmestju Ljubljane, na dvanajstem štuku, v dvoinpolsobnem stanovanju, s petčlansko famijlo in pogledom na sosednji blok. Nobeno dete ni sanjalo o tem, da bo preživelo življenje pred blokom na klopici [...]. Nobeno dete ni sanjalo o tem, da bo imelo petsto evriča plače in da bo celo leto šparalo za to, da gre lahko za tri tedne v Bosno ali Srbijo. Nobeno dete ni nikoli sanjalo o tem, da ga bojo trideset let ljudje gledali postrani, ker ne bo znalo pravilno naglaševati kurčevih slovenskih besed. [...] Nobeno dete ni nikoli sanjalo o tem, da bo šlo v penzijo zakreditirano in zalimitirano in da ne bo imelo šuške niti za zobno protezo ali za teden dni v jebenih toplicah. Dejstvo je, da nobeno dete ni nikoli sanjalo o tem, da bo lajf preživelo na Fužinama i tačka. (Vojnović 2008: 144–145)

Seine-Saint-Denis je francoski departma, del severovzhodnega Pariza, ki ga sestavljajo 3 okrožja in 40 komun. Tukaj so se leta 2005 začeli siloviti nemiri, območje pa je še vedno sinonim za rasizem, brezposelnost in brezup. Tu je odraščala Faïza Guène in v to okolje je umestila tudi dogajanje v svojih romanih. V velikopoteznih stanovanjskih projektih nekateri radi vidijo modernistično arhitekturno klasiko iz šestdesetih, toda v resnici te betonske džungle močno spominjajo na zaporniške komplekse, v katere je Francija getoizirala tujce. Iz njih je napravila socialne, politične in ekonomske kolonije, povsem odvisne od centraliziranega središča ter brez vseh pravic in zaščite (Chrisafis 2008, Mehta 2010: 178).

Ljudje živijo v nevzdržnih razmerah: stavbe so zgrajene iz neustreznih materialov (azbest), neustrezna sta vodovodna in električna napeljava, stanovanja so prenatrpana, v naseljih ni urejenih zelenih in igralnih površin, stavbe so slabo oskrbovane:

g.) Lohk bi rekl, da se upravniku našga naselja jebe za naše bloke. Sama sreča, da jih Carla, portugalska čistilka, vsake tolk na hitr počist. Ampak kadar je ni, so po več tednov prav gnusni in taki so tudi zadne čase. Dvigal je poln pljunkov in scanja. Zaudarja, ampak vsi smo srečni, da vsaj dela. Še dobr, da vemo na pamet, ker gumbi so za ker nadstropje, sej je zaslon že čist spraskan in stoplen. (Guène 2006: 29–30)

Jezikovna izbira avtorjev je zato, v skladu s takimi pogoji, nepravilna, popačena, umazana, sestavljena, humorna, »besede so grobe, močne, igrive, vulgarne, duhovite, žaljive, pobrane od vsepovsod in temeljito pomešane« (Stabej 2009: 30), za nekatere so žalostne ali celo nezaslišane. Glede ustvarjalne drugačnosti pa menim, da je plod intuicije (kar s svojo izjavo, ki jo v celoti navajam v naslednje podpoglavju, potrjuje tudi Vojnović) obeh avtorjev, ki je rezultat osebne izkušnje, spretno preoblikovane v fiktivno pripoved tako prepričljivo, da nas »skoraj premaga skušnjava in začnemo brati roman tako rekoč kot objektivno poročilo o razmerah« (prav tam).

Ko govorim o intuiciji jezika, s tem mislim na odnos do jezika, ki sem ga opisovala že v prejšnjih poglavjih, ko sem odnos do jezika obravnavala na eni strani kot odločitev, zaznamovano z zatiranjem maternega jezika, na drugi pa kot razcepljenost, ki je rezultat povsem osebnega odnosa do svojega jezika. V tem smislu razumem jezik obeh pripovedi, ki ju obravnavam, kot zapis nečesa, kar od zunaj ni priznано – zato se avtor zavestno odloči to zapisati, saj se s tem jezikom identificira. »Ta jezik imam pač v ušesu, saj ga poslušam, v različnih oblikah, že od rojstva,« pravi Vojnović. Potemtakem je jezikovna mešanica, podobno kot nekoč slovenščina naših zamejskih Slovencev, ki je bila izrinjena iz javnega življenja, temeljno sredstvo izražanja posameznikove identitete in hkrati izvira iz upora zoper zunanjo jezikovno prisilo (tj. jezikovno asimilacijo).

5.3 JEZIKOVNA MIMETIČNOST ROMANOV

5.3.1 Jezikovna mimetičnost v romanu *Čefurji raus!*

Glede oblikovanja jezika, ki v marsičem odstopa od knjižne norme, hkrati pa želi biti avtentičen, sem se pogovarjala z avtorjem romana. Zdi se, da mu je prenos govornega jezika v pisni ekvivalent dobro uspel, pa vendar se v besedilu še vedno kažejo zanke in pasti tega početja.

V krajšem članku z naslovom Prvine govornega jezika kot temeljni stilemi v sodobni slovenski prozi se Mojca Smolej ukvarja z vprašanjem premišljenosti jezika tvoje govorice v romanu – v smislu, koliko v tvojem zapisanem jeziku prevladuje princip »piši kao što govoriš« in koliko je premišljenih odločitev, ki se držijo določenih načel. V romanu je precej jasno razlikovanje govora med starejšo generacijo priseljencev, ki med seboj pretežno govorijo v srbohrvaščini in slabo obvladajo slovenščino – in mlajšo, drugo generacijo, ki pozna slovenski jezik, vendar za izražanje uporablja mešanico slovenščine in srbohrvaščine ter veliko količino izposojenih leksemov, fraz in ustaljenih besednih zvez iz tujega jezika. Pa vendar se na določenih mestih izda(š) avtor sam, ko so besede in besedne zveze precej knjižne (recimo raba nedoločnikov na –ti, nizka stopnja redukcije polglasnika ipd). Zanima me, kako si se lotil te naloge in načrtoval jezik, potem ko si se zavedel, da mora zgradba vseeno dosledno slediti določenim odločitvam – če ti je bil jezik vodilo, si se verjetno natančno posvetil določenim vprašanjem: katera so te najbolj zaposlovala, kateri orehi so bili najtrši? Zapisovati jezik, tak, kot se govori, ni najlažje in verjetno je veliko vprašajev, ki se postavijo, lahko tudi na povsem banalnih mestih ...

Vojnović: Odločil sem se zapisati jezik, kot ga govorijo različni sloji prebivalstva na Fužinah, a sem najprej razložil med govorico pripovedi in dialogi. Slednje sem pisal fonetično in tu sem se držal prav posebnih pravil. Slišal sem svoje junake govoriti in te glasove zapisal. Pri jeziku pripovedovalca, Marka Đorđića torej, sem se zavedal, da mora biti jezik berljiv. Še vedno sem poskušal strukturo približati govornemu jeziku in marsikdaj sem zapisano izgovarjal. A določil sem nekaj pravil, kako zapisovati slovnično pravilne besede, in teh pravil sem se potem držal. Tam, kjer se avtor izda(m), mislim, da predvsem v začetku romana, gre bolj-kot-ne za nedorečenost sloga, besedne zveze, ki so se na koncu izmuznile poliranju. Sam v tem vidim prej napake kot karkoli drugega. Drugače sem svoje misli poskušal zapakirati v Markov besednjak. Je bilo pa pri tem jeziku samem ogromno intuicije. Ta jezik imam pač v ušesu, saj ga poslušam, v različnih oblikah, že od rojstva.

Da ima Vojnovičev jezik dve plati, je opazil že Zorko: »Tisto, ki teži k slovenski sintaksi in jo »bosančizmi« ali ostali zajebantski domisleki retorično stilizirajo in mestoma vnašajo tujo sintakso, ter tisto, pri kateri neslovenska sintaksa in besedišče prevzemata pobudo [...]. Raven prevladujoče slovenščine je torej nosilec racionalno urejene pripovedi, medtem ko druga sfera jezika domuje le v intimi, na ravni intenzivnih, ofenzivnih in večinoma negativnih občutij« (2008: 188). S tega stališča se v romanu potrjuje domneva, da posamezniki v dvojezičnem okolju usvojijo materni jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja v družini, medtem ko jezik okolja uporabljajo v vseh ostalih situacijah, denimo v šoli ali na delovnem mestu; med sabo pa se, predvsem mladostniki (potomci priseljencev), navadno sporazumevajo z jezikovno različico, ki je mešanica maternega jezika in jezika okolja.

V nadaljevanju bom predstavila plasti jezika, ki sestavljajo Vojnovičev zapisan jezik, kako se govorica dveh generacij razlikuje med sabo in kakšen je odnos med deležem slovenskih in neslovenskih prvin v tem jeziku. Preverila pa bom tudi, do kod sega »racionalno urejena pripoved« in kaj se zgodi, ko na dan privrejo »intenzivna, ofenzivna in večinoma negativna občutja«. Jezika, ki sta glavni sestavini te jezikovne mešanice, sta slovenščina in srbohrvaščina, o njunem odnosu sem podrobneje že pisala. V romanu je avtor izpostavil različne govorne položaje in s tem povezano rabo jezika, ki se spreminja glede na okoliščine, v katerih se govorci znajdejo, in na to, s kom govorijo. Jezik sem razvrstila v 3 sklope: materinščina priseljencev (ki zajema jezik Markovih staršev in Markov prvi jezik), mešano govorico prve generacije priseljencev in mešano govorico druge generacije priseljencev (tudi Silaj 2011).

Govorci t. i. fužinščine so predstavniki prve in druge generacije priseljencev iz republik bivše Jugoslavije. Prvi so v Slovenijo prišli še v času naše skupne države iz ekonomskih razlogov. V Sloveniji so videli boljše možnosti za življenje in delo. Drugi pa so njihovi potomci, rojeni v Sloveniji. Naj spomnim, da je bil pretok delovne sile v Jugoslaviji olajšan s tem, da v Sloveniji tuji delavci (iz ostalih republik SFRJ) niso bili omejeni z rabo slovenščine. Srbohrvaščina je bila v rabi prestižnejši jezik, čeprav je bila na ozemlju Slovenije uradni jezik slovenščina. Srbohrvaščina je pokrivala tudi široko polje družabnega življenja (mediji, literatura itd.), v socialnih stikih, pa so se Slovenci tujim govorcem skoraj vedno prilagajali (z našega stališča je ta prilagodljivost problematična zato, ker priseljencem ni omogočala usvajanja jezika iz okolja). Možnost za dejaven stik s slovenskim jezikom pa je bila omejena tudi s tem, da so priseljenci večinoma opravljali fizična dela (»na gradbišču so pa vsi Bosanci,

razen delovodje, ki je iz Međimurja« – Vojnović 2008: 136), ženske pa so se večino časa (po službi) zadrževale doma («Ona [Ranka] dela od petih do enih in potem je itak skoz doma,« Vojnović 2008: 63) – »Kje naj se človek nauči jezika. Ni šans« (prav tam). Iz tega sledi, da so starejši priseljenci po osamosvojitvi, ko je slovenščina postala državni jezik in s tem edino sredstvo komunikacije v javnosti, precej težje ali sploh ne osvajali slovenski jezik, posledično pa je njihova jezikovna mešanica še vedno močno, v primerjavi s svojimi potomci pa mnogo bolj, zaznamovana s prvinami njihovega maternega jezika.

MATERINŠČINA PRISELJENCEV

Materinščina Markovih staršev:

Ranka in Radovan Đorđić, Markova starša, sta se oba rodila v Bosni. Ranka v Derventi, Radovan v Visokem. Njun prvi in hkrati materni jezik je bil srbohrvaščina, ki sta se jo učila tudi v šoli. Pogledjmo, kako se sporazumevata med sabo:

[Radovan:] Ja mogu crknut, ali biće tako, ko što si si ti zamislila! Je li tako? Priznaj! Priznaaaj, jebo te bog, da te jeboooo!« [...]

[Ranka:] Ma nije tako! Je li me slušaš? [...]

[Radovan:] Jesi rekla, da si stavila šerpu na balkon? Jesi li reklaaaa? [...] Je li ikada bilo, kao što sam ja reko? Je li? Ikada? Reci. Ajde, reci! Reciii! (Vojnović 2008: 25–26)

Pokaže se, da njuna komunikacija v celoti poteka v srbohrvaščini, kar je normalno; čustvena intenzivnost se ne izraža s spremembo jezika, temveč z izbiro besednjaka.

Radovan z Markom

Zašto nisi pospremio stol poslije večere? Zašto nisi izvadio mokru robu iz torbe poslije treninga? [...] Zašto nisi pospremio svoju sobu? Zašto nisi ugasio svijetlo u veceu? Zašto nisi iznio smeće? Zašto nisi prljave čarape bacio u prljavi veš? (Vojnović 2008: 32)

U zdravlje! Šta je bilo, bilo je. Od sad pa nadalje idemo drugačije. Nema više maženja i paženja. Od sad samo tvrda ruka. Život je zajebana stvar. Ne može se to tako, kao što bi ti i oni tvoji bilmezi htjeli. Niste vi Titina djeca pa da možete da radite, šta vam se sprdne. (Vojnović 2008: 158)

Radovan tudi z Markom (večinoma) govori v srbohrvaščini, opozorila pa bom tudi na to, kdaj se v njegov jezik začnejo mešati slovenske besede. Na tej ravni je raba neslovenskih govornih prvin povsem razumljiva in pričakovana.

Markov prvi jezik:

Marko Đorđić je edini sin Radovana in Ranke Đorđić, priseljencev iz Bosne in živi v ljubljanskem naselju Fužine. Rodil se je v Ljubljani leta 1989, ima sedemnajst let, obiskuje Center strokovnih šol in je obetaven košarkaš. Njegov materni jezik je srbohrvaščina, ni pa tudi njegov edini komunikacijski kod. Srbohrvaščino uporablja v različnih situacijah.

V komunikaciji s starši

[Radovan:] Jel ideš gdje danas? [...] Kada?

[Marko:] Ne znam.

[Radovan:] Kako ne znaš? Je li ideš ili ne ideš?

[Ranka:] Gdje ste bili juče?

[Marko:] Tu.

[Ranka:] Jel bilo dobro?

[Radovan:] Šta je tebi?

[Marko:] Ništa, zašto?

[Radovan:] Eto ništa. To te tvoja mati lijepo odgojila. Ne budi ga, nek spava do dvanest. Nek ne govori, ako neće. [...] Kuda ćeš?

[Marko:] Idem.

[Radovan:] Kad se vraćaš?

[Marko:] Ne znam. (Vojnović 2008: 27)

Markova čustvena izpoved staršem

Presto sam trenirat. [...] Kad je trener vidio, da pušim, mi je reko, da ne dolazim više. Nije mi pustio u dvoranu. [...] Bilo mi je teško pa sam se napio. Malo smo galamili pa avtobusu. [...] Pjan ko letva sam sjedio na autobusu, nisam se mogao ni maknut, povraćalo mi se, a oni su me zbog toga tukli cijelu noć. Bilo mi je teško, jer sam presto trenirat. Nisam imo mjere. Kako ti nije jasno? [...] Nisi me pito, kako je bilo na policiji. Nisi me pito, šta mi je radio trener na treningima, kad mi nije vjerovo, da me boli gleženj. Nisi me pito, kako mi je bilo, kad mi je bio pun kurac košarke i kad nisam igrao, jer sam bio kao premlad. Nisi me pito, kako mi je, kad ti šutiš i ništa ne govoriš. [...] Neću da te pustim, dok ne kažeš nešto. Reci nešto. Reci! Reeciiii! Reeciiii! Reeciiiiiii ... (Vojnović 2008: 103–104)

Še ena možnost je preklon med jezikoma (lastnost dvojezičnih posameznikov), ki se zgodi, ko zaradi čustvene intenzivnosti prizora Marko iz jezika pripovedi (čefurščine, o kateri bom več spregovorila v nadaljevanju) preklopi v svoj materni jezik:

Derem se ko budala, Radovan pa šuti. Gura me stran, jaz ga pa vlečem v dnevno. Ranka uleti in naju rine narazen. Radovan pa še zmeraj ne progovara. Odrineta me skupaj, da skoraj padem po tleh. Radovan ne reče nič. Lepo ode v sobo in se uleže na krevet. Ranka pa pride do mene, da me bo objela pa potolažila. Jebi se sad, Ranka. Gdje si bila prije? – »Budalo jedna mutava! Idi u pičku materinu pa tamo šuti. Jesi čuo!« – Ranka me poskuša ustavit, a ne more. Naenkrat nešto u meni pukne i rasplačem se skroz. Do konca. Urlam, a suze teku i ne mogu ih više zadržat. Udaram šakama u zid i urlam. Nikad u životu nisam ovako plakao. Tresem se i plačem i jedva dišem. Sve, što se skupljalo, sad se skupilo i najednom izletilo iz mene. Tuga, muka, jad, samo bijesa više nema. Plačem ko malo dijete. I Ranki dozvolim, da me zagrlji, i plačem joj na ramenu. Gotov sam. Ne mogu prestat, nema šanse. (Vojnović 2008: 104–105)

MEŠANI JEZIK PRVE GENERACIJE

Radovanu se je v Sloveniji ponujala dobra služba in ni dolgo okleval z odločitvijo, da odide s trebuhom za kruhom. »V Visokem pa ni hotel ostati, iz inata, ker ga je njegov fotr Đorđe poslal v Slovenijo, in zato se je odločil, da bo njemu za inat ostal tam, pa če bo krepal od lakote. Ranka najprej ni hotela iti, a si je premislila, ker je Radovan tako težil. Potem sta prišla v Slovenijo in pol leta živela v enosobnem stanovanju« (Vojnović 2008: 81), kasneje pa sta se selila po Ljubljani, dokler se po Markovem rojstvu nista ustalila na Fužinah. Ko sta prišla v Slovenijo, sta oba slovenščino usvajala le iz okolja, nikoli se je nista učila načrtno. Srbohrvaščino je v tistem času govorila ali jo vsaj razumela večina Slovencev, zato z vključevanjem v okolje nista imela večjih težav – hkrati pa ni bilo nobenega zunanjega dejavnika, ki bi ju silil v učenje slovenščine, zato sta se zadovoljila z njeno omejeno, a funkcionalno rabo. Tako je obema za nujno sporazumevanje zadostovalo znanje maternega jezika, iz okolja sta prevzela nekaj slovenskih besed, nato pa začela mešati elemente obeh jezikov – tako je sčasoma nastal hibrid ali vmesni jezik (polomljena slovenščina). Za tak jezik je značilno mešanje elementov iz prvega in tujega jezika, elementi iz tujega jezika pa so pogosto rabljeni napačno – te napake se globoko usidrajo v spomin in jih je zelo težko ali skoraj nemogoče odpraviti. V tem primeru gre za fosilizacijo jezika, to pomeni, da vmesni jezik postane stabilen sistem. Pravimo mu tudi pidžinski jezik oziroma pidžinizirana

slovenščina¹⁵ – jezik, ki v odrasli dobi ni popolnoma usvojen. Prvine tega jezika so pričakovane pri komunikaciji prve generacije priseljencev s slovenskimi govorci ali v slovenskem okolju.

Omejenost komunikacije v slovenskem jeziku

Toliko je enih čefurjev tukaj, ki sploh ne znajo slovensko. Znajo reč »nasvidanje« pa »živijo« pa »malo točno« pa »ene cigarete« pa »prosam« pa »hvala« pa »trgovina« pa še tri besede pa nič drugega. Enega slovenskega stavka ne znajo sestavit. Ni blizu. (Vojnović 2008: 136)

Zgornji primer priča o tem, da je bila raba slovenščine omejena le na njeno funkcionalno rabo.

Ranka in Radovan z Markom

[Ranka:] Što ne učiš? Zar stvarno ne umiješ naučit tu biologiju bar za dva? Zar ne možeš jedan trening preskočit pa malo pogledat tu zgodovinu? Što se nisi javio, da te vpraša? Je li zna trener, kakve ocene imaš? [...]

[Radovan:] Pusti ga nije glup. Naučiće. Ajde, ko da se zgodovina mijenja. Učiće je, kad bude star konj. Šta se sekiraš, ko da je problem dobit dvcu iz angleščine. Da je to težak jezik, ne bi ga svi oni crnci u Americi govorili. Ima vremena, kad završi liga. [...]

[Ranka:] Hoćeš se sad malo posvetit šoli? I popraviti enku iz angleščine? (Vojnović 2008: 60–61, podčrtala L. V.)

Ta primer prikazuje, kako se izposojenke vrivajo v družinski pogovor. Ker je tema pogovora šola, posegata starša v slovenski diskurz, zato si pomagata s slovenskimi besedami, vendar jih uporabljata (sklanjata) napačno. Podobne značilnost se razkrivajo tudi v naslednjih odlomkih.

Komunikacija s slovenskimi govorci ali v slovensko govorečem okolju

Ampak on misli, da vse ve, in potem ga slišim med tekmo, ko se dere: »Marko! Maaarkoooo! Pejdi po žogu! Otvori mu se! Kaj se skrivaš! Vidiš, da su ga pokrili!« pa podobne debilizme. (Vojnović 2008: 18)

¹⁵ Pidžinizirana slovenščina je jezikovna mešanica, katerega osnova je prestižnejša slovenščina, njej pa so v sporazumevanju dodane končnice spregatev in sklanjatev iz materinščine priseljencev. Pri besedah tako prepoznamo slovenski izvor, a so oblikovane po morfologiji bosanskega/bošnjaškega, črnogorskega, hrvaškega ali srbskega jezika (Silaj 2011:56).

Pa pokal je vzel s sabo in jim razlagal, da je njegov sin Marko zmagao in da malo proslavljaju in da se malo veselijo, ker je dao Marko koš v zadnji sekundi in je dobil pokal za najboljšega strelca turnira. (Vojnović 2008: 20)

Gospa, ti vaši računi ... to on ne bo rabo, ker bo igral košarku. In dajte mu lepo dva, da se ne rabimo kregat. Zakaj bi se kregali, če se pa lahko lepo zmenimo, a ne? (Vojnović 2008: 60)

Vse to kaže na obstoj jezikovne mešanice oziroma vmesnega jezika, t. i. pidžinizirane slovenščine.

Komunikacija prve generacije čefurjev med seboj

[Bole:] I pričam ja to Ljubici iz banke, pa pravi ona, da je i Marko bio s njim. Ustrašo sam se, kad eto Marka nisu tako, evo sreća. E, moj Marko, ne se sa policajima zafkavat, oni su ti pokvarjeni. Ne, to su, mislim, djecu tako, moj Marko, sramota. Pa še ko sam čuo, da ni bilo nič, da su samo malo galamili po avtobusu ... samo to je onaj prasac Damjanović, šofer, on je zvao policiju ...

[Radovan:] Koji Damjanović?

[Bole:] Ma onaj iz Preglovog, sigurno ga znaš, on je od Niša dole negdje, dubre jedno, on je radio u Saturnusu ko šofer, žena mu radi na pošti kao tajnica, moraš ga znat, kako se ono on zove ...

[Radovan:] Pa šta je on zvao policiju?

[Bole:] Ma dubre svjetsko. Njegova mala je hodala sa ovim malim od Bešlića, i kad su prestali hodit, on je maloga izšamarao. Dijete bolan. I to še one njega pustila. (Vojnović 2008: 70)

»V interakciji čefurja s čefurjem je nepomembno, kako udeleženci pogovora govorijo, saj je v ospredju komunikacijska funkcija, zato v takih situacijah neobremenjeno preklapljajo iz enega koda v drugi, torej izmenično uporabljajo pidžinizirano slovenščino in materinščino« (Silaj 2011: 53). Ko mladina karikira svoje starše, pove, da govorijo tako, kot da so se naučili malo slovenščine in pozabili malo čefurščine (tj. svojega maternega jezika) (Vojnović 2008: 15).

MEŠANI JEZIK DRUGE GENERACIJE

V nasprotju s starejšo generacijo so njihovi otroci, torej druga generacija priseljencev, dvojezični posamezniki, ki so iz okolja istočasno sprejemali informacije v obeh jezikih. Poleg tega so (bili) v času šolanja deležni načrtnega učenja jezika, kar pomeni stik s slovensko knjižno normo – pomeni, da so se z njo srečali in jo poznajo, obvladajo pa jo, verjetno, na različnih ravneh. Ker so bili ti posamezniki izrazito zaznamovani s poreklom svojih staršev in

je imela družba do njih precej negativen odnos, so sami začeli odklanjati vse, kar je bilo z njo povezano. Hkrati pa so svoj »imidž« zgradili prav na tem, da so čefurji (Vojnović, *Osmi dan*).

Izraz čefurščina, ki ga v tej nalogi uporabljam kot jezik druge generacije priseljencev, je hkrati tudi jezik pripovedi oziroma govornega posredovanja. Ker je druga generacija priseljencev dvojezična, uporablja podvojen jezikovni repertoar. Gre za hibridni jezik, za katerega je značilno zlivanje prvin dveh jezikovnih sistemov (v našem primeru slovenščine in srbohrvaščine), hkrati pa vsebuje tudi precejšnjo mero mladostniškega slenga. Ta(k) jezik je posledično tudi sredstvo za izražanje identitete in zrcali razklanost mladih posameznikov med domovino staršev in novim okoljem (Silaj 2011: 40). Pri mešanem jeziku, kakršna je čefurščina, gre za stik dveh ali več dvojezičnih govorcev in vsi so kompetentni v več jezikih, v medsebojnem pogovoru pa pogosto preklaplajo dva jezika. O mešanem jeziku govorimo, ko enostranski ali dvojezstranski vpliv ne deluje samo na besedišče, ampak na vse jezikovne ravni. Odklanjanje dominantne jezikovne norme se v jeziku izraža tudi z uporabo agresivnega in vulgarnega besednjaka. Ena izmed značilnosti tega jezika pa je tudi humor.

Jezik pripovedi

Nisem si upal niti pogledati ven iz avta. Jebala me je pa tišina čista tišina. Samo čakal sem, da me odnekuda zvekne. Potem pa počasi dvignem glavo in pogledam in Radovana nikjer. Odnijela ga magla. Nisem vedel, kaj bi. Tako se mu je scufalo, da se je mogoče vrgel v Ljubljano. Kaj veš, kaj ljudem dogaja, ko jih tako napsihira. To se ti nekaj premakne v glavi. [...] Ko sva parkirala na Fužinah, sem ga šele pogledal. (Vojnović 2008: 59; podčrtala L. V.)

V zadnjem času so basket igrišča na Fužinama prazna. To je tako, če šole ne obnavljajo svojih igrišč pa če županja, ki je s Fužin, nič ne zrihta. Potem pa ni tabel, ni mrežic, ni nič. Meni je to res tužno gledat. Prideš na basket in nikjer nobenega. Tamali se fiksajo ali pa nabijajo videoigrice. (Vojnović 2008: 35)

Si ga pa ne morem drkat na njo. Ne gre. Čudno je to, ampak ne gre. Lahko si ga na druge sosede al pa na sošolke pa to, na njo pa ne morem. A je to zaljubljenost ali koji drugi pičkin dim, ne vem, samo vem, da je ta moj ljubavni život totalno v kurcu in da sem jaz totalno v kurcu in da tudi naslednjič, ko bova sama v liftu, ne bom zucnul, ampak bom spet buljil v tla. Mogoče je bil Radovan isti papak, ali pa še večji, in zato zdaj noče nič govorit o tem, ker mu je še zmeraj tečno. Jebiga, krv nije voda. (Vojnović 2008: 43)

Prvi odlomek precej nazorno prikazuje vse elemente mešanega jezika (mešanje prvin dveh jezikovnih sistemov, preklapljanje kodov, uporaba slengovskih izrazov), kaže pa tudi na dvojezičnega posameznika, ki je seznanjen s knjižnim jezikom okolja. Na to kaže uporaba dvojine na mestu, kjer bi govorci srbohrvaščine sicer uporabili množino. V drugem odlomku je izpostavljena prevlada slovenščine v jeziku pripovedi, v zadnjem pa so prevladujoči element vulgarizmi.

V naslednjem odlomku Marko karikira govorico prve generacije priseljencev na duhovit način.

Mi smo hodil potem to gledat in smo se smejali najavam starcev. Najbolj smešno je bilo seveda poslušati tiste, ki so se naučili malo slovenščine, pozabili pa malo čefurščine in so zdaj govorili neko mešanico. [...] Potem so padale najave: »Podaj mi žogu! Zvio sam si gležanj. Ščipa me u hrbtenicu! (Vojnović 2008: 15)

Čefurščina pa je prepoznavna predvsem prek dialogov med Markom in njegovimi prijatelji.

Šel sem do Acota, da mu povem, da grem domov. [...]

[Marko:] Jst grem domov.

[Aco:] Pa a si normalan? Pa kaj, če bo zdej Damjanović na uni strani bloka šel ven?

[Marko:] Zaboli me đoko. Jebita se ti in ta tvoj Damjanović. Nimam jst časa za te pizdarije, da se bom šel Džejmse Bonde pa Bruse Vilise.

[Aco:] Pa ti si bolestan. Kakšne Džejmse Bonde, kaj prbijaš? Moraš videt, kdaj gre model ven iz bloka, da ga lahko kje počakaš!

[Marko:] Ma ne bom ga čakal, a ti je jasno? Kaj mi je on kriv? Žgoljavi ćelavi mali brko. Boli me kurac za njega in za tvoje budalaštine. Grem pred blok.

[Aco:] Ej! Alo! Marko! Evo ga! (Vojnović 2008: 131)

S tem odlomkom zaključujem razčlenjevanje Vojnovičeve prozne govorice. Ugotovila sem, da jezik v romanu, »ki je dober samo za svojega junaka, samo za ta roman« (Stabej 2009: 30), v zapisani obliki zelo dobro učinkuje. Njegova lepota pa je prav v njegovi minljivosti, poudarja Stabej.

Glede izginjanja in spreminjanja čefurščine je spregovoril tudi Vojnović, ko je v intervjuju z Vesno Milek dejal: »Gotovo izginja [ta jezik], Fužine se spreminjajo, druga generacija ne

govori več tako kot prva. Prve generacije imamo vse manj, ker množičnega priseljevanja ni več ... Meni se je pač zdelo škoda, da ne bi imeli tega jezika zapisanega vsaj na en način. Je pa treba reči, da ne obstaja samo ena fužinščina. Vsak goji svojo različico fužinščine» (2009: 25). S tem se potrjuje tudi moja začetna teza, da jezik v tem romanu nastopa kot sredstvo nekega širšega sporočila, njegov zapis pa z ničimer na odklanja slovenske literarne tradicije, kvečjemu jo dopolnjuje in bogati. Za jezikovno mimetičnost romana v celoti je torej značilno, da ni samo sredstvo za karakterizacijo literarnih oseb, ampak je celotna jezikovna kompozicija del sporočila (Strsoglavec 2010b: 84).

5.3.2 Jezikovna mimetičnost v romanu *Kiffe Kiffe demain*

»Najpreprostejši način predstavljanja notranjosti je pripovedovalčeva neposredna pripovedna izjava, v modernem romanu pa tudi notranji monolog – notranji vpogled vedno upravlja bralčevo simpatijo do izpostavljenega lika. Tega namreč doživljamo neposredno preko njegovih misli, občutkov in nazorov, ljudi pa najpogosteje le zunanje, na podlagi njihovih kretanj, dejanj in govora, zato lahko literarne osebe spoznamo natančneje, hitreje in udobneje« (Zupan Sosič 2003: 25).

Marc Sourdout pravi, da je roman *Kiffe Kiffe demain* roman jaza, pri čemer ima »jaz« v romanu lahko različne oblike in pomene,¹⁶ stil romana je monolog, vendar poln različnih glasov, pri čemer mu pomaga tudi struktura romana samega, razlaga Sourdout. Z uporabo dnevniške oblike nam Guène ponuja notranji vpogled v življenje marginaliziranega delavskega razreda – kaže nam, kako se sooča s spolno, rasno in socialno obrobno znotraj getoiziranih primestnih četrti in izčrpljujočih življenjskih razmer (Mehta 2010: 176). Avtorica združuje črni humor, ironijo in sarkazem s tenkočutnim opazovanjem socialnih razmer in mladostnim optimizmom, da bi obarvala bridko pokrajino sanj, želja, frustracij in ponižnosti vseh razlaščenih staršev priseljske generacije in njihovih potomcev, ki, čeprav rojeni v Franciji, še vedno ostajajo brez vseh državljskih pravic (prav tam).

Struktura romana je zaporedje 40 zelo kratkih poglavij (2–5 strani), vsako poglavje sta ena ali dve epizodi iz vsakdanjega življenja glavne junakinje, zato se »bere na mah«. Razrez, ki se

¹⁶ Lahko se nanaša neposredno na junakinjo, kot na primer: »Ponedeljek je in tako kot vsak ponedeljek sem šla k gospe Burlaud« (Guène 2006: 1), lahko pa gre za bolj distancirano pripovedovanje, na primer »Zdelo se mi je, da sem stara osem mesecev in da mi je povedala, da gre ...« (Guène 2006: 69).

približuje filmskim sličicam, omogoča bralcu, da se hitro premika od ene zgodbe k drugi – v tem smislu se približuje obliki tv serij in ustreza ideji hitrega preklapljanja (*zapping*), ki je značilno za vedenje mladostnikov (2009: 496), razlaga Sourdout. Občutek večje fragmentiranosti povečuje tudi prisotnost kratkih stavkov, ki ne vsebujejo glagola ali pa včasih z aktualizatorji predikata (ki so značilni za govorjeni jezik) (prav tam).

Sourdout kot pomemben sestavni del besedišča romana *Kiffe Kiffe demain* izpostavi *verlan*. *Verlan* v romanu avtorica omejuje na rabo najpogostejših enot, torej tistih besed, ki so prešle v splošni pogovorni jezik. To na primer velja za besede *meuf* za *femme* (ženska), *keuf* za *flic* (policaj), *ouf* za *fou* (nor), *beur* za *Arabe* (potomec priseljencev iz severne Afrike) idr. Denimo, če beseda *Arabe* označuje kulturno obrobno in predstavlja utemeljitev za islamofobijo, potem je preobrat v izraz *beur* poskus preseganja kolonialne zaznamovanosti prek zavzemanja za nadnacionalnost. In ker so si poimenovanje *beur* že prilastili neoliberalni večkulturni diskurzi, potem nadaljnje posredovanje v izraz *rebeu* izraža še izrazitejšo željo posameznikov po zavračanju stereotipov, pojasnjuje Mehta (2010: 196). Sourdout pa dodaja, da so vse te besede vključene tudi v splošni razlagalni francoski slovar *Le Petit Robert*. Če avtorica uporabi manj pogosto obliko, jo iz previdnosti reformulira oziroma jo razloži (s slovarčkom na koncu knjige). Za razliko od drugih avtorjev svoje generacije Guène ne uporablja *verlana* na način, da bi sama izumljala nove besede, vendar uporablja le tiste, ki jih razume večina bralcev (Sourdout 2009: 500). – Omenila sem že, da je pozorno odmerjanje tega jezika prej prednost kot slabost, predvsem za tako široko publiko, kot jo nagovarja Guène – *verlan* je namreč tako zviti, da je besedilo, napisano samo v tem stilu, lahko nepoznavalcu (»outsiderju«) popolnoma nerazumljivo.

Nadaljnji vir besedišča urbanega slenga so izposojenke iz narečne arabščine. Tukaj lahko razlikujemo med običajnimi izposojenkami in tistimi, ki jih najdemo v okolju protagonistke Dorie, ki je hčerka maroških priseljencev.

h.) Čez dva tedna pride nazaj Youssefov [iz domovine = *bled*] in res me zanima, kako bo pol. (Guène 2006: 86)

i.) Povrh vsega bo na Azizovi poroki cela naša soseska in če bi mama to res nardila, bi me blo preveč sram. Temu rečemo *hchouma*. (Guène 2006: 102)

j.) Aziz je najel dve *néqafas*, poročeni ženski, ki sta zadolženi za pripravo zabave: za dekoracijo, obleko, ličila, nevestin nakit, hrano, vse mogoče. (Guène 2006: 105)

Neposredna raba arabščine se pojavlja v materinih replikah ali drugih arabofonih osebah. V tem primeru replike zapisuje, kot jih mama izgovarja, in ne kot bi bilo francosko pravilno.

k.) Včasih zagodrnja v svojem narečju: »Ulalaaa! Ma če boš vzemala en kredit za drugim, ne boš nigdar pršla vn sz tjega na drugu stran rjeke!« (Guène 2006: 70)

Takšna izgovorjava francoščine, ki izhaja iz arabskega sistema samoglasnikov, je pomemben element jezikovnega *razsrediščenja*. Manj pogoste, kot bi sklepali iz slovarja sodobne urbane francoščine, so besede ciganskega izvora (*d'origine tsigane*), nekoliko bolj številni so primeri izposojenk iz angleščine, ki so tudi sicer v urbanem slengu in splošnem pogovornem jeziku pogosti.

Strnem lahko, kot trdi tudi Mehta, da Guène z romanom *Kiffe Kiffe demain* prevzema iniciativo ter z literaturo, in preko nje, skuša premikati meje v naših glavah. Njen roman prikazuje celosten vpogled v vsakdanje življenje posameznikov, odrinjenih na »pozabljena« obrobja Pariza. Njeni pripovedni liki se z nekonvencionalnim vedenjem izmikajo stereotipom in tako zanikajo vsiljene predstave in vnaprej določene kulturne ureditve. *Kiffe Kiffe demain* je napisan s stališča poznavalke teh razmer, ki slavi darilo celotne skupnosti, ko se sprejema asimilacijo, in jo hkrati izpodbija ter išče nove modele francoske pripadnosti (Mehta 2010: 198).

V nadaljevanju se bom s te mikroperspektive premaknila bolj navzven. V naslednjih treh podpoglavjih bom razčlenila različna razumevanja, ki skušajo sodobne, urbane, hibridne jezike/govorice umestiti v nek širši jezikovni kontekst. Pri tem pa bom najbolj pozorna na to, kako trije avtorji opredeljujejo jezik v odnosu do dominantne kulture in njenega knjižnega jezika, saj je ta odnos bistven za oblikovanje jezikovnega hibrida – in posledično za branje in sprejemanje besedil.

5.4 RAZSREDIŠČENOST

Pojem razsrediščenosti (*le décentrage*) utemeljuje Cyrille François, ki se v svojem članku ukvarja z vprašanjem jezika in pomenov, ki jih ta prinaša, to pa opazuje skozi pisavo (*l'écriture*) druge generacije priseljencev, ki vznika v sodobnih urbanih predmestjih. Njegova hipoteza je, da je z ustvarjanjem možno preseči razkol med normo in marginalnostmi (2008: 150). Da bi svoje teze lahko preverjal, je napravil izbor besedil, ki obravnavajo predmestje in ga opredelil kot prostor, ki je hkrati konkreten in simboličen, realističen in stereotipiziran – socialno definiran kot marginalen in ekonomsko reven (saj tak namreč izhaja iz besedil). V tej marginalnosti pa se skriva pomembna dvojnost – ta prostor je v odnosu do mestnega središča hkrati odmaknjen in zvezan z močno privlačnostjo, pravi François (prav tam).

Avtor trdi, da obstajata dve strategiji, ki se jih pisatelji poslužujejo, ko obravnavajo tematiko življenja priseljencev z odmaknjenih mestnih obrobij. Prva strategija je pričevanje (*le témoignage*); zanj je značilno, da pisatelja vodi v odkrito izpoved o tem, kaj se dogaja okrog njega, v našem primeru zunaj mestnega središča in daleč stran od bogatih predmestij. Pričevanja naj bi bile zgodbe, ki opisujejo gola dejstva o razmerah, v kakršnih ljudje živijo na odmaknjenih obrobjih – polne notranje bolečine in eksotike. Takšen je namreč horizont pričakovanja bralcev, za pisatelja pa ne predstavlja neke dodane vrednosti. – Glede tega je problematična družbena zaznamovanost, poudarja François, in sicer obremenjenost s stereotipi, ki pisatelja priseljenca zaznamujejo kot tujca v večinski skupnosti in ga s stališča obstoječe kulturne norme marginalizirajo – s temi podobami pa je sočasno obremenjeno tudi branje besedil. Težava je v tem, da se originalnejši pristopi izmikajo kategorizacijam, javnost pa takšna besedila zaradi tega zavrača. Druga tehnika, ki jo pisec članka želi predstaviti, je tako način, ki bo to upošteval, hkrati pa bo v kreativnem smislu zmožel doseči tudi pripovedni presežek. Razmišljanju o tem se bom posvetila v nadaljevanju.

5.4.1 Razsrediščenost kulture, literature in jezika

François razlaga, da bodo literarna besedila, zato da bodo lahko posredovala sporočila o tujosti in obrobju, izvršila razsrediščenje dominantne kulture in literarnega polja – to bodo storila s pomočjo jezika, in sicer tako, da bodo znotraj njega poiskala in istočasno ustvarjala nove pomene – vsak odmik od norme pa posledično privede do razsrediščenja pomenov in odnosa do sveta (2008: 151).

Razsrediščenost Odile Cazenave, ki ga François navaja, definira kot geografski premik, ki odgovarja spremembi interesa. Razsrediščenju identitete pa posledično sledi še razsrediščenje pisave (Cazenave 2001: 147–148 v François 2008: 151). Michel Laronde, nadaljuje avtor članka, to osmisli na naslednji način: šlo naj bi za besedila, ki se proizvajajo znotraj ene kulture, pišejo pa jih pisatelji, ki so delno zunaj te kulture, presežek obeh (torej avtorja in besedila) pa izvrši zasuk v obliki in kanonični vrednosti sporočila (prav tam). Ta zasuk, ki se zgodi, vsekakor drži za sporočilo, še bolj pa za pomene, ki se porodijo, povzema François. Ta preobrat se lahko izvrši na pripovedni ali jezikovni ravni besedila. Na pripovedni ravni lahko besedila učinkujejo z uporabo humorja in samoironije, na jezikovni pa z vključevanjem govorjenega jezika. K humorju se bom vrnila, ko bom analizirala učinkovitost jezika v romanih, za zdaj pa se bom posvetila razsrediščenosti kot se kaže na ravni jezika.

Razsrediščenost se najbolj očitno kaže z uporabo govorjenega jezika. To pomeni, da je literarna govorica, če želi dosegati različne estetske učinke, lahko drugačna, in ni nujno, da je vpeta v stroge akademske norme. François kot primer navaja jezik starejše generacije priseljencev, ki je bil nekdanj sprejet s posmehom oziroma z zgražanjem, danes pa je izgubil oznako slabšalnosti, saj je prek sociolingvistične perspektive prešel k objektivni analizi in tako dosegel priznanje in legitimizacijo te jezikovne prakse. To za mojo analizo pomeni, da je jezik prve generacije priseljencev, kakršna izhaja tudi iz Vojnovičevega romana in kot sem jo podrobneje opisala v prejšnjem poglavju, eden izmed dejavnikov *razsrediščenosti*, s katerim pisatelj napravi odmik od norme. Podobno velja tudi za govorico alžirskih priseljencev (npr. mame) v romanu *Kiffe Kiffe demain*. Za priseljenca vnašanje terminov iz njegovega jezika pomeni izražanje želje, da bi njegovo navzočnost priznali, da bi njegov obstoj v kulturni in literarni (francoski) javnosti postal viden (François 2008: 152). Vendar pa to še ni popoln preobrat, ki na novo opomenja jezik, tega moramo še poiskati.

Razsrediščenost razumem kot posledico odnosa, ki nastane med dominantno strukturo (kulturo, jezikom) in marginalnim, obrobnim. Vzemimo kot primer nek obrobni jezik, ki ni knjižni, ki ne ustreza normi – npr. jezik mladega priseljenca druge generacije. Ta s svojo vsebino in pomeni, ki jih nosi, pomeni odziv na neko zunanje dogajanje. Kot priseljenec je s strani večinske družbe tak posameznik etiketiran, zaznamovan z drugačnostjo in na simbolen način izključen. Kakšen bo torej njegov odziv? Najmanj negativen, če že ne uporniški. Ker ga dominantna struktura ne sprejema, bo razvil sebi lasten jezikovni izraz, s katerim se bo identificiral in s katerim bo izražal svoj odpor. Izpostavila sem že, in v naslednjih poglavjih

bom to osvetlila še enkrat, da mladostniki v taki situaciji norme v ničemer ne priznavajo, čeprav jo poznajo. To so dvojezični posamezniki, ki v svojem jezikovnem sistemu združujejo prvine maternega in tujega jezika, besedišče pa še dodatno razširjajo z izposojenkami iz drugih jezikov in izrazi iz sodobnega slenga. Uporaba vseh teh sredstev privede do razsrediščenosti jezika – s tem pa sem pokazala tudi na ostale dejavnike razsrediščenje. Tj. na uporaba že znanih elementov v novih okoliščinah, s čimer se širi pomensko polje jezika. – Vrnimo se za trenutek k jezikovnemu standardu. Po mojem mnenju knjižni jezik predstavlja nesporno normo, ni pa samozadosten in ni absoluten. Jezik je živ organizem, zato je nujno, da se kot takemu tudi prisluhne. Vse, kar se dogaja okrog njega, je v nekem smislu reakcija nanj. Torej, ko se jezik izrodi ali »pokvari«, s tem pove nekaj tudi o normi sami. Če ga torej razumemo kot nadlogo, potem moramo iskati vzrok v odnosu med središčem in tistim, kar od njega odstopa oziroma je *razsrediščeno*.

Razsrediščenje s pomočjo zapisa govorjenega jezika izniči tradicionalno opozicijo zapisano/govorjeno in postavlja literarna besedila v okvir postkolonialne literature, zaključuje François. Pogosto so takšna dela označena kot ne-literatura, nizka dela, celo kot nezapisljiva (šola jih ne sprejema), vendar pa to zato ne pomeni, da je v teh tekstih estetska kakovost izključena. Bistveno pa je, da dobro razlikujemo med uporabo nestandardne francoščine (jezika), ki je znak avtentičnosti, in med globalnim stilom avtorja, s katerim želi biti ustvarjalen in drugače pomenljiv (François 2008: 153).

5.5 VERNAKULARNOST

V nadaljevanju se bom posvetila pojmu vernakularnosti v jeziku, ki ga v najširšem smislu razumem kot »govor, ki ga ljudje, ki se med seboj dobro poznajo, spontano uporabljajo, ko komunicirajo med seboj«¹⁷ oziroma kot »jezik drugega, ki se ob zavedanju svoje drugačnosti in drugosti kaže kot oblika edinstvenega posredovanja/udejstvovanja« (Farred v Mehta 2010: 195). To bi lahko bil tudi neke vrste sociolekt, saj se na več mestih stika s Skubičevimi definicijami obrobne in ekscesne sociolekta. Najprej želim pokazati, kaj se sploh s takim »odmaknjenim« jezikom dogaja in v kakšnem odnosu je do standardnega jezika oziroma do dominantne jezikovne norme. Kasneje pa bom opisala tudi posebno različico mladostniškega slenga, *verlana*, njegove značilnosti in učinke. Vse moje teze izhajajo iz članka Binde J.

¹⁷ Peter Gabor, *Sociolingvistične razlike med spoloma*. (Objavljeno: 4. november 2010.) Dostopno prek: <http://antropoblogija.blogspot.com/2010/11/sociolingvisticne-razlike-med-spoloma.html>.

Mehta, ki v besedilu poglobljeno analizira roman *Kiffe Kiffe demain*, v katerem poišče vse tiste nevralgične točke, ki se dotikajo širše družbene problematike, s katero se v Franciji srečujejo in spopadajo arabski priseljenci iz severne Afrike.

Vernakularni jezik kot učinkovit »podrejeni jezik« (podrejen v odnosu do statusno višjega, torej prestižnega jezika) lahko s svojim položajem predstavlja način posredovanja na področja socialnih in kulturnih pravic ter jezikovnih zakonitosti, s tem, da svoja stališča radikalizira. Posredovanje izvede z uporabo standardni normi, s t. i. ulično govorico kot jezikom družbenega protesta, ki spodkopava meščansko standardizacijo francoščine z jezikovno »korupcijo« (Mehta 2010: 195). V iskanja novih pomenov je njen ključni element subverzija jezika, ta pa se boleče dotika purističnih konceptov francoske identitete in narodnosti, kakršni se kažejo skozi francoski knjižni jezik. Jezikovni prevrati v tem smislu jasno kažejo na okostenelost zastarelih idealov kulture in jezika, ki ne izražajo spreminjajočih se družbenih razmer (Mehta 2010: 196).

Za mnoge Francoze je francoščina nosilec njihove narodne in kulturne identitete ter simbol njihovega položaja v svetu, trdi Anthony Lodge,¹⁸ ki ga Mehta navaja (2010: 196). Njegova formulacija »ideologije standarda« je v Franciji še posebej aktualna. Ta ideologija temelji na normativnih dvojicah in potrjuje nadrejenost pisane besede nad govorjeno, enotnosti nad razlikami ter standardizacije nad nestandardizacijo. Vernakularnost v tem smislu prekinja te toge kulturne paradigme, saj ljudem omogoča, da se izrazijo v jeziku »političnega nasprotovanja«, pojasnjuje Mehta. Oblikovanje novega jezika družbene večine je eden od načinov *razsrediščenja* izključujočih paradigem meščanske francoščine. V tem smislu je *verlan* kot posebna oblika slenga izviren način zamenjave normativnih pojmov identitete in jezikovnega lastništva z naključnimi implozijami v francoskem jeziku, ki dajejo temu jeziku ponovno opredelitev in potrditev (prav tam). Če se standardizirana francoščina ohranja preko hierarhičnih dvojic lepa francoščina/grda francoščina, potem se *verlan* tej dvojnosti upira z oblikovanjem tretje možnosti.

¹⁸ V knjigi *French: From Dialect to Standard* (Francoščina: od dialekta do standarda; 1993, London: Routledge).

5.5.1 *Verlan*

V ulični različici *verlana* ali t. i. zelenem jeziku (*langue verte*) prihaja do zamenjave vrstnega reda zlogov ali izrazov, kar ustvarja nove sisteme pomenov, ki odražajo nenehno spreminjanje paradigem identitete. *Verlan* se upira stagnaciji omejujočih vzorcev in predstavlja poskus preseganja dobesednega pomena z oblikovanjem ustvarjalnih neologizmov, ki razširjajo in presegajo omejitve akademske francoščine in omejenih paradigem francoskosti. *Verlan* je tako posredno sredstvo za izražanje identitete mladih, ki so jim odvzete vse pravice, hkrati pa kaže na njihov položaj v družbi. Omogoča jim identifikacijo preko tega »motečega jezika« (*disruptive language*), hkrati pa jasno kaže na nepredvidljive motnje in njihove utesnjujoče življenjske razmere (prav tam).

Govorci teh »sociolektov« prek jezika gradijo svojo osebno pripoved, s katero želijo osmisliti svet okrog sebe in s tem hkrati upravičiti svojo lastno identiteto. Z drugimi besedami, *verlan* predstavlja poseben mejni jezik, ki aktivno ustvarja hibridno francoščino z nedoločnim besediščem, sintaktičnim neredom in nomadskimi referencami, ki pokrivajo tako Francijo kot Magreb¹⁹ (prav tam). Strategijo obnavljanja dodatno poudarja vključevanje arabskih besed v francoščino, kar po eni strani ustvarja bolj domač/bližnji odnos z njo, po drugi strani pa pomeni jezikovno preseganje jezika kolonizatorjev. Ta jezik zapolnjuje praznino brezdomstva z oblikovanjem potrebnega diskurzivnega prostora, v katerem občutki odtujenosti in izgubljenosti izgubijo osrednjo vlogo (so *razsrediščeni*) prav zaradi posebnega jezikovnega približevanja, do katerega spontano pride med samimi »brezdomci« [tj. npr. priseljenci, živečimi v Franciji] (Mehta 2010: 197).

Na ta način se vernakularnost kaže kot pripovedovalnikovo napredovanje (v romanu *Kiffe Kiffe demain*) od malodušja do upanja, saj hkrati oblikuje njeno vse močnejše politično prepričanje. Protagonistka v romanu pravi:

1.) Še zmeri pogrešam velik stvari. In tuki se mora velik stvari še spremenit ... Hej, idejo mam. Zakaj ne bi šla v politiko? »Od sijaja do pomembnih položajev: je samo en korak ...« Slogan, ki ostane. Mogla si bom zmisli še neki podobnga, kot so bli tisti citati v zgodovinskih učbenikih v

¹⁹ Magreb je zahodno področje severne Afrike, ki zajema področje severno od puščave Sahara in zahodno od reke Nil. Vključuje države Maroko, Zahodno Saharo, Alžirijo, Tunizijo, Libijo in po nekaterih pojmovanjih tudi Mavretanijo ter španski eksklavi Ceuto in Melillo (Wikipedija: Magreb).

tretjem letniku, na primer tist pajac Napoleon, ki je rekel: »Vsi osvojeni narodi potrebujejo revolucijo.« (Guène 2006: 179)

S tem ko pripovedovalka razvije posebno sociolektično zavest glede podrejenih pravic prek zahteve do posebnega jezika, posledično postavi francosko zgodovino na glavo. Oholost elitističnih zgodovinskih zgodb, ki temeljijo na sramotnih dejanjih kolonizatorjev v imenu civilizacije in napredka, demistificira z zahtevo, da bi ponovno napisali zgodovino (Mehta 2010: 197). Ta ideološki obrat napoveduje novo obliko odpadništva, ki si želi bolj odprto in družbeno napredno Francijo: »To bo inteligentna revolucija, brez nasilja, v kateri bo slišan vsak posameznik. V življenju nista samo rap in fuzbal,« roman zaključuje Doria (prav tam). Pripovedovalkino idealistično zagovarjanje sprememb kliče po preoblikovanju celotne miselnosti z ustvarjanjem, tako da se bodo »prekleti« uprli vsiljenemu zatiranju s kreativnim odpadništvom, kot ga najdemo v pregledih zgodovine, kulturnih zavezah in angažirani literaturi. Ta ustvarjalni poziv k uporabi predstavlja dokončno katarzo podrejenih in njihove zahteve do človeštva kot nekakšna politična strategija za dvig ozaveščenosti in družbena zahteva k nenasilnemu aktivizmu (prav tam).

5.6 KULTIVIRANOST, OBROBJE, EKSCES

V tem poglavju bi rada predstavila delitev sociolektov v tri osnovne skupine glede na odnos do dominantne kulture, kot jih je utemeljil Andrej E. Skubic. S tem se želim dotakniti razmerij, ki obstajajo v družbi in ki posledično veljajo tudi v jeziku. Poleg tega pa bom predstavila še analizo jezika, kakršno je v svoji diplomski nalogi predstavila Kristina Silaj, ki je analizirala prevode romana *Čefurji raus!*, posledično pa je natančno razčlenila tudi jezikovne plasti romana.

Sociolekte razumem kot »zvrsti jezika, povezane s posameznim govorcem oziroma njegovo družbeno skupino; imajo zelo različne izrazne podobe, pogojene tako z geografskim kot s socialnim izvorom. Poleg različnih izraznih podob je zanje značilno tudi različno pomenjanje jezikovnih znakov, so namreč izrazilo specifičnega pogleda na svet dane družbene skupine« (Bourdieu 2002 v Skubic 2006: 35). Merila, po katerih se te skupine opredeljujejo, so zelo različna, izberejo jih na podlagi samodefinicije (starost, spol, ekonomski/kulturni/socialni kapital, življenjski stil oz. subkultura itd.). V odnosu do standardnega jezika (tega Skubic uporablja namesto bolj uveljavljenega izraza knjižni jezik, in sicer v pomenu standard kot

merilo) je posebno pomembna socialna lestvica sociolektov, ki poteka v spektru od kultiviranih do obrobnih, posebno skupino pa tvorijo še ekscesni sociolekti ali slengi, izvirno izobraženski ali obrobni (Skubic 2004: 297).

5.6.1 Kultivirani sociolekti

Z izrazom kultivirani sociolekti lahko zajamemo govorico več vrst skupin, razlaga Skubic. Sem sodijo govorci, ki sprejemajo pravila dominantne kulture kot svoja in oblikujejo skupino, ki ločuje srednji razred od spodnjega. Poleg njih sem spadajo skupine govorcev, ki so se bodisi geografsko premaknili ali se dvignili na socialni lestvici in se želijo rešiti zaznamovanosti s svojo prvotno govorico, vendar se v novi družbeni skupini (še) ne počutijo dovolj gotovi oziroma se z govorico novega okolja ne identificirajo dovolj, da bi jo začeli uporabljati (prav tam).

Kultivirani sociolekti referenčni model vidijo v kulturnem jeziku²⁰ ali celo v njegovi standardizirani obliki, zato je na glasoslovni in slovnični ravni za ta sociolekt značilno približevanje standardni izreki, včasih celo tako daleč, da lahko vodi v hiperkorektnost (ta se kaže npr. pri rabi dolgih nedoločnikov v govoru, rabi dvojine v srednjem spolu, rabi pravilne oblike »z otroki« namesto nepravilne, a uveljavljene »z otroci«, pri rabi vljudnostnih dvojnic *soproga* namesto *žena*, *toaleta* namesto *stranišče* ipd.) (Skubic 2004: 298–299). Skubic poudarja, da je takšno zgledovanje značilno za skupine, ki jih zaznamuje jezikovna negotovost, zato so od takih modelov zelo odvisni. Na ravni besedišča odseva ta skupina značilne dominantne jezikovne ideologije, kot so vsenarodnost (npr. odklanjanje regionalizmov), splošna kultiviranost (npr. odklanjanje vulgarnosti), včasih celo purizem (npr. odklanjanje tujk v hiperkultivirani različici). Skladnja je zapletenejša, stik z najrazličnejšimi ljudmi pa jih sili k večji eksplicitnosti, tj. tvorbi univerzalno razumljivejših pomenov. Temeljna značilnost kultiviranega sociolekta je **evfemizem**, tj. način, s katerim se ta družbeni sloj distancira od telesnega dela oziroma vsega telesnega nasploh, saj njihovi ideali ležijo v področju duha in kulture. Vrednote kultiviranih sociolektov so forma, zmernost in racionalnost nasproti nepredvidljivosti, pretiravanju in nenadzorovani emocionalnosti (Skubic 2004: 299).

²⁰ Izraz *kulturni jezik* (ki se nanaša na funkcijo in ne na obliko) v nekaterih okoljih konkurira izrazu knjižni jezik, pri A. Vidovič Muha pa dobiva pomen višje družbene vloge, ne glede na to, ali je jezik standardiziran ali ne. Tak jezik je obenem tudi narodnopovezovalen in narodnoreprezentativen (Skubic 2003: 210).

Kristina Silaj v skupino kultiviranih sociolektov prišteva jezik večinske kulture, torej slovenščino, kakršna se kaže v romanu *Čefurji raus!*. To ponazori z naslednjimi odlomki iz knjige (2011: 93–95):

... sploh pa ko začnejo atati spuščati kakšne slovenske najave: »Primoooož, ne dovoli, da te preigra z navzkrižnim vodenjem!« (Vojnović 2008: 18)

Ne pa da mi model prbija s temi okroglimi usnji pa kazenskimi prostori pa prepovedanimi položaji pa čuvaji mreže pa temi slovenskimi metaforami. Ko da gledam Prešerna, ne pa fuzbala. (Vojnović 2008: 112)

»A si bil na sprehodu? A še treniraš košarko? A ti gre v šoli? A so starši v redu? A so kolegi pridni?« (Vojnović 2008: 139)

Svoj komentar utemeljuje z dejstvom, da je v prvem primeru Marko kot pripovedovalec prikazal slovenskost slovenskih očetov na tri načine: najprej je uporabil pomenljiv izraz *atati*, potem je najavil, da bo sledila slovenska izjava in uporabil slovenščino (pri tem izpostavi hiperkorektna izraza *preigra* in *navzkrižno vodenje*, ki sta precej nenavadna za sproščeno ozračje navijanja) – s tem pa Marko že nakazuje na stereotipne lastnosti Slovencev, kot so nesproščenost, zadrtnost in introvertnost. V drugem primeru Marko kritizira jezikovno inovativnost slovenskih komentatorjev in jim očita preveč poetično izražanje, ki po njegovem mnenju ne sodi h komentatorski oziroma navijaški kulturi. V zadnjem primeru pa Silaj izpostavlja, da gre za retorična vprašanja tovariša Slatnerja, s katerimi Vojnović želi prikazati, da so družbene vezi večinske kulture šibkejše, kar lahko interpretiramo kot brezbržnost drug do drugega. Retorična vprašanja na tem mestu tako izražajo željo po kratkotrajnem in površnem stiku. Izpostavi tudi vprašanje o pridnosti in doda, da je stereotipno to temeljna slovenska vrednota (2011: 95).

5.6.2 Obrobni sociolekti

Po Skubicu so obrobni sociolekti govorice družbenih skupin z manj družbene moči, torej govorcev nižjih družbenih slojev. Ti navadno priznavajo »večvrednost« kulturnega jezika, ki

ga ocenjujejo kot bolj »pravilnega«, kljub temu pa so od njega razmeroma odtujeni. So pa, nasprotno, na svoj sociolekt močno navezani in lojalnost pričakujejo tudi od pripadnikov iste skupine, saj menijo, da gre pri njihovem jeziku za specifičen način bivanja, ki ga s spreminjanjem koda zapustijo. V to skupino spadajo podeželski, mestni in priseljski sociolekti, v nadaljevanju pa bom podrobneje predstavila le slednje (Skubic 2004: 301).

Priseljski obrobni sociolekti so najbolj pestra in najbolj negativno vrednotena skupina družbenih govoric. Govorci teh sociolektov so priseljeni tujci, ki so zaradi pomanjkanja znanja tujega jezika ali njegove nepravilne rabe v okolju pogosto zaznamovani kot le pogojni pripadniki jezikovne skupnosti. V to skupino Skubic prišteva tudi različice, ki jih govorijo njihovi potomci, za katere je značilno, da niso izobraženi v maternem jeziku, jim pa stik z njim omogoča, da ustvarjajo lastne družbene mreže in tako negujejo posebne jezikovne repertoarje. Posebno problematično je njihovo usvajanje slovenščine v šoli, saj pogosto nepripravljenost te ustanove za prilagoditev zavira njihovo učenje jezika okolja, posledično pa lahko pri delu te populacije izzove popoln odpor do pridobivanja kultiviranih plasti tega jezika. V vsakem primeru ima druga generacija priseljencev razvite lastne in specifične govorne navade s pogostim preklapljanjem med obema jezikoma (materni jezik za pogovor o domačih temah, jezik okolja za pogovor o dogajanju v šoli), to pa združuje z izposojenkami iz tujih jezikov in frazami iz sodobnega mladostniškega slenga (Skubic 2004: 301–302).

Na glasoslovni, slovnični in leksikalni ravni so ti sociolekti izrazito geografsko razčlenjeni, za skladenjsko raven pa sta značilni večja preprostost (krajši stavki in preprostejše povedi) in eliptičnost, ki jo omogoča večja skupna vednost. Ta izhaja iz gostejšega sestava družbenih mrež, ki se oblikujejo kot posledica življenjskih razmer, za katere so značilni nižji dohodki, težje fizično delo in družbena stigma. Od dominantne kulture jih oddaljujeta tudi navezanost na telesno ugodje in večja čustvena ekspresivnost. Njihove vrednote so kolektivnost, bližina in emocionalnost. **Disfemizem** je v obrobnih sociolektih nekaj vsakdanjega. S strani dominantne kulture obravnavan slabšalno (disfemističnost kot vulgarizem), je hkrati pomembna prвина izražanja pripadnosti skupnosti, ki sporoča »mi nismo fini«, »mi nismo vi« (Skubic 2004: 302).

V skupino obrobnih priseljskih sociolektov je Silaj uvrstila govorico prve generacije čefurjev, ki jo imenuje tudi pidžinizirana slovenščina (2011: 48–63). Značilnosti, ki so

prevladale za takšno odločitev, so bile priznavanje večvrednosti in »pravilnosti« slovenščine kot kulturnega jezika. Izpostavila pa je naslednje lastnosti, ki so značilne za to skupino priseljencev.

Ranka in Radovan Đorđić kot tipična predstavnika starejše generacije priseljencev sta se v Slovenijo preselila iz ekonomskih razlogov, saj sta tukaj videla boljše možnosti za življenje. Slovenščine se nista učila formalno in sistematično kot tujega jezika v šolah, ampak sta jo usvajala nenačrtno, iz okolja na Fužinah. Njuno govorno sporazumevanje v času skupne države verjetno ni bilo oteženo, zanimanje za slovenščino pa se je pri njiju, verjetno pa tudi pri ostalih čefurjih s Fužin, prebudilo v času osamosvajanja Slovenije, ko je slovenščina postala uradni jezik in je bila uvedena na vsa področja javne komunikacije. Ker čefurjem prve generacije za nujno sporazumevanje zadostuje znanje maternega jezika, upada njihova motivacija za učenje slovenščine in se zadovoljijo z omejenim znanjem le-te.²¹

Toliko je enih čefurjev tukaj, ki sploh ne znajo slovensko. Znajo reč »nasvidanje« pa »živijo« pa »malo točeno« pa »ene cigarete« pa »prosam« pa »hvala« pa »trgovina« pa še tri besede pa nič drugega. Enega slovenskega stavka ne znajo sestavit. Ni blizu. (Vojnović 2008: 136)

Zaradi obvladanja slovenščine se čefurji teže vključijo v slovensko družbo in niso dobro sprejeti. Čeprav v Sloveniji prebivajo že nekaj desetletij »in je bila njihova integrativna motivacija sprva prisotna prav tako kot instrumentalna« (Silaj 2011: 50), čefurji starejše generacije v vsem tem času slovenščini niso bili dovolj izpostavljeni, da bi se je imeli od koga naučiti:

Jebiga, on se je, ko je prišel v Slovenijo, zaposlil na gradbišču na železnici in tam dela še danes. Na gradbišču so pa vsi Bosanci, razen delovodje, ki je iz Međimurja. Kje naj se človek nauči jezika? Ni šans. (Vojnović 2008: 136)

²¹ Podobno (realno) stanje opisuje Guène v enem izmed intervjujev: »Poznam ogromno žensk, ki znajo reči 'dober dan ... hvala ... eno štruco, prosim'. Poznajo tri besede, v Franciji pa živijo že 25 let. Kako naj opravimo s tem?« (Adams 2006)

5.6.3 Ekscesni sociolekti

Ekscesni sociolekti²² so jezik tiste skupine govorcev, ki do prevladujočega družbenega razmerja zavzema distanco, brezbrizen ali kritičen odnos (Skubic 2004: 302). Svoje poglede na svet na simbolni ravni izražajo s (pogosto množično) provokacijo ter namerno rabo jezikovnih inovacij in vulgarizmov. Bistvena razločevalna značilnost ekscesnih sociolektov od obrobnih je **releksikalizacija**. To je postopek, s katerim skupnost z alternativnimi vrednotami preimenuje ustaljene pojme iz skupnega jezika skupnosti, v skladu s svojim vrednotenjem ali zgolj zaradi inovacije same. Inovativnost ima tako poleg vrednotenjske prvine tudi funkcijo zaznamovanja govorca, ki inovacijo uporabi. Navadno so govorci še posebej inovativni na področjih, ki jih dominantna kultura zakriva z evfemizmi (področje telesnosti, uživanja in lagodja, glasbe, plesa ipd.) (Skubic 2004: 303). O releksikalizaciji pa govorimo tudi, kadar gre za hoteno zamenjavo ali mešanje leksemov na ravni domače – tuje oziroma knjižno – neknjižno, staro – novo (Skubic 2005: 214).

Jebem ti starudijo! Si ga ti vidu invalida? Jst mu držim vrata od lifta, k je tak revček, on pa lepo doma zelenico zaliva. Zelenjavar čefurski.

– Bajе so mu namestili.

Kurac so mu namestili, če so cele Fužine vedle, da ima polno bajto trave!

– A veš, kok modelov ma polno bajto trave, pa jih noben ne pipne.

Samo niso invalidi.

– Kake ma to veze, majke ti?

Vse ma vezo. Njega se niso bal.

– A Bajrota se pa kao bojijo? Dej, ne prbiji, model!

Po mojem je bila to kamuflaža. Oni so neki družga kle delal, samo so usput še Tasića potrpal, da folk ne bi posumljal.

– Itak. Kaj bi pa to delal v vašmu bloku, majke ti?

Kaj veš, vse živo. Mogoče so kake kamere namontiral pa to.

– Pa ti si prfuknjen. A si ga čuo, kaj je najavu. Pa ti res nisi normalen. (Vojnović 2008: 91)

Releksikalizacija potomcev prve generacije priseljencev temelji na kombinaciji slengovske govorice okolja in materinščine njihovih staršev. Čeprav je slednja navzven nizko vrednotena, nosi določen prestiž, saj getoizirane skupnosti razvijajo močno skupinsko solidarnost nasproti sovražni okolici (povzeto po Silaj 2011: 93).

²² Tradicionalno pojmovani kot slengi; deloma pa izraz zajema tudi prvine žargona in latovščine.

Po Skubicu je temeljna zakonitost ekscesne govorice medbesedilnost (intertekstualnost), ki na podlagi mešanja prvin visokega in nizkega, starega in novega, domačega in tujega omogoča jeziku, da ustvarja nove, kreativne tvorjenke in s tem postaja vedno bolj izmuzljiv in večpomenski (Skubic 2005: 214). Ti jeziki se izrecno deklarirajo kot boljši, neposrednejši, slikovitejši in iskrenejši – torej nezamenljivi, in ne priznavajo primata kultiviranega jezika kot obrobni sociolekti. Vrednote te skupine so skupinska solidarnost, ekspresivnost in hedonizem. Tipični predstavniki takih skupin so mladinske subkulture v urbanem okolju,²³ boemi ter skupine s posebno trdim življenjskim slogom (vojaki, rudarji, kaskaderji, ulične tolpe) (prav tam).

Ker gre za jezik resocializacije, so v ekscesnem sociolektu vedno navzoči sledovi primarne socializacije. Hkrati pa so zaradi svoje agresivnosti in ekskluzivizma (ustvarjanje izrazito negativno nabitih izrazov: *tastari*, *fosili*, *japiji*, *papki*, *luzerji* ...) pogosto predmet kritike, po drugi strani pa duhovitost, kot pomembna plast teh sociolektov, zbuja simpatije tudi v širši jezikovni skupnosti (Skubic 2004: 304).

V skupino ekscesnih sociolektov je Silaj uvrstila govorico druge generacije čefurjev, saj v odnosu mladih čefurjev do prevladujoče jezikovne norme izstopajo naslednje značilnosti: do slovenščine zavzemajo kritičen in distanciran odnos, v skrajnih situacijah pa do nje čutijo celo prezir – na simbolni ravni to izražajo s provokacijo; v romanu *Čefurji raus!* je ta vidik še posebej izpostavljen v poglavjih *Zakaj mi gre Slovenija na kurac*, *Zakaj smo zapalili kosovni odpad* in *Zakaj čefurji nabijajo muziko v avtu* (2011: 92–93). Za ekscesne sociolekte je značilno, poudarja Silaj, da zavračajo ultimativno nadrejeni status kulturnega jezika in se izrecno deklarirajo za boljše, neposrednejše, slikovitejše, iskrenejše in sploh nezamenljive. To je v romanu izpostavljeno prek Markove kritike komentiranja košarkaške tekme (glej zgoraj). Silaj izpostavi, da Skubic govorico te generacije priseljencev umesti med obrobne sociolekte, vendar nad to odločitvijo izrazi tudi dvom. Po njenem mnenju, in z njo se strinjam tudi sama, se mladi čefurji po vseh tipičnih značilnosti v večji meri zlivajo z ekscesno govorico. Mladi čefurji svoje jezikovne zmožnosti ne omejujejo samo na en jezikovni kod, nenehno prekoračevanje norme in vsega, kar je konvencionalno, pa predstavlja prekomerna raba

²³ To so t. i. moratorijske skupine, ki jim še ni treba sodelovati v boju za preživetje in produkciji dobrin in so v tem obdobju »moratorija« še odvezane obveznega sledenja normam (Skubic 2004: 303).

inovacij in vulgarizmov, še dodaja Silaj in poudari, da ekscesni priseljenski sociolekt izrazito zavrača vsakršno pripadnost, tako pripadnost domovini svojih staršev kot novemu okolju.

Prikazala sem tri različne poglede na sodobno urbano govorico mladih. Moj namen je bil, da bi z različnih zornih kotov osvetlila pogled na jezik in ugotovila, v katerih točkah se različni avtorji stikajo. V nadaljevanju sledi razmislek o jezikovni učinkovitosti romanov, v katerem bom povzela temeljna stičišča teh teorij in pokazala, zakaj in s čim sta romana dosegla svoj namen.

5.7 JEZIKOVNA UČINKOVITOST

Kateri so tisti dejavniki, zaradi katerih je nek roman pri bralcih (ne)priljubljen? S čim nas avtor prepriča? Kaj učinkuje name kot na bralko in kako? Romana, ki sem ju analizirala, sta prepričljiva, duhovita in inovativna. S čim sta te učinke dosegla, bom razčlenila po točkah.

5.7.1 Prepričljivost

Jezik v romanih deluje kot organsko sredstvo. Avtentičnost jezika se kaže v znižani govorici, ki ne skopari z agresivnim nastopanjem, vulgarnim besednjakom in žaljivimi izbruhi. V luči ekscesnih sociolektov gre torej za jezik, ki s provokacijo izraža odmik od dominantne družbene norme. Poleg tega je pomemben element prepričljivosti kontekst, v kakršnem se zgodba odvija, saj se jezik, kot trdim v tej nalogi, vseskozi oblikuje znotraj okvirov, ki jih marginaliziranim družbenim skupinam nastavlja večinska družba. Zato isti jezik v drugem kontekstu ali enaka zgodba, napisana v drugačnem jeziku, ne bi imela istega učinka. Ob upoštevanju konteksta pa tudi življenjska zgodba prebivalca iz središča mesta, v kultiviranem jeziku, ne bi bila enako prepričljiva. Bila bi lahko celo pusta in dolgočasna. V romanih je prepričljiva tudi jezikovna večplastnost in iskrena ter čustvena pripoved – oba avtorja nam namreč s perspektive insajderja razkrivata svet, v katerem sta odraščala tudi sama in nam na stežaj odpirata vrata v natrpna stanovanja odmaknjenih primestnih skupnosti. Spet je pomemben kontekst. Priseljenci so, ne glede na kraj rojstva ali dolžino bivanja v določeni državi, s strani večinske družbe marginalizirani na podoben, če ne celo na isti način, čeprav se njihov položaj razlikuje v bistveni točki: potomci druge generacije priseljencev so rojeni v državi gostiteljici, s tem pa tudi njeni polnopravni državljani. Niso tujci (čeprav se jih tako

obravnavajo), temveč dvojezični posamezniki, razdvojeni v jeziku in identiteti. Nestrpnost večine jih žene v odpor proti njej, hkrati pa v prevzemanje prav tistih stereotipnih oznak, ki jih jim pripisujemo. To najprej postane imidž, kasneje pa definira identiteto in zaznamuje njihov življenjski stil. Zato se romana, ob predpostavki, da ima vsak narod svoje čefurje, lahko bereta tudi kot enciklopediji čefurstva.

5.7.2 Inovativnost

Inovativnost romanov na jezikovni ravni zrcali prevrednotenje vrednot odrinjenih družbenih skupin. Pomeni iniciativo posameznika, da prevzame pobudo za družbeno spremembo. Ko to počne z jezikom, začne iskati nove pomene v starih izrazih, jih na novo osmišlja, hkrati pa ubesedi tudi vse tisto, za kar še ni izrazov in besed. Postopka, ki sem ju predstavila, sta subverzija jezika (François, Mehta) in releksikalizacija (Skubic), ki se posledično kažeta prek razsrediščenosti dominantne kulture in z ustvarjanjem vernakularnih jezikov. Zasuki v jeziku so pravzaprav besedne igre, premetene in z(a)vite, ki so outsiderju (v tem primeru pripadniku večinske družbe) lahko popolnoma nerazumljive. Tako nastaja nov jezikovni kod, ki predstavlja svojo (drugačno) resničnost in s katerim se lahko identificirajo vsi tisti posamezniki, ki jo poznajo – od znotraj. Vse to so razlogi, da se romana bereta na mah.

5.7.3 Duhovitost

S humorjem in samoironijo romana prikazujeta življenjske razmere, v katerih živijo priseljenci. Neposrednost, s katero avtorja pripovedujeta svoji zgodbi, je grenka in humorna hkrati. Na tej ravni se težke življenjske razmere stikajo z lahkotnim načinom pripovedovanja. Humor je tisto jezikovno sredstvo, ki uspešno dekonstruira podobe osrednjega diskurza; v splošnem se dotika komičnosti opazk, naivnosti, posmeha in drugih komičnih situacij, hkrati pa tudi sam izvira iz vseh teh nasprotij – s humorjem premeščamo razdalje med osrednjimi podobami in razsrediščenim diskurzom (François 2008). V pisavah predmestja, kot povzema François, se humor kaže prek nespodobnih situacij, besednih iger ter v igrah z medbesedilnimi referencami. Humor je način zavzemanja distance in stališča. Humor, ki je vpisan v urbano govorico mladostnikov, je temeljno sredstvo, s katerim je mogoče rušiti stereotipe. V splošnih predstavah zavzema položaje spremenljivosti, razvoja in prenosljivosti – to pa mu daje moč, da preobrača jezikovno in ideološko enotnost norme (François 2008: 152).

5.8 RECEPCIJA ROMANOV

5.8.1 Čefurji raus!

Goran Vojnović: več kot 15.000 prodanih izvodov, 3 ponatise, gledališka predstava, ki nastane po romanu, doseže več kot 240 ponovitev, 2 literarni nagradi in nemalo okroglih miz, predavanj, literarnih večerov in še česa. Vse to so podatki, ki pričajo o odmevnosti knjige *Čefurji raus!*. Ko smo kmalu po izidu knjige, na predavanju iz literarne kritike, na fakulteti, kjer študiram, obravnavali pričujoči roman, je bilo ozračje v predavalnici precej napeto. Mnenja so bila deljena, obe strani pa sta bolj ali manj uspešno nizali razloge za in proti – razprava se je vrtela: okrog jezika. Kolegica je strastno zagovarjala slovenski knjižni jezik kot edino merilo literarne kvalitete ... moja stališča pa še niso bila jasno izoblikovana in nikakor nisem znala tehtno utemeljiti tistega, kar sem intuitivno čutila. Da je tudi čefurščina del slovenskega jezika in da bi bil jezik brez takih poglavij v svoji zgodovini reven. Da je slovenščina dovolj zrela, da prenese odstopanja od norme in da je tem odstopanjem tudi dolžna prisluhniti, saj so odraz živega jezika in ne zaprašenih slovnice. – Ko sem poslušala Gorana Vojnovića na prvem javnem branju – sem bila navdušena. Poglavje *Zakaj čefurji nabijajo muziko v avtu* je bilo podkrepljeno z avtentičnim glasbo, Vojnović pa je po čefursko prepričljivo pripovedoval zgodbo o »zmešanih« tipčkah, ki norijo po mestu z odprtimi šipami v avtu in jih vsi zato gledajo postrani. Navdihujoče, sveže, duhovito. Komaj sem čakala, da roman izide.

Toda vsi ne delijo enakega mnenja in roman je, že takoj po izidu, razdelil javnost. Med objavljenimi kritikami lahko najdemo naslednjo:

[...] Slovenci se radi pohvalimo, kako častimo kulturo, kako nas je naš jezik ohranil, kako se lahko kulturnikom zahvalimo za naš današnji obstoj. [...] Z vdorom sodobnih tehnologij, ki so iz sveta naredile globalno vas, si tudi sodobna umetnost in kultura želita delovati »nacionalno«, globalno. Zato teženje k jezikovnemu unitarizmu, preseganju meja, nagovarjanju ne več samo svojih rojakov, ampak širše. // V tem kontekstu vidim letošnjo nagrado Prešernovega sklada za, na začetku omenjeno delo *Čefurji raus*, ki se v več vidikih približuje trendu podiranja nacionalnih mej in mitov. Pisatelj tu ne more več nastopati kot ohranjevalec neke narodne identitete (saj je njegova identiteta drugačna, tuja, le rodil se je tukaj). Njegov jezik je parodija na materinščino. Ne uporablja niti našega jezika niti jezika svojih staršev, ampak mešanico, spakedranščino, ki diši po preseganju meja, globalizmu. Važna je iskriva zgodba in problem, ki se čim bolj približa bolj ali

manj uspešnemu zlivanju kultur in bi nanj lahko naleteli tudi kje drugje. Ob tem pa se mi, kot pripadniku tega naroda, seveda zastavlja vprašanje: // Kaj bi bilo, če bi jaz, Jože Bartolj, napisal knjigo s tem naslovom? Zakaj v šolah še ne poučujejo »zlahtne čefurščine« (kot se je nekomu zapisalo v kritiki omenjene knjige), saj bi mladi potem lažje prišli do kakšne slovenske literarne nagrade? Kako je moč kot kulturni presežek nagraditi besednjak iz zadnjega dela avtobusa? (Mimogrede, že na prvih treh straneh smo našli trideset besed, ki se jim v kolikor toliko spodobnemu pogovoru Slovenci izogibamo. »Sočnost« najnizkotnejšega besedišča pa je zgoščena na prav vseh od 178 strani knjige ...) ali je upravni odbor za podelitev Prešernovih nagrad zaradi tega skrival nominirance? Ali so bili policisti in kazenska ovadba pravzaprav del plana, kako to izpeljati? Kako bi ta zgodba zvenela, če bi bila napisana v slovenščini? Na ta vprašanja niti ne želim odgovarjati in vam jih le ponujam v razmislek ali razpravo. // Sam pa vidim v tem še korak dlje v odtujevanju kulture in umetnosti človeku. Ker če je to delo, ki je izpostavljeno in nagrajeno kot presežek, potem res ne vem več, kje je meja? Če danes država nagraduje estetsko tako pomanjkljiva dela, kako naj se ljudje s tem sploh še identificiramo? // Zanima me, kaj na zapisano pravi jezikovni gurman Saša Vuga, ki v zadnji knjigi lektorici ni dovolil popraviti niti ene vejice, ker bi sicer stavek ne zvenel tako, kot si ga je zamislil. Kako je z lekturo Vojnovičeve knjige, ste lahko slišali. Ne policisti, tisti, ki imajo radi slovenski jezik, bi ga morali ovaditi. Ampak komu? Uradu za jezik? (Bartolj 2009: 129–132)²⁴

Kako naj se ljudje s tem sploh še identificiramo? – Pa Vojnović?

Slovenci ful pizdijo, če kdo ne zna slovensko govorit, ampak ne vem, kaj bi jim pomagalo, če bi vsi Pešići znali slovensko. A bi se radi z njimi pogovarjali? To so meni čisto brezvezne fore. Mislim to, da bi kao morali ti Pešići govoriti slovensko iz spoštovanja do Slovenije pa to. Pešići delajo na gradbiščih, celo Slovenijo so zgradili, spoštujejo pa v življenju samo Miroslava Ilića pa mrzlo pivo. Če bi vsi ti Pešići govorili samo tunguzijsko, pa tega noben ne bi opazil. Boli te kurac. Samo Slovenci trpijo zaradi tega pa neki težijo pa ne vem kaj. To so ti njihovi kompleksi, ker nikoli niso znali fuzbala igrat. (Vojnović 2008: 136)

In če se še enkrat ozrem na že zapisano: nesprejemljivost besedila ponavadi izhaja iz zunajjezikovnih dejavnikov. V tem smislu se mi zdi kritika, ki jo navajam, problematična zaradi nestrpnosti diskurza v smislu: »*mi* se razumemo, *oni* nas ne; tudi če se *oni* razumejo, jih *mi* ne. Kdor ni izmed nas, je tujec« (Stabej 2007: 14), in izrazita vasezagledanost, pri

²⁴ Odlomek je »del daljšega zapisa istega avtorja [gre za članek z naslovom Kultura nas je nekoč držala pokonci. Kaj pa danes?, 2009], kjer razpravlja o splošnejših vprašanjih kulture nekoč in danes – toda Vojnovičevo besedilo in Prešernova nagrada zanj sta eksempl za tezo, da je del slovenske sodobne kulture neustrezen, pokvarjen (Stabej 2010: 302).

čemer sem, hočem ali nočem tudi sama najprej *mi*. – Kako naj se tem sploh še identificiram? Lep primer naše frustracije, o kateri sem govorila na začetku in ki se je potrdila.

Mnenja glede literarne, sociološke in še kakšne kvalitete romana so še vedno deljena. Se pa o knjigi govori. Vanjo zagrižejo tisti, ki jim je všeč, in tisti, ki jim ni. Poznajo jo tudi tisti, ki je niso prebrali in tudi oni imajo svoje mnenje. Prepričana pa sem, da si bo roman izboril svoje mesto v slovenski literaturi. Hkrati odzive slovenske strokovne javnosti (ki je roman nagradila) razumem kot odprte, strpne in dovolj (samo)kritične glede sprejemanja različnosti, saj ta lahko le bogati našo skupno »kulturno zakladnico«.

5.8.2 Noro dober jutri

Kiffe Kiffe demain je ob svojem izidu doživel nepričakovan uspeh – v prvih dveh mesecih je bilo prodanih petnajst tisoč izvodov, v naslednjih štirih letih pa je prodaja presegla številko 400.000 (Sourdout 2009: 895). Roman je v Franciji izšel leta 2004 in bil dve leti kasneje preveden v angleščino, prevajalka Sarah Ardizzzone pa je zanj prejela nagrado Scott-Moncrieff Prize (2007).

Ko je Marko Stabej v oddaji *Knjiga mene briga* komentiral literarno kakovost romana *Čefurji raus!*, je glede tega povedal: »Literarna kvaliteta romana je v tem, da se bere na en mah. To pomeni, da je vsa kompleksnost, vsebinsko-formalna, ne samo užitna, ampak okusna. Ni fast food.« To izjavo bi lahko brez težav prenesli na naš primerjalni francoski roman. A čeprav je bil v javnosti lepo sprejet in je bil odmeven tudi v tujini, ga francoska »literarna elita« ni sprejela. »Ob redkih priložnostih, ko srečam te ljudi [francoske elitne pisatelje], me ne vidijo, gledajo naravnost skozi mene,« pove Guène v enem izmed intervjujev in ni edina, ki je prepričana, da je treba zadrženo literarno sceno pomladiti s svežimi obrazi in novimi pristopi. Hkrati pa je prepričana, da uveljavljeni avtorji še vedno mislijo, da predmestja in revni ljudje niso dovolj žlahtni in zanimivi, da bi jih lahko umestili v literaturo ali fikcijo (Chrisafis 2008).

6 ZAKLJUČEK

»Jezik in vse, kar se je z njim dogajalo, je bil od nekdanj izredno občutljivo področje [...] osebnosti in skupnostne zavesti in je v znatni meri še danes. Tu je bilo področje boja za biti ali ne biti, navzven in navznoter. Tu, in ne v politiki, se je najprej vzpostavljala [...] oblast, njeni oblastniki in njena psihologija« (Paternu 2005: 65).

Analiza recepcije romanov je potrdila mojo začetno hipotezo o obremenjenosti s knjižnim jezikom kot edini možni praksi jezikovne sprejemljivosti. Negativna recepcija, ki je spremljala izid romana *Čefurji raus!*, se ni naslanjala na kritično razmišljanje o jeziku, pač pa na vprašanje slovenstva: »Pisatelj tu ne more več nastopati kot ohranjevalec neke narodne identitete (saj je njegova identiteta drugačna, tuja, le rodil se je tukaj). Njegov jezik je parodija na materinščino. Ne uporablja niti našega jezika niti jezika svojih staršev, ampak mešanico, spakedranščino, ki diši po preseganju meja, globalizmu« (Bartolj 2009: 132). Čeprav je Bartolj opazil, da gre za jezikovno mešanico, ki je, kot sem pokazala, temeljna značilnost jezika priseljencev oz. dvojezičnih posameznikov, in jo je hkrati opredelil kot element preseganja zastarelih in zakoreninjenih vrednot (v čemer sama vidim prej prednost kot pomanjkljivost) – pa vsega tega, na račun jezikovnega prestiža in večvrednega družbenega položaja, ne priznava. Podobno je na romane Faïze Guène odreagirala francoska literarna elita. Preveč zagledana v lastno kulturno in jezikovno tradicijo enostavno ne priznava mlade avtorice in njenega sporočila, s tem pa zavrača osnovno možnost dialoga. Njen jezik obravnava kot manjvrednega, zato mu ne more priznati niti njegovega pozitivnega učinka (avtentičnosti, inovativnosti, prepričljivosti, duhovitosti, iskrenosti), s tem pa izključuje predvsem tisto, kar pravzaprav govori v prid zasidranosti in normativnosti: torej minljivost jezika, katerega največja vrednost je v njegovem zapisu kot dokumentu nekega časa.

Jezikovna izbira obeh avtorjev priča o potrebi posameznika izraziti tisto, kar se s knjižnim jezikom ne da izraziti. Izkazalo se je namreč, da je »obvladovanje normiranega jezika stvar prestiža ali vsaj spričevalo družbene verodostojnosti posameznika. Predpisovanje jezika pa je izkazovanje družbene moči in vzpostavljanje ter vzdrževanje hierarhične strukture neke skupnosti« (Stabej 2008: 90). V tem smislu sem jezik obeh pripovedi analizirala kot odziv na takšno stanje. Reakcija se je izkazala za agresivno, žaljivo in vulgarno, hkrati pa domiselno in duhovito. Gre za kreativen upor, ki prek jezika kaže na širše družbene, socialne, kulturne in, ne nazadnje, politične dejavnike, ki vplivajo na neenake življenjske možnosti.

S tem, ko sta avtorja zapisala govorjeni jezik, sta povzročila razsrediščenje dominantne jezikovne norme, posledica česar je bil nastanek obrobne, vernakularnega jezika, ki je prekinil s togimi kulturnimi in jezikovnimi paradigmami. Povod za takšno delovanje Skubic vidi v geografskem premiku, pritrjuje pa mu tudi Laronde, ki ga navaja François. Ta premik namreč vpliva na to, da se govorec znajde v nepredvidljivem govornem položaju. Da bi bila njegova vključitev v novo družbeno okolje čimbolj učinkovita, si iz deprivilegiranega položaja pomaga s kreativnimi domisleki. Jezik posledično preoblikuje na tak način, da ta za okolico še vedno ostaja razumljiv, v sebi pa poleg elementov jezika okolja združuje tudi značilnosti govorčeve materinščine. S tem priseljenci ohranjajo vez med tujo in svojo izvorno kulturo, to pa pomembno vpliva na oblikovanje njihove identitete v novem okolju. Takšno delovanje po Françoisu pomeni preoblikovanje miselnosti z ustvarjalnim posredovanjem.

Na tej točki se za bistveni izkažeta naklonjenost in volja večinske družbe razumeti in sprejeti priseljence kot enakovredne člane določene skupnosti, njihov hibridni jezik pa kot del skupnega jezika. Ugotovila sem, da se jezikovna prilagoditev lahko zgodi relativno hitro, kadar je skupnost priseljencev lepo sprejeta, medtem ko slab socialni status in slabše življenjske možnosti povečujejo solidarnost priseljencev s skupino, ki se lahko izraža tudi z različnimi jezikovnimi odkloni; takšno kljubovanje dominantni kulturi pa dolgoročno samo zavira (uspešno) jezikovno adaptacijo. V tem smislu sem izpostavila načine, s katerimi lahko družbena skupina prek jezika prevzame iniciativo za spreminjanje družbene realnosti. Tu gre predvsem za vprašanja jezikovne strpnosti, ta pa so tesno povezana s pojmom medkulturne komunikacije. Naklonjenost večinske družbe vedno lahko vodi v pluralnost družbene sedanjosti, medtem ko strah in ksenofobija, nasprotno, v asimilacijske pritiske, ti pa v odmik ali upor. Avtorja vizijo prihodnosti, zaznamovano s temi dejstvi, v romanih izrišeta na različne načine. Medtem ko se Vojnovičev portret odraščajočega najstnika konča precej resignirano, s prevzgojo v Bosni, pa Guène na koncu z optimizmom vstopa v boljši jutri (*kiffe kiffe demain*).

Menim, da nam oba romana dajeta priložnost, da ponovno pretresemo svoje lastne vrednote o jeziku (Vrbnjak 2011) in prepoznamo pozitivno vrednost različnih načinov njegove rabe. Zdi se mi smiselno, da prisluhnemo različnim govoricam naših skupnosti, kritično analiziramo njihova sporočila in smo pripravljeni, predvsem pa sposobni sprejeti tisto, kar jezike bogati. Kar pa se tiče slovenskega jezika, sem prepričana, da tako imenovana čefurščina Gorana Vojnovića ni tisto, kar bi nas, glede statusa slovenščine, zares moralo skrbeti – večjo

pozornost bi morali nameniti razmišljanjem o splošni jezikovni zavesti in pripravljenosti govoriti slovenski jezik v položajih, kjer ta ni dominanten, je pa legitimen ali, kot pravi profesorica Vidovič Muha: »Vprašljivost moči slovenskega knjižnega jezika danes in v bližnji prihodnosti izvira iz dvomljive pripravljenosti države vztrajati v svoji lastni prepoznavnosti – tudi ko se preureja svet in se v ustvarjalnem stiku preizkušajo moči različnih kultur« (2001: 7).

Nazadnje pa na vprašanje, kako govorimo v sodobnem romanu, lahko odgovorim: slovensko, francosko, domače. To pa pomeni, da avtorji vse bolj upoštevajo »kuko ldje guvurijo [...] aha, tale človk je pa tak, ud t'm pa ud t'm, v takim pa takim pulužaju« (Gjurin 1990: 163). Ugotovila sem, da so si bralci ob prebiranju obravnavanih romanov na nek način oddahnili od arhaičnega, težkega in prenasičenega jezika in so v večini lepo sprejeli neposredno, privlačno in prepričljivo zgodbo.

7 VIRI IN LITERATURA

7.1 VIRI

Faïza GUÈNE, 2004: *Kiffe Kiffe demain*. Pariz: Hachette Littératures.

Faïza GUÈNE, 2006: *Kiffe Kiffe Tomorrow*. Prev. Sarah Ardizzone. Florida: Harcourt Books.

Faïza GUÈNE, 2006a: *Du rêve pour les oufs*. Pariz: Hachette Littératures.

Faïza GUÈNE, 2009: *Dreams from the Endz*. Prev. Sarah Ardizzone. London: Vintage Books.

Goran VOJNOVIĆ, 2008: *Čefurji raus!*. Ljubljana: Študentska založba. (Knjižna zbirka Beletrina).

7.2 LITERATURA

Sarah ADAMS, 2006: Voice of the People. *The Guardian* (10. maj). Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/society/2006/may/10/books.socialexclusion>.

Admir BALTIĆ, 2002: Predsodki »Neslovencev« do Slovencev. *Časopis za kritiko znanosti* 30/209–210. 161–180.

Jože BARTOLJ, 2009: Kultura nas je nekoč držala pokonci. Kaj pa danes? *Tretji dan* 28/5–6. 127–133.

Matej BOGATAJ, 2008: Goran Vojnović: Čefurji raus!. Spremnna beseda Urban Zorko, Beletrina, Ljubljana, 2008. *Mladina* (4. julij). 66.

Igor BRATOŽ, 2008: »Zgodba iz življenja, katerega del sem bil«. Intervju z Goranom Vojnovićem. *Delo* (31. december). 13.

Špela BRECELJ, 2008: Goran Vojnović: Čefurji raus!. Ljubljana, Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2008. *Sodobnost* 72/4. 617–619.

Veronika CIGLAR, 2004: *Slovenščina in (srbo)hrvaščina: vprašanje statusa jezika nekoč in danes*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Angelique CHRISAFIS, 2008: High riser. *The Guardian* (5. junij). Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/books/2008/jun/05/culture.news>.

Angelique CHRISAFIS, 2007: The crackdown. *The Guardian* (3. oktober). Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2007/oct/03/france.angeliquechrisafis>.

Aleš ČAKŠ, 2001: Na prvem mestu še vedno srbohrvaščina. *Delo* (27. avgust). 7.

Ina FERBEŽAR, 2007: Nekaj vmes. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 43. SSJLK*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 194–197.

Ina FERBEŽAR, 2009: Med dvema jezikoma: med razumljivostjo in sprejemljivostjo. V: *Med politiko in stvarnostjo. Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažic Bulc, V. Gorjanc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Cyrille FRANÇOIS, 2008: Des littératures de l'immigration à l'écriture de la banlieue: Pratiques textuelles et enseignement. *Synergies Sud-Est europeen* (No.1). Sylvains les Moulins [Francija]: Gerflint. 149–157. Dostopno prek: <http://ressources-cla.univ-fcomte.fr/gerflint/SE-europe/Cyrille.pdf>.

Jure GOMBAČ, 2007: Migracije in stereotipi. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 43. SSJLK*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 117–119.

Velimir GJURIN, 1990: Beseda avtorju (spremna beseda). V: Branko Gradišnik: *Nekdo drug*. Ljubljana: samozaložba. 163–171.

Daniel HAHN, 2011: Bar Balto, By Faïza Guène, trans. Sarah Ardizzzone. *The Independent* (11. februar). Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/bar-balto-by-fa239za-gu232ne-trans-sarah-ardizzzone-2210881.html>.

Mojca HARTMAN, 2009: *Učenje slovenščine kot drugega tujega jezika v kontekstu medkulturne pedagogike*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Miran HLADNIK, 2002: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Hajrudin HROMADŽIĆ, 2002: Biti Bosanac u Ljubljani, a pri tom ne biti fizički radnik. *Balkanis* 2/2. 45–46.

Primož JESENKO, 2009: Marko Đorđić, čefur. Ocena gledališke monokomedije. *Delo* (11. marec). 23.

Livija KNAFLIČ, 1991. Neslovenski otroci in šola. Jezikovni problemi otrok, ki se ne šolajo v maternem jeziku. *Vzgoja in izobraževanje* 22 (2). 38–40.

Iva KOSMOS, 2008: Medkulturni roman za medkulturno leto 2008. Goran Vojnović: Čefurji raus!. Spremno besedo napisal Urban Zorko. Študentska založba, Ljubljana 2008 (Knjižna zbirka Beletrina). *Literatura* 20/207–208. 231–237.

Jana KOSTRIĆ, 2004: »balkanska kultura« v sloveniji po letu 1991. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Kostric-Jana.PDF>.

Vesna LESKOŠEK, 2005: Esej o slepoti (po slovensko). *Fužinski bluz. Gledališki list SNG Drama Ljubljana*. Ur. J. J. Javoršek. Ljubljana: SNG Drama Ljubljana. 31–35.

Dijana MATKOVIĆ, 2008: Enciklopedija Fužin v »fužinščini«. Intervju z Goranom Vojnovičem. *Delo* (7. maj). 19.

Binda J. MEHTA, 2010: Negotiating Arab-Muslim Identity, Contested Citizenship, and Gender Ideologies in the Parisian Housing Projects: Faïza Guène's *Kiffe Kiffe demain*. *Research in African Literature* (Vol. 41, No. 2). 173–202. Bloomington: Indiana University Press. Dostopno prek:
<http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=24&sid=db974d65-ff81-41c2-9502-26b92f591303%40sessionmgr4>.

Vesna MILEK, 2009: Ko pišem dialoge, si jih govorim na glas. Intervju z Goranom Vojnovičem. *Delo (Sobotna priloga)*, 16. maj). 25–27.

Rastko MOČNIK, 2005: Kjer je Ljubljana skoraj metropola. *Fužinski bluz. Gledališki list SNG Drama Ljubljana*. Ur. J. J. Javoršek. Ljubljana: SNG Drama Ljubljana. 26–28.

Daniel-Henri PAGEAUX, 2002: Uvod v imagologijo. *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti* (imagološko berilo). Ur. T. Smolej. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Boris PATERNU, 2005: Po sledih jezikovnih travm v sodobni slovenski književnosti. *Jezik in slovstvo* 50/2. 63–77.

Mladen PAVIČIĆ, 2009: Deveta dežela, podobi jugoslovanske sedanjosti in antiutopična podoba (evropske?) prihodnosti. *Slavia Centralis* 2/2. 182–192.

Nataša PIRIH SVETINA, 2005: *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Založba Izolit. (Zbrika Zrenja).

Nataša PIRIH SVETINA, 2011: *Govorec slovenščine – Kdo si?*. Izroček na začetnem usposabljanju za poučevanje slovenščine, 2. srečanje.

Mojca PIŠEK, 2008: Iskreno o čefurjih. Intervju z Goranom Vojnovičem. *Delo* (18. marec). 15.

Valentina PLAHUTA SIMČIČ, 2009: »Simpatična je ta skrb za moje zdravje«. *Delo* (17. junij). 21.

Breda POGORELEC, 1993: Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih – zgodovina in sodobni vidiki. *Jezik tako in drugače*. Ur. I. Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 1–17.

Breda POGORELEC, 1996: Jezikovno načrtovanje in jezikovna politika pri Slovencih med 1945 in 1995. *Jezik in čas*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: ZIFF. 41–62.

Breda POGORELEC (ur.), 1983: *Slovenščina v javnosti*. Zbornik posvetovanja o jeziku v Portorožu, 14. in 15. maja 1979. Ljubljana: RK SZDL in Slavistično društvo Slovenije.

Vesna POŽGAJ HADŽI, Ina FERBEŽAR, 2001: Tudi to je slovenščina. *Zbornik predavanj 37. SSJLK*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnost Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 57–68.

Vesna POŽGAJ HADŽI, Tatjana BALAŽIC BULC, 2005: Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 41. SSJLK*. Ur. M. Stabej. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 30–39.

Mirjana PREBEG - VILKE, 1995: *Otrok in jeziki. Materinščina in drugi jeziki naših otrok*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

Elaine SCIOLINO, 2004: From Paris Suburbs, a Different Voice. *The New York Times* (26. oktober). Dostopno prek:
http://www.nytimes.com/2004/10/26/books/26kiff.html?pagewanted=1&_r=1&fta=y.

Elaine SCIOLINO, 2007: Paris suburb riots called »a lot worse« than in 2005. *The New York Times* (27. november). Dostopno prek:
<http://www.nytimes.com/2007/11/27/world/europe/27iht-riots.4.8500200.html>.

Kristina SILAJ, 2011: *Čefur v Sloveniji, Janez v Bosni: analiza prevodov romana Čefurji raus! Gorana Vojnovića v hrvaščino, srbščino in bosanščino*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Andrej E. SKUBIC, 2003: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 209–226.

Andrej E. SKUBIC, 2004a: Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje, eksces. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem – Členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 297–320.

Andrej E. SKUBIC, 2004b: Potegniti bralca noter, potem pa mu delati svašta. *AirBeletrina* 42. 1.

Andrej E. SKUBIC, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba (Posebne izdaje).

Andrej E. SKUBIC, 2006: Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature. *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 42. SSJLK*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 35–45.

Zoja SKUŠEK, 1997: Drugo pisanje, ko imaš praktično vse, le še odmetavati in dodajati je treba, nima konkurence med užitki. Intervju z Zoranom Hočevarjem. V: Zoran Hočevar: *Šolen z brega*. Ljubljana: založba *cf. 216–228.

Mojca SMOLEJ, 2010: Prvine govorjenega jezika kot temeljni stilemi v sodobni slovenski prozi. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ur. A. Zupan Sosič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 275–282.

Marc SOURDOT, 2009: Mots d'ados et mise en style: Kiffe Kiffe demain de Faïza Guène. *Adolescence* (Vol. 4, No. 70). Le Bouscat Cedex [Francija]: L'Esprit du temps. 895–905. Dostopno prek: <http://www.cairn.info/revue-adolescence-2009-4-page-895.htm>.

Marko STABEJ, 1998: Oblikovanje knjižnega jezika v 19. stoletju med narodno enotnostjo in socialno razločevalnostjo. *Zbornik predavanj 34. SSJLK*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 19–33.

Marko STABEJ, 2003: Bo en jezik dovolj? *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 51–70.

Marko STABEJ, 2004: Vrt brez vrtnarja, pastirji brez ovc, jezik brez krmarja. *AirBeletrina* 41. 1.

Marko STABEJ, 2007: Jaz v nas. Nekaj tez o jeziku, identiteti in jezikoslovju na Slovenskem. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 43. SSJLK*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 13–24.

Marko STABEJ, 2008: Kako pa govoriš!?. Spisi o normi in normalnem. V: Primož Vitez (ur.): *Spisi o govoru*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete. (Zbirka Razprave). 87–100.

Marko STABEJ, 2009: Goran Vojnović ali kam s čefurji. Nagrada Prešernovega sklada. Pisatelj Goran Vojnović za roman Čefurji raus!. *Prešernov sklad*. Ljubljana: Upravni odbor Prešernovega sklada. 29–31.

Marko STABEJ, 2010: Prišleki in čefurji. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ur. A. Zupan Sosič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 297–304.

Đurđa STRSOGLAVEC, 2009: Zakaj je voditeljica v trenirki čisto druga oziroma ali (oblečeno) telo naredi čefurja? *Telo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 45. SSJLK*. Ur. M. Pezdirc Bartol. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 85–91.

Đurđa STRSOGLAVEC, 2010a: Kako se govori v sodobni slovenski prozi. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ur. A. Zupan Sosič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 311–318.

Đurđa STRSOGLAVEC, 2010b: Še sreča, da je slovenščina (južno)slovanski jezik. *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 46. SSJLK*. Ur. V. Smole. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 83–94.

Ksenija ŠABEC, 2007: Kdo je čefur za kranjskega Janeza: stereotipi in kulturne razlike v sodobnem evropskem kontekstu. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 43. SSJLK*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 102–116.

Gorazd TRUŠNOVEC, 2008: »Vsakodnevno prisotna deziluzija«. Pogovor z Goranom Vojnovićem. *Nova revija* 27/319–329. 254–259.

Nicholas TUCKER, 2008: *Dreams from the Endz*, by Faïza Guène, trans Sarah Ardizzone (recenzija). *The Independent* (6. junij). Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/dreams-from-the-endz-by-faiumlza-guegravene-trans-sarah-ardizzone-841040.html>.

Ada VIDOVIČ MUHA, 2001: Moč in nemoč slovenskega knjižnega jezika. *Zbornik predavanj 37. SSJLK*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnost Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 7–18.

Mitja VELIKONJA, 2002: Balkanska kultura na Slovenskem po letu 1991. *Bal canis* 2/3. 80–86.

France VERBINC, 1989: *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Petra VIDALI, 2008: Fužine zakon. *Večer.com* (27. oktober). Dostopno prek: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2008102705373790>.

Tomo VIRK, 1999: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.

Urban VOVK, 2008: Zakaj so Vojnovičevi čefurji postali letošnji najdogodek leta? *Airbeletrina* (30. maj). Dostopno prek: http://www.airbeletrina.si/index.php?option=com_content&task=view&id=1283&Itemid=86.

Eva VRBNJAK, 2011: Lektor in novinar – z roko v roki? 3 vprašanja za Gajo Červ, raziskovalko na Fakulteti za družbene vede. *Pogledi* (23. april). 16–17.

Marijan ZLOBEC, Jelka ŠUTEJ ADAMIČ, 2009: Čefurji raus!, presenečenje, ki to ni. *Delo* (26. junij). 18.

Urban ZORKO, 2008: Vodič po vesti neke večine (spremna beseda). V: Goran Vojnovič: *Čefurji raus!*. Ljubljana: Študentka založba. 183–199.

Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2003: *Zavetje zgodbe*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura. (Zbirka Novi pristopi), 17–38.

INTERNETNI VIRI

Artsworld, The France's Rising Literary Star
<http://www.youtube.com/watch?v=GvYajfmxnsg&feature=related> (20. avgust 2008)

Delo.si, novice

- Sarkozy ostro nad priseljence in socialo: <http://www.delo.si/clanek/o240769> (20. september 2007)
- »Ustavite Sarkozyjevo nečloveško politiko«: <http://www.delo.si/novice/svet/ustavite-sarkozyjevo-neclovesko-politiko.html> (4. september 2010)

Faïza Guène and Sarah Ardizzone: World Literature Weekend 2009
<http://www.youtube.com/watch?v=BldgOIntznw&feature=related>

Gledališče Glej, novice
<http://www.glej.si/novice/novice/121/424>

Knjiga mene briga, Goran Vojnović: Čefurji raus! (23. junij 2008)
<http://tvslo.si/predvajaj/goran-vojnovic-cefurji-raus/ava2.16426234/>

Magnifico, uradna spletna stran
<http://www.magnifico.info/discography/item?id=4>
<http://www.youtube.com/watch?v=zSmPkrwGMQI> (*Gdo je Čefur*)

Osmi dan, Portret Gorana Vojnovića (avtorica prispevka: Meta Česnik; 27. marec 2008)
<http://tvslo.si/predvajaj/osmi-dan/ava2.13119674/>

Spletna stran filma PIRAN – PIRANO
<http://piranpirano.com/reziser>

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije:
http://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_%281974%29/Dru%C5%BEbena_ureditev

Wikipedija, prosta enciklopedija

- Goran Vojnović: http://sl.wikipedia.org/wiki/Goran_Vojnovi%C4%87
- Faïza Guène: http://en.wikipedia.org/wiki/Fa%C3%AFza_Gu%C3%A8ne
- Nemiri v Franciji 2005: http://en.wikipedia.org/wiki/2005_civil_unrest_in_France
- Nemiri v Franciji 2007: http://en.wikipedia.org/wiki/2007_civil_unrest_in_Villiers-le-Bel
- Nove Fužine: http://sl.wikipedia.org/wiki/Nove_Fu%C5%BEine
- Public housing: http://en.wikipedia.org/wiki/Public_housing#France
- Seine-Saint-Denis (francoski departma): <http://sl.wikipedia.org/wiki/Seine-Saint-Denis>

8 DODATEK

Str. 32

a.) Il y a quelque chose dans ce *bled* que je ne retrouverais nulle part ailleurs. L'atmosphère est spéciale, l'odeur aussi et surtout il fait chaud, peut-être un peu trop. Après tout, ce n'est qu'une question de climat et la chaleur de l'Algérie m'a anesthésiée. (Guène 2006a: 208; označila L. V.)

* *Bled* je arabska beseda, ki pomeni dom, oziroma tam od koder prihajaš. Na primer, ko pri nas rečemo gremo dol, Arabci rečejo *je vais au bled* (kar zajema grem v Maroko, Alžirijo ...).

Str. 32–33

b.) Là-bas, c'était tout le contraire, je ne voyais jamais d'hommes. J'étais collée aux jupons de ma mère, et des autres femmes du village aussi, qui étaient solidaires et responsables de l'éducation de tous les enfants. Je pouvais prendre quinze claques pour une seule et même bêtise. Je vivais parmi toutes ces femmes qui passaient leur vie à se cacher des hommes. Il m'arrivait de trier des perles et des rubans des journées entières pour Maman qui était la couturière du village. Je restais enfermée dans la *baraque*. Heureusement il y avait école, où je pouvais parler aux autres enfants, et le jardin qui se trouvait à l'arrière de la maison. Je passais mon temps libre au pied de notre petit oranger et je regardais la rue à travers le grillage en inventant des histoires sur les passants. [...] Il arrivait que j'aperçoive celle qui avait eu le malheur de me frotter le dos avec cet horrible gant de crin qui m'esquintait la peau, alors je prenais un malin plaisir à lui jeter quelques cailloux. (Guène 2006a: 56–57; označila L. V.)

* *Baraque* je pogovorni sinonim za hišo.

Str. 33

c.) Je passe mes journées à écouter les gens, à essayer de me souvenir de qui je suis. J'ai du mal à l'admettre, mais en réalité ma place n'est plus ici non plus. [...] Leur vie est brodée sur leur tapis de paille aussi sûrement que la mienne est gravée sur le béton des immeubles d'Ivry. (Guène 2006a: 199)

č.) L'après-midi, elles se prennent à en fantasmer une autre, lointaine et impossible, en regardant le feuilleton mexicain à l'eau de fleur d'oranger doublé maladroitement en arabe – sans les scènes un peu chaudes, censurées, parce qu'elles peuvent rêver mais pas trop quand même. Cette niaiserie passe tous les jours à 13 heures. Alors dans le village, à 13h, la vie s'arrête. Et après le feuilleton, c'est la sieste. [...] Je voudrais leur dire que là-bas, en France, ce n'est pas ce qu'ils croient, qu'à travers cette fenêtre déformante qu'est la télévision, ils ne sauront rien du réel. Les chaînes françaises qu'ils piratent pour regarder les feuilletons TF 1 de l'été ne leur montrent pas la vérité. Comme disent les jeunes d'ici, les

paraboles accrochés aux immeubles d'Oran sont les oreilles de la ville tendues vers le nord, prêtes à tout entendre. Mais ces oreilles sont bouchées. (Guène 2006a: 199–201)

d.) Même si on ne reste pas très longtemps ici, j'espère que Foued verra que l'argent, ce n'est pas si facile à obtenir, que ces *mômes* qui marchent avec de claquettes de contrefaçon Mike, aux pieds sales et endoloris, et qui se font *baffer* par les adultes toute la journée, y compris par leurs parents le soir lorsqu'ils n'ont pas gagné assez de dinars, ces gamins-là, eux, ils souffrent mais ils *se démerdent* et souvent ne se plaignent pas. J'espère que ça va le faire réfléchir. (Guène 2006a: 201–202; označila L. V.)

* Vse besede zelo pogovorne, še posebej *se demerder* (pride iz besede *merde* – drek).

Str. 33–34

e.) En Algérie, j'ai fait tout le début de ma scolarité dans une petite école communale où les filles et les garçons n'avaient même pas le droit de s'asseoir côte à côte. Nous avions un profond respect pour l'école et nous faisions toujours preuve d'une grande déférence envers notre professeur. [...] Ma mère et mes tantes disaient souvent qu'un professeur était comme un second père et que c'était légitime qu'il me corrige ; elles ajoutaient qu'elle devraient même me corriger une nouvelle fois pour lui donner raison. [...] Quand je suis arrivée sur cette terre de froid et de mépris, j'étais une petite fille enthousiaste et polie, et en moins de temps qu'il n'en faut pour le dire, je suis devenue une vraie *teigne*. J'ai vite laissé tomber mes bons vieux réflexes, le truc de se lever pour s'adresser au professeur par exemple. Les premières fois que je l'ai fait ici, les autres élèves ont éclaté de rire. Je suis devenue toute rouge et eux disaient tous en chœur: »Lèche-cul du prof!« (Guène 2006a: 56–57; označila L. V.)

* *teigne* – beseda je pogovorna

Str. 43–44

f.) Je suis entourée par tous ces immeubles aux aspects loufoques qui renferment nos bruits et nos odeurs, notre vie d'ici. Je me tiens là, seule, au milieu de leur architecture excentrique, de leurs couleurs criardes, de leurs formes inconscients qui ont si longtemps bercé nos illusions. Il est révolu le temps où l'eau courante et l'électricité suffisaient à camoufler les injustices, ils sont loin maintenant les bidonvilles. (Guène 2006a: 36)

Str. 45

g.) Le gardien de nos immeubles, *il s'en fout* de l'état des tours on dirait. Heureusement que des fois Carla la femme de ménage portugaise nettoie un peu. Mais quand elle vient pas, ça reste bien *dégueulasse* pendant des semaines, comme là ces derniers temps. Dans l'ascensuer, y avait de la *pisse* et des *mollards*, ça sentait mauvais, mais on était quand même contentes que ça marche.

Heureusement qu'on connaît l'emplacement des boutons par rapport aux étages, parce que la plaquette est grattée et ça a fondu. (Guène 2004: 37; označila L. V.)

* Vse besede so izrazito pogovorne, *deguelasse* še posebej.

* Sintaksa je izrazito pogovorna, piše, kakor da bi govorila.

Str. 57

h.) Dans deux semaines le père de Youssef revient du *bled* et je me demande vraiment comment ça va se passer. (Guène 2004: 95)

i.) En plus y aura toute la cité au mariage d'Aziz et si Maman fait ça, c'est la honte. La »*hchouma*«. (Guène 2004: 112; označila L. V.)

* *hchouma* je arabska beseda

j.) Aziz avait engagé deux »*négafas*«, ce sont des mariéuses chargées de toute l'organisation de la fête : décors, vêtements, maquillage, bijoux de la mariée, nourriture, tous ces trucs-la. (Guène 2004: 114–115; označila L. V.)

k.) Parfois, il râle avec son accent de *blédard*: »Oh là, là ! Si vous prounez cridit sur cridit, on est toujours pas sourtis de la berge!!« (Guène 2004: 85; označila L. V.)

* Bledard: kraj je torej *bled*; tisti, ki prihaja iz njega je *blédard*.

Str. 63

l.) *Eh ben*, si, il me manque encore des tas de trucs. Ici, y a plein de trucs à changer ... Tiens, ça me donne une idée, ça. »Du CAP coiffure à l'élection présidentielle, il n'y a qu'un pas ...« C'est le genre de phrase qui reste. Faut que je pense à en faire plus des comme ça, comme les citations qu'on peut lire dans les livres de quatrième, style ce *bouffon* de Napoléon qui a dit: »À tout peuple conquis, il faut une révolte.« (Guène 2004: 192–193)

* *Eh ben* – mašilo, ki ga uporabljajo Francozi, ko govorijo.

* *bouffon* – pogovorna beseda

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Lena Vastl izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Jezik v sodobnem romanu* v celoti moje avtorsko delo in da odgovarjam za tipkopolis.

Podpis:

Ljubljana, 29. junij 2011